

eknizky.sk

DANKO

A

JANKO

Terézia Vansová:

DANKO A JANKO

TERÉZIA VANSOVÁ:

eknizky.sk

Danko a Janko by Terézia Vansová: is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License, except where otherwise noted.

Obsah

I.	ŠKOLA	I
2.	BLAŽEJÁCIA A „ZABUDLI STE SA POMÝLIŤ“	5
3.	SPÚŠŤANKA	13
4.	SEKERKA ALEBO HODVÁBNA ŠATKA	21
5.	SRNČÍKOVE VOJENSKÉ ROZPOMIENKY	27
6.	DEDINSKÁ ŠKOLA, MENINY	35
7.	TINTILI-VANTILI, PUŠNÝ PRACH A SALAŠ	43
8.	MÔŽE SLEPÝ VIDÚCICH VIESTĚ	53
9.	ZVON „GALANŠÍ“; MIŠOVO DOBRODRUŽSTVO	65
10.	„VYNALEZENIE“ PUŠNÉHO PRACHU, JARMOK A ŠKOLA	69
11.	DOBRE SA MAJTE, ZDRAVÍ OSTÁVAJTE!	77

I.

ŠKOLA

Krutá zima držala ešte v ladových okovách spútanú, odpočívajúcu prírodu. V jasných februárových nociach zvíjala ešte svojim žezlom, ukovaným z mrazu, postriebreným inovatou. Ale za dňa už vystupovalo víťazné slniečko vždy vyššie a vyššie na čistom obzore a krok za krokom odbíjalo krutú kráľovnú zimy ďalej na sever. A čo deň, to nový úspech, nové víťazstvo svetla nad tmou, slnca nad zimou, nový prebúdzajúci sa život. Po stromoch, hľa, ešte inovat, ale stará broskyňa v záhrade pod stenou učiteľského príbytku už prejavuje prúdenie nového života v bujných, tuhých pukoch. A cez poludnie zlietne na ňu vtáča a zašteboce, akoby naschvál, do obloka: „Tite, tite, nepradite.“ To znamená toľko, aby ženy odložili praslice a vretená a vyťahovali spoza krokiev krosná.

V našej dedine pre vysoké hory neskoro vychodí slniečko a skoro zapadá. Ale keď ráno zasvieti do malých oblôčkov, každé srdce sa mu poteší a čo nábožnejší vzdychne si vďačne raňajšiu pieseň: Již vidím s plesaním, zlatým plápoláním... jak slunce vzchodí... Temná noc pak hyne, měsíček se kryje, deň blesk rozvodí...

Aj v to jasné februárové ráno, na deň svätého Blažeja tak milo zasvietilo to krásne svetlo do oblokov školského príbytku. Vniklo hneď troma oblôčkami, z ktorých boli už lacné, kartúnové záclonky poodťahované, lojová sviečka už zahasená. A ako slniečko vyhuplo spoza Vlčej paseky, tak plným prúdom vnikali jeho lúče do izby. Chudobná to bola izba, ako vôbec izby dedinských rektorov za onoho času.

Izba bola rozdelená doskovou stenou na dva nerovné priestory. Nad doskovou stenou bola priečna hrada, takzvaná „meškerenda“. Slúžila obyčajne za podporu povaly (stropu), ale i za príhodné miesto, kde sa pri stavbe vniesol letopočet. V gazdovských domkoch slúžila aj za skrýšu rozličných písomností, kníh, ba ta si gazdinky odkladali i brdá a aj staré sadlo, aby bolo poruke, keď treba — na ošoh.

Prvá izba, do ktorej sa vchodilo rovno z pitvora, bola priestranná a jasná. Do nej svietilo slniečko od rána do večera, lebo mala dva obloky na východ a dva na juh. A to svetlo, okrem toho príkladný poriadok a čistota boli jediná nádhera tohto domu. V tomto ovzduší počestnej chudoby cítil sa každý dobre, tak domáci ako hosté, tak pán ako sedliak.

Druhá izbička mala dva obloky, jeden práve vedľa spomínanej broskyne, ktorá vlastne rodila moruľky (marhule), na východ, druhý ku kostolu, na sever. Prvá izba slúžila viac za obývaciu, druhá za spálňu celej rodiny.

Hneď od dvier z chodby (tam sa povie aj „piklet“) naľavo zaujímala čestné miesto veľká zelená pec. Zakurovala sa zvonku a pohltila množstvo polien dreva, kým sa rozohriala, ale keď bola vykúrená, udržiavala príjemné teplo cez celý deň. Okolo nej pohodlná lavička zvala na posedenie. Medzi pecou a dvermi na boku bol kozúbok, takzvaný „košok“. V dlhých zimných večeroch osvetľoval izbu, keď susedky a kmotričky prišli na priadky. I bolo tu príjemne, útulno všetkým, nielen „inteligencia“, ale aj menší a nižší sa tu pobavili milo v duchu lásky a pokoja.

Ďalej od pece naľavo v doskovej stene boli dvere vedúce do „chýžky“ a pri dverách smerom k obloku veľká kasňa na riad. Teraz povedia na to kredenc, predtým to menovali „pohársék“. Rovnako cudzie oba názvy, ako aj dávno z módy vyšlé almárie. Táto kasňa niesla na sebe stopy empírového slohu a tak to bol už vtedy dosť ctihodný kus náradia. Medzi oblokmí stála iná s priehradkami. Vrch tejto kasne bol pokrytý vyšívaným prikrývadlom a na ňom poukladané ozdobnejšie kusy riadu a predmety na pamiatku.

V rohu stála pohovka alebo diván, tvrdý ako kameň, ale predsa to bol predmet, požívajúci veľkú úctu zo strany cirkevníkov. Ved' lavičky, stôl, posteľ, ba i kasne mali aj inde v dedine, ale diván len na fare a v škole. A na tento diván nesadol si hocikto, len ak niektorý pán kmotor z dediny alebo pán richtár a kurátor, ale najviac tu sedával pán farár, keď si prišiel posediť a pobesedovať do školy.

On, ako duchovný kmotor, cítil sa tu ako doma a oprúc sa do kúta pohovky, fajčil si z obľúbenej štiavničianky s dlhým pipasárom voňavý štitnícky tabak, ktorým ponúkol aj pána kmotra a často aj iných. Završenie rozprával, čo sa vo svete deje, čo nového počul v Tisovci u Daxnerov a v papierni, ale častejšie zdriemol, lebo noci mával plané, a fajčka mu vypadla k nohám.

Dôležitý predmet vystrojenia tejto izby tvoril klavír. Stál medzi oblokmí vedúcimi na juh. Bol to vzácny kus, aké teraz len v múzeách

ukazujú. Na takom hrával iste sám Mozart, aj to keď bol malý. Na ňom hrávala kedysi „pani dôstojná“, manželka superintendenta Jozeffyho, ktorý býval v Tisovci. Po smrti týchto znamenitých ľudí dostal sa prostredníctvom pána farára za malú cenu do vlastníctva Juraja Vansu a odvtedy tu obveseľuje mladých i starých. Učiteľ bol hudobne nadaný človek, ako aj jeho deti, najmä najstarší syn Ľudovít.

Na vrchu klavíra ležalo niekoľko kníh a zošitov potrebných každý deň, kdežto na jeho vrstovníku, nie tak dobre zachovanom, bola naukladaná hodná hŕba kníh. Spomínaný vrstovník, alias „klavírčok“, stál v bočnej izbičke pri doskovej stene a bol ho kúpil učiteľ na licitácii za niekoľko grošov preto, aby ho ešte „zreparoval“ a predal. Ale v obchodoch vôbec a najmä v obchodoch podobného druhu náš Juraj nebol šťastný. Ukázalo sa, že na „klavírčok“ vynaložené groše, umenie a práca boli daromné. Len ak struny by sa hodili na druhý. A tak stál tu smutný, vyslúžený invalid na „umelej“ drevenej nohe. Lebo na jeho vrchnáku nakopené knihy div že nezborili jeho subtilnú sústavu. Keby bol mal dušu, bol by sa potešil, že knihy, čo ho tak ťažili, neboli bez ceny. Boli tu vzácne staré knihy i klasikovia, ale na kraji kdesi našiel sa aj niektorý kalendár a Linkin egyptský snár.

V prednej izbe za dvermi stála ešte posteľ a nad ňou, hneď za dvermi, hodiny s ťažkými pondusmi, zavesenými na dosť hrubých povrázkoch. I tie boli staré už aj preto, lebo všetky i najdrobnejšie kolieska a súčiastky boli ručná, kovaná práca. A zvonček mal milý ľubozvučný hlas. Pre tento zvuk ich majiteľ miloval, lebo treba podotknúť, že učiteľ Vansa mal jemný sluch a bol výborný organista. Preto si hodiny sám čistil, naprával, natahoval, až potom, keď stroj jeho života zastal, zastali aj hodiny a viacej nikto ich nevedel napraviť.

Naprostred izby stál stôl z orechového dreva; okolo neho poukladané stoličky. Pri stole nad knihou a menšími zošitmi sedel sám učiteľ Juraj Vansa, hlavu majúc opretú o ruku. Bol pohrúžený do ťažkých myšlienok. Sedel tak hodnú chvíľu nepohnute. Bol sám. Jeho manželka, vstávajúc veľmi včas, oddala mu raňajky a teraz tam von obstaráva malú domácnosť. Zo siedmich detí je doma práve len najmladší, náš Janko.

I on už vybehol z izby.

Na jednom konci stola, na malom obrúsku, stáli zvyšky skromných raňajok, hrnček z muránskeho porcelánu, v ňom zostalo trošku kávy, potom sklenená cukornička s kúskami cukru a na tanieriku kúsok žiareného chleba. Vzduch izby bol teplý, presýtený vôňou chleba a kávy

TERÉZIA VANSOVÁ:

s prídavkom cigórie. O ventiláciu sa staral kozúbok a zle priliehajúce obloky, na ktorých nočné mrazy vyčarúvali biele kvety čudesných foriem.

Na kozúbku svietilo ešte niekoľko žeravých uhlíkov a na kraji kúsok odkrojenej kôrky svedčil, že chlebík sa tu žiaril a aj káva varila. Zavše, keď si naši dovolili niečo „prilepšenia“, pomastili si chlebík husacou masťou a melinkou cesnaku, ale to bola zriedkavá lahôdka.

BLAŽEJÁCIA A „ZABUDLI STE SA POMÝLIŤ“

Zvonku bolo počuť niekoľkokrát vrznúť rozličné dvere, potom sa ozvalo viacero drobných krokov, šúchanie čižmičiek a krpčiekov po kamennej podlahe pitvora. Bolo počuť aj rozličné detské hlasy.

Tieto zvuky prebudili učiteľa z myšlienok. Zdvihol hlavu, ťažký vzdych vynoril sa mu z prs a tvár mal vážnu, ustarostenú. Hlavu mu pokrývali riedke, mäkké, dosť dlhé vlasy, pôvodne gaštanovej farby, teraz šedivejúce už viac starosťami ako starobou.

Obrátil hlavu k dverám, ktoré sa ticho otvorili. Vošiel asi desaťročný chlapec, vyhriaty a rozčúlený. Vidieť, už bol na dvore, lebo ruky, nos a ušká boli poštípané zimou. Keď vkročil, máličko zastal, počkal a spýtavo pozrel na otca i na stôl a potom zatvoril dvere, premáhal svoje rozčúlenie, podišiel k stolu. Otec mlčky potisol hrnček s kávou smerom k chlapcovi a on, porozumejúc často opakovanému pokynu, vzal hrnček, vydúchol z neho kávu i na chlebičku si pochutnal. To bola pre neho lahôdka, lebo nebol naučený na kávu. Často ani mlieka nebolo, vtedy bol dobrý aj „čír“ (sekanička s polievkou) alebo demikát.

Keď chlapec odložil hrnček, spýtal sa otec:

„No, Janko, či sú chlapi už tu?“

„Už!“ zvolal Janko s radosťou. „A už aj rôzne vyšúchali, tak sa svietia ako ‚sriebro‘ (striebro).“

„Dobre!“ odpovedal otec, „tak podme.“

Vstal, vzal zo stola zošit v sivej „pargamiene“, v ktorom boli mená píľanských gazdov a terajší letopočet. Vzal i ceruzku, ňou majú chlapi zapisovať prijaté dary.

Z izby vykročili do pitvora. Z neho viedlo štvoro dvier na všetky štyri strany sveta: jedny do izby, druhé práve naproti do školskej siene, tretie na pavlač a do dvora a štvrté oproti nim do komory. Okrem toho ešte dva

otvory hore k nebu: jeden, ktorým unikal dym z veľkého čelustia pece, druhým sa strmými schodmi vychodilo na pôjd.

Pred čelustím, z ktorého šlahal veselý plameň a odchádzal dym, hľadajúc cestu komínom, stáli štyria chlapci. Jeden štuchal ohreblom do pahreby, ktorú si bol na stranu vyhrabal, druhí si hriali ruky, ale všetci pozorne striehli na zemiaky zakutané v pahrebe. Tie dostal mendík Mišo Kvačka v dedine miesto fruštika. Dopekajúce sa „beláne“ šírili vôňu, štekliac vnímavé nošteký chlapcov. A aj tí, čo doma užili dobrý fruštik, vďačne by prijali po jednej krompelke. Mišova priazeň v tú chvíľu bola vžácna.

Ako učiteľ vykročil z izby, chlapci sa postavili do gľedy, ako ich starý obšitôš Srnčík učieval, a jednohlasne zvolali:

„Dobro ráno vinšujem!“

Učiteľ prívetivo kývol hlavou a poberal sa do školskej siene. Priestranná miestnosť, osvetlená štyrmi oblokmi, bola škola, ale aj kuchyňa zároveň, vpravo od dvier bola veľká pec s ohniskom, kde sa varilo i pieklo; o sporákoch vtedy ešte nechyrovali. Okolo pece bolo poskladané a povešané potrebné kuchynské náradie.

V deň, keď sa toto dialo, v peci sa pre uspokojenie dreva ešte nekúrilo, lebo deti dostali „veniam“ (prázdniny).

Zľava vedľa oblokov stáli lavice a veľká „táfla“. Na stene visela čierna, už hodne obšúchaná tabuľa a na nej príklad z počtov od predošlého dňa. Na druhej strane, ďalej k obloku, visela stará mapa starej Európy, dnes by si sa v nej už ťažko vyznal... K týmto dvom hlavným prostriedkom názorného vyučovania družili sa ešte niekoľké tiež nové tabely s písmenami na slabikovanie. Najviac bila do očí tá, kde bolo a, a za ním b, a potom: ba, be, bi, bo, bú. Z tohto ba be bi bo bú povstala povedačka: „ba be bi bo bú, na peci orú“.

Takéto asi boli všetky dedinské školy v prvej polovici minulého storočia.

Zo školskej siene bol kúsok priestoru tiež prehradený doskovou stenou na malú komôrku, v ktorej si pani rehtorka držala najpotrebnejšie potraviny. Komora v pitvore bola studená a slúžila viac za pivnicu.

Z tejto komory práve vyšla pani rehtorka; niesla dnu „rajtop“ mlieka, ktoré bola precedila. Nebola ešte stará, ale zodratá prácou a strádaním. Pracovala neúnavne od včasného rána do neskorej noci, aby „tie svojo miliä dätý“ mohla vychovať. Bola zo Spiša, vyrástla v severovýchodnom Gemeri a hovorila ochtinským nárečím.

Keď pán rector, sprevádzaný svojou malou gardou, vkročil do školy, chlapci sa zasa postavili pred svojho majstra. Prvý bol Janko Selčan, chlapec krásnych belasých očí, zdravej a veselej tváre. Bol zo starších žiakov a už sa zúčastnil podobnej výpravy, ktorú majú dnes vykonať. On prijal od učiteľa zošit a ceruzku a on mal odkladať aj groše. Druhý bol Martinko Olman, chlapec tiež hodný, ale trochu úzkej bledej tváre. Držal v ruke lesklý ražeň a pozorne hľadel na pána rectora. Tretí bol Ondřík Jeleň, jeden z menších, aj on mal ražeň, ale menší, len preto, ak by azda niekoho pochytila neobyčajná štedrota a udelil i pre chlapcov kúsok slaninky. Štvrtý bol spomínaný mendík Mišo. Dopiekol svoje zemiačiky, stál blízko dverí a napchával sa horúcimi „krompeľkami“, omáľajúc ich v ústach zboka nabok. Ostatné popchal do rukáva kabaničky. Bol hladný, chudáčisko, a nestačil sa najesť. Vôbec jeho ideálom bol len každodenný chlebík a zdá sa, po celý svoj život nemal ho nazvyš. Jemu zverili košík na vajíčka.

A piaty v tejto výprave bol Janko! Už vopred sa maminke modlikal, aby ho pustila, a prísny otec len tak mlčky privolil. Janko vtedy ešte necítil ponížujúci význam tejto koledy, len keď bol dospelý, vzdychol nad touto biedou!

Keď už všetci mali podelené svoje úlohy, pobrali sa dvermi, kypiac nedočkavosťou. Z dvier zavolali: „Dobrého zdravia vinšujem!“ a už by sa boli rozbehli, ale pani rectorka, vypravdiac ich na „gánok“, napomínala, aby sa slušne správali, a keď Janko ako na rozlúčku pritúlil sa k nej, pohľadila ho a riekla:

„Chod' spánombohom, Janík, dyťä mojo!“

Kým boli pod dohľadom dobrej panej, pamätali ako-tak na dobré napomenutie a na pravidlá „mravopočestnosti“, vzťahujúce sa na túto expedíciu, ale ako vyšli zo dvora, už by sa boli pustili do skoku. Tak im horela pôda pod nohami.

Na „rade“, t.j. pod oblokmí školy, stál chlapec oblečený po pansky, len máličko starší od Janka zo školy, ale silnejší a väčší. Striehol na chlapcov, a len čo ho títo zočili, Janko Selčan zvolal:

„Aha, Daňo, čak by si rád šiel s nami?“

„Nie ver' ja!“ znela úsečná odpoveď Dankova. Jeho čierne oči blyslí na chlapcov, ale výraz úzkej bledej tváričky netlmočil nespokojnosť alebo žiaľ. To on nepoznal. Jeho ťahy už v tejto útlej mladosti niesli výraz pevnej vôle, energie, a pritom akejsi zádumčivosti. Na túto výpravu nešiel, otec mu zakázal, ako vec nedôstojnú na kňazovského syna. Ale on nielen pre

zákaz nežiadal si ísť, ale cítil sám v tom isté poníženie duchovného stavu, ku ktorému sa učiteľ a farár počítali.

Chlapci tomu neporozumeli. Pre nich to bol sviatok a ľud si to zachovával a žiadal od starodávna. Hoci sedliak nerád otvára dľaň na dobrovoľnú obeť, teraz by sa obídienie podobalo urážke.

Chlapci sa nemeškali pri Dankovi, ale dupkajúc nohami a búchajúc ražňami do zamrznutej pôdy chodníka, brali sa nadol.

„Chlapci!“ volal ešte Daňo, „popoludní sa pôjdeme spúšťať (sánkovať) do sadu: koby ste, ľad ako sklo!“

Chlapci sa obzreli a prisvedčili, len Mišo, omáľajúc i teraz svoje krompelky, nemohol odísť bez poznámky. On mohol väčším právom povedať o sebe, ako povedal Pavol apoštol, že je z najmenších a nedochúdča, ale teraz sa cítil byť väčším ako Daňo z fary, a preto povedal pohrdlivo:

„La, polámaný Daňo, teraz musí doma sedieť!“ a so širokým úsmevom na svojej malej zoškvarenej tvári pohodil hlavou a stúpal za kamarátmi.

„A učiť sa po latinsky,“ poznamenal Janko Selčan.

„Veru!“ zasmial sa aj Janko zo školy. „Teraz musí brať do ruky Donáta a učiť sa quod sunt partes orationis?“

Chlapci pozreli na Janka s údivom, ako na takého, čo vie viac ako oni. A Ondřík sa spýtal, čo je to ten Donát, a Mišo, či je to zjesť a či vypiť.

Keď im Janko vysvetlil, že je Donát kniha, ako napríklad šlabikár, ale väčšia, a že sa z nej musí aj on učiť latinskej reči, chlapci sa uspokojili, že im je toto trápenie ducha uspokorené. I Janko sa tešil, že na tento čas unikol latine, ku ktorej ho pán krstný, pán farár, tak prísne priťahoval.

„Ktovie, či Daňo neuvrzne?“ poznamenal Martinko a obzrel sa smerom k Dankovi.

„Ej, už nemôže!“ podotkol Ondřík, ktorý sa tiež obzrel a pritom podskočil, akoby sa bál, že ho, hľa, pán farár chytia pod hrdlo za „gombaház“ (na kabaničke) a odvliečú na faru a povedia mu:

„Ta, duša moja, Ondřík, tu máš Donáta, vertuj!“

Ako sa chlapci obzreli, videli, že od fary k bránke kostola blíži sa vysoká postava v dlhom kapute, v zamatových poľských nohaviciach a s fajkou v ruke a kýva, i čaká na niekoho. A ten niekto bol Danko.

S ovisnutou hlavou pomaly kráčal Daňo k fare a k nenávidenému Donátovi.

Nato chlapci, ako zo strachu pred podobným osudom, popchli do

Voľkovie dvora hneď poniže školy. V pitvore sa trošku poradili, poštuchali, kto skôr má vkročiť, a potom sa osmelili, otvorili dvere a vošli.

V izbe za stolom sedel gazda, čo raz povedal, že čo lyžicou bude jest peniaze, ešte nebude chudobný. A ono sa tak stalo, že ešte aj za živa okúsil chudoby a po smrti, pri hašterení synov a pri delbe, išlo hospodárstvo šikimiky a majetok na bubon.

Gazda už čakal chlapcov a keď sa poklonili, zaľakoval. Okolo pece a pred pecou boli ženy a deti, ako kde boli prekvapené návštevou.

Martinko zabodol ražeň do hrady, ostatní sa krútili okolo neho a spievali:

„Na svätého Blažeja, ktorý horlivým biskupom byl v meste cisarem, byl v meste cisarem.“

V pôvodine to znelo, že bol biskupom v meste „Cezarei“, ale keď to cisárstvo chlapcom lepšie znelo a nikto sa nad tým nepozastavil. A pokračovali: „Evanjelium kázal. Krista horlive vyznával, pred dobrými, zlými, ukrutnými tyranmi.“

Gazda a jeho čeliadka pozorne načúvali a gazda ich aj pochválil: „Dobre ste sa, synkovia, naučili.“ Narovnajúc sa, začal odprackávať svoj široký opasok a s veľkou ceremóniou vyňal z neho dva šajnové groše. Povedomý svojej veľkej štedroty, s istou okázalostou oddal groše Jankovi Selčanovi, ktorý hneď na mieste ich zapísal do svojho zošitu, a to takto: dvagro.

Potom sa chlapci zas pekne odporúčali a ponáhľali ďalej. V nasledujúcom dome vodilo sa im tiež dobre: dostali dve vajíčka a svedomitý Janko si zapísal: dve wa.

Mišo, ako ich dostal do košíka, temer vyskočil od radosti, div že vajíčka ostali celé. No, a v nasledujúcom dome dostali kúsok slaninky na ražeň a vtedy už Mišo v duchu videl, ba azda i zavoňal pankuch (praženicu), veľký ako lopár, žouty (žltý) ako lotač a na ňom škvarky ako hánky. Lebo im pani rehtorka slúbila, že po skončenej práci upražia im pankuch.

A Janko zo školy zasa rozjímal v duchu, koľko domov musia obísť, kým budú mať maminka na štvrtočku kávy?

Ale nevodilo sa im všade tak dobre. U Vakáčov našli dvere zatvorené a na opätovné búchanie sa im nikto neozval. Martin, postavy najvyššej, sa božil, keď idúcky nazrel do obloka, že videl Vakáčovie gazdinú pod pecou.

„Prekryli sa nám!“ šepkali zarazení chlapci s potuteľným úsmevom. „Niekdě sú na pôjde!“

„Nie ver', tí na mou dušu sú v izbe!“ dušil sa Martin, a dodajúc si smelosti, nakukol zasa do obloka.

„Už ich tam niet,“ hovoril. „Adaj vytiahli sa na pec!“ podotkol Janko Selčan.

„Podme, čo máme tu nazerať, koj nám nechcú dať, nech si zjedia sami,“ povedal Janko Selčan a zavolał zdvorile do obloka: „Dobre sa tu majte!“ Iní zvolali: „Zdraví ostávajúte!“

Tým lepšie sa im vodilo u Karasov, od ktorých vraj pochodí celý dolný koniec. Tam ich uctili, ako sa patrí, i pohovárali sa vlúdne s nimi a dali slaninky; ej, mohla jej byť dobrá polštvrťka (4 lóty = 6 r deka). Ražníky sa nezahanbili a košík sa začal plniť, až Mišo počínal fučať a stenáť, že mu je ťažký.

Tam kdesi v jednom dome gazdiná práve kuchtila niečo pod kochom. Neďaleko nej sedelo chlapiatko asi štyriročné, ešte v umazanej košielke, a pozerá na matkine ruky. Vôňa pripraveného pokrmu poštekľila chlapcove čuvy a žalúdok iste ešte prázdny, a dieťa pýta:

„Mamo, dajteže mi vylízať tú panvičku!“

Mati už musela byť skôr nahnevaná, lebo neľútostne okríkla pacholiatko:

„Hí, ve' ti ja vylížem... len ho nečuš!“

Okríknutý synček sa chcel pustiť do škreku, ale na pol ceste zastal, lebo v tej chvíli cupli chlapi do nízkej izby. Matka a dieťa nie veľmi vlúdne pozreli na prichádzajúcich. Chlapec si založil opak ruky na tvár a spoza nej hľadel s údivom na spevákov. Mati premohla svoju nevôľu a podarovala dve vajíčka, čo najmenšie.

Okolo poludnia naši horliví speváci začali ustávať. Od samého spievania temer zachrípli a v horlivosti prehltávali každú tretiu sylabu. A či to bolo od hladu? Veru, veru, v ich zdravých žalúdkoch už začínali Cigáni klince kovať. Mišove krompelky poprechodili sa na „ruvačky-mačky“. I chlebič, ba i kôročky, čo kde ktorý mal, zmizli. Zverenej slaninky sa však nedotkli, a tak im bolo už dosť mrkotno.

Nie div teda, že sa trošku splietli. Stalo sa to u Šulíkov: gazda bol doma. Vážený a rozumný chlap sedel za stolom a počúval. A tu naši chlapi bez náležitého rozmyslenia spustili:

Nastal deň Gregora, slávneho doktora, profesora.

On dítky miloval, do školy verboval, vyučoval.

Dajte nám synáčka, vrátíme vám žiačka-speváčka.

Dajte nám dcerečku, vrátíme vám žiačku i speváčku.

DANKO A JANKO

Budú se učiť umení s Kristem páňem.

Tam v radosti večné a míste bezpečňem na veky. Amen.

Len keď zadychčaní skončili, preriekol gazda s úsmevom:

„Hm, i dobré by bolo, chlapci, ale takto, hľa, zabudli ste sa pomýliť.“

„Ej, nebolo by od veci, koby už Gregora bolo,“ ohlásila sa gazdiná spod praslice.

„To by sme už išli priesadu páliť (kapustné semeno siať do vypáleniska), hihihí,“ chichotala sa nevesta.

A chlapci sa náramne zahanbili, ani nevedeli, či prijali niečo do košíka alebo na ražeň, len keď boli von, popozerali na seba a poškrabkali sa za uškami. Mrzelo ich to veľmi-preveľmi, a najviac ich znepokojovalo, čo ak sa to dozvedia pán rector.

Ešte mali obísť niekoľko domov a tak vykonajúc svedomite zverenú im prácu, vošli s triumfom do školy.

A ten pankuch im skutočne vynahradil podstúpené trampoty. Veď si ho aj statočne zaslúžili, lebo všetko dovedna, čo priniesli, bolo 39 šajnových groší, 246 vajec, 3 funty slaniny a jedna klobása.

SPÚŠŤANKA

Na sever od skromnej školy, oddelený nevelkým priestorom, kde sa na jar deti hrávali, stál nevelký, drevený kostol. Na ulicu, čelom k Rimave, vypínala sa k chrámu primurovaná kamenná veža a dodávala kostolu patričnej úcty a dôrazu. Veža mala pekné, drevené, červeno natreté zábradlie a dášok, ktorý i pozdejšie vzbudzoval svojim slohom pozornosť znalcov. Do veže viedli od ulice schody; boli to vlastne len veľké, tlapkavé kamene, poukladané na spôsob schodov. Vo veži bola bránka, z ktorej viedli dvere do kostola a strmé, krkolomné, miestami už pohyblivé schody k zvonom. Okrem tejto vyšnej bránky bola ešte jedna pri kostole na juh, a tá bola „nižná“, drevená.

O tej vyšnej šla povest, že v nej straší. Boli ľudia, čo tvrdili, že z nej vychodia čudné príšery. Jedni vraveli, že to bolo kôňča bez hlavy, iní, že mačka so sekerkou, tretí, že smrte, ktoré sa medzi sebou zhovárali, že nesú „chorelu“, ktorá mala prísť na ľudí. Ba že ani tá krivá nechýbala, ktorú nechávali za sebou a ona sa im vystrájala: „A ja pôjdem a ja poviem, keby ľudia vedeli, od čoho by nemreli; bederenčok, psí jazýčok, semennú žufku pili.“

Okrem týchto spravodajov boli ešte aj takí, a to vraj hodnoverní ľudia, ktorí tvrdili, že z času na čas vychodí z bránky kňaz bez hlavy! Nevie, či to dotyčný tvrdil a pokladal to ako narážku, lebo stať sa môže aj to, že niekedy i kňaz potratí hlavu, ale tu sa to muselo tak dávno stať, že tomu niet pamätníka. Ostatne aj pri Skalici, hľa, nad tou krútnavou, ukazuje sa podobný zjav a nevedno, či je to ten istý, alebo jeho kolega? Táto otázka ostane iste bez odpovede, lebo sa ten kňaz nikomu náležite nepredstavil. Ľudia so zajačím a bojzlivým srdcom teda obchádzali bránku za súmraku, a v noci ísť na vežu, to sa pokladalo za veľkú smelosť. Na to sa odvážil len starý Pleva, ktorý od svojich predkov zdedil významný úrad vartáša a hrobára a umienil si, že túto hodnosť zanechá aj svojim

zákonitým potomkom a dedičom svojho mena. Tento statočný človek nevedel, čo je strach a hrôza, až kým mu ho nenahnali nie smrte, ale malí nezbedníci.

Ako sa to stalo, o tom bude pozdejšie reč.

Od veže ďalej „nahor“ ťahal sa múrik k farskej bráne. O tejto bráne môžeme smelo tvrdiť, že nikdy dobre nepriliehala. Ba mnohí ju upodozrievali, že azda nikdy nebola nová. Aspoň neplnila svoju úlohu: uzavrieť miestnosť, ktorej je pridelená. Bola rozkývaná, vo dne v noci otvorená, a tak nechránila farský dvor a príbytok pred votrelcom. Do dvora mal každý živý tvor voľný prístup, a to v každom čase. A čo nebolo dosť pevné vo dvore a v cieňach, to len ten neukradol, kto nechcel. Ale tak hovorí Cigán, filozof: „Tomu ždochne, čo má.“

Múrik bol čiastočnou ohradou farského dvora. Vo dvore bolo mnoho rozličných kôlní, väčších-menších chlievov, ovčincov, kurníkov a kútov, ba v blízkosti veže, za múrikom, koliba, ktorú prezývali „pivnicou“. Iste trpela na megalomániu! Všetky budy a kúty boli už zošlé starobou, leteli dohromady, ale čím „starobylejšie“, tým viac bolo v nich romantiky. Boli to Daňove hradby a pevnosti, odkiaľ robil výpady na nepriateľa, keď sa hrali na vojakov.

Fara sama bola veľká, pošmúrna budova s hrubými múrmi. Pred farou, ako telesná stráž v predsieni panovníka, stáli dva statné, štíhle, ale už i staré topole. Tretí ich súdruh vypínal sa na dvore pred dvermi vedúcimi do fary. Topole dodávali fare panský vzhľad. Kde sú topole, tam bývajú páni, povedal ktosi. Topol je vraj obrazom ušľachtilej veľkosti. Nestelie sa po zemi, ale sa vypína hore, k oblakom.

Daňo nestačil odbaviť obed, už vybehol pred školu striechnú kamarátov. Mohol mať pre svoju projektovanú zábavu aj iných, napr. Jana a Ďura richtárovie, ale tí boli maznaví a Jano okrem toho ešte aj lenivý, radšej sedel pod pecou s posúškom v ruke, ako by sa na zime pozabával. Ďurík bol len taký Ďurík, mladší, a Daňo nemal rád bojazlivých a maznavých chlapcov.

Slniečko svietilo ešte od Ostrej a jeho lúče sa šikmo opierali o stenu kostola a hriali až milá vec. Daňovi nebolo ani „akomak“ zima. Opretý o stenu stružlikal strelky do kuše, ktorú položil vedľa seba do bránky. Bez kuše nešiel ani predo dvere, ba ešte aj z dvier strašil vrabcov čvirikajúcich na kostolnom dachu, čoho dôkazom boli nesčíselné strelky, ktoré trčali ako šidlá, napichané do šindľov.

Medzitým chlapi v škole spratali zaslúžený pankuch. Smelo môžeme

tvrdiť, že sa nedali núkať a že netrvalo dlho, kým ho pochovali do remenných kapsičiek, ako poznamenal s figliarskym úsmevom pán rector.

V povedomí, čo ešte majú pred sebou, popozerali na seba, povyskakovali od stola, poutierali ústa a nosy, kde kto mohol, a poďakovali sa pekne pani rectorke za obed. Poludnie už bolo dávno minulo, ale čo potom: poludnie si urob, kedy chceš, večer príde sám od seba.

Vybehli von; Daňo podskočil oproti nim a zasmial sa im viac očami ako tvárou. Hneď ich zachytil so sebou a viedol do farského sadu.

Ale nie dvorom a humnom (kolešňou). Tam bolo nebezpečne, mohol by ich niekto schrapiť a zadržať, opytovať sa, kde idú, načo a ako? Lepšie, keď faru obídu. A to hneď „poľa“ (podľa) kostola, chodníčkom, ktorý vedie k žliabku, menovanému „Lajtmanka“. Lúčka, ktorou kráčali, bola obecným majetkom a hraničila s farským „intravilákom“ (intravilán = pozemok), ako hovorieval pán kurátor Dobrák, alias Múdry. Rád plietol cudzie slová do slovenčiny a tak sa stalo, že „manikuloval“ (manipuloval = spravoval) cirkevný majetok, až ho aj skutočne dokonale domanipuloval.

Na lúčke, ale tak, že jedným rohom bola aj na cirkevnom pozemku, stála obecná kolešňa so stajňou pre býky. Túto stodolu mali obísť, ale chlapi to nemohli urobiť, aby sa Daňo nespýtal kraviara: „Čo robí Beťár?“

„Čaká na teba, že ti dá príučok,“ odpovedal kraviar, opretý o nízke dvere stajne.

Daňo sa zasmial, vkročil do stajne, pochytil ohreblo a štúril ním Beťára. Býk zaručal, vyvalil okále ani taniere, hlavou do zeme začal „tancovať“, šťastie, že bol chytený na retiazke.

Kraviar vzal Daňovi ohreblo z ruky a povedal:

„Ej, chlapče, varíš psô pivo, varíš, ale ho i vypiješ!“

A s tým vystrčil Daňa a zatvoril dvere. Daňo pohodil hlavou a prekročiac tesno vedľa humna lesu už i tak zdlapčenú, rozbehol sa hore sadom. Za ním ostatní a hneď aj boli pri cieľi.

Farský sad bol úzky pás zeme, ťažšej hlinky zhora, vlhkej spariny zdola. Sad sa ťahal od velikánskej farskej stodoly hore k Rúbanke. Ohrada sadu bola taká lichá, že cezeň kríž na kríž viedli chodníčky k spomínanej „Lajtmanke“. Voda tohto žriedla bola veľmi dobrá a zdravá (keď bola čistá) a z nej pila celá dedina. A to sa len nemohlo žiadať, aby obyvatelia vyšného konca a Dolinky obchodili faru a kostol, keď sa chcú napiť vody. Aby si

drali čižmy, krpce, kapce a vlastné podošvy pre nejakú ohradu? Veď takú lesu ľahko preliezť a dosku z plota vytrhnúť je tiež nie kumšt.

Keď chlapci videli dolu strmým svahom vyhladenú dráhu, zavýskli od radosti.

Ešte i Mišo, ktorý uvrzol pred vyperanou prácou — temná predtucha ho znepokojovala, že za to dostane výprask — zvolal s oduševnením:

„Jujujuj, chlapci, ale poletíme!“

Daňo sa rozhodol a schytil dosku, ktorú bol za príkladom dobrých susedov vytrhol od severnej strany „z palangu“, za ním Janko Selčan vzal snopok, tiež vytrhnutý z Paľovej strechy, a s týmito pomôckami ozdobení štverali sa vedľa hladkej dráhy po snehu nahor. Tam bola malá rovinka, na ňu položil Daňo dosku, na dosku snopok (to bol jeho vlastný vynález) a volal ako opravdivý domáci pán: „Sadajte, chlapci!“ Chlapci sadali.

„Hop, chlapci, ja napredok!“ volá Daňo veliteľským hlasom. Sadol si na dosku ako na koňa, nohy vystreté, červenými rukami držal koniec dosky. Chlapci za neho, tesne vedľa seba, pochytili sa za plecía. Na samý ostatok Mišo, a verabože, nedostalo sa mu už ani dosky ani snopka, ale sánkoval sa asi len na „vlastnej príležitosti“. Dost' na tom, keď už boli tak nastýkaní ako korálky na niti, Daňo zvolal:

„Či už?“

„Už!“ zvolali chlapci, horiac nedočkavosťou, a Daňo napravil dosku, „mykol“ nohami a zvolal:

„Varujú!“

„Varúúúj,“ kričali za ním kamaráti, až sa na Ostrej ozvala ozvena a opakovala: uj, uj, uj!

A doska so šiestimi nezbedníkmi letela, len sa tých šesť hlávok mihotalo, a nezastavila sa len tam kdesi pri včelíne — a to šťastlivo.

„Haj, bračekovci, ver' sme leteli ani vo víchre!“ chválili si, pozbierajúc sa zo zeme a hneď teperiac svoje dopravné prostriedky, hybaj hore vrchom: koľko vezky, tolko pešky.

A ešte niekoľkokrát povodilo sa im šťastlivo a chlapci, uzímení síce, ale ešte vždy výskajú od radosti. Len Daňo nevýska. Jemu len oči svietia a cez poloootvorené ústa belejú sa mu zdravé zuby, veľké a biele ako perly.

Od stodoly hrozí kraviar prstom a krúti povážlivo hlavou. Potom zamkne maštal a odchodí.

Chlapci nedbajú na neho ani na to, že slniečko zašlo za Ostrú. A nedbajú ani na výstrahu starých ľudí. Starší ich vždy vystríhali pred týmto nebezpečným miestom a mamovka Paľove, ktorú každý len Marikou volal,

rozprávali, že na tomto istom mieste prihodila sa smutná nehoda. A to vraj bolo tak, že šiel istý Nižňan, Harčokom ho prezývali, v zime na drevo. Za sebou ťahal nové vlačce a ako ich v Rúbanke naložil, tak ich vliekol po farský sad. Tam sa mu zachcelo unavenému presánkovať; sadol si na drevo a spustil sa s ním dolu. A sane leteli ako „besné“, ale sánky-cigánky stratili smer, a miesto aby leteli rovno dolu, zakerovali nabok a do stromu. A to bola slivka, hľa, ešte stojí starká. Sprašľali sánky, sprašľalo drevo, ale i kosti... A keď sa ľudia zbehli, ženy horekovali, že si Harčok zlomil nohu, Harčok smutne povedal: „Čože noha ako noha, ale nová saňa!“

A mamovka dodali: „Hľa, chudobný človek, hotová opica!“

V ľudskom živote sa často stáva, že sa isté príhody, a to na tých istých miestach, opakujú. Javisko ostáva temer to isté, dráma tiež, len herci sú vždy noví. I teraz tak bolo.

Neviem, čomu načim pripísať faktum, že kým Daňo sedel napredku, všetko šlo hladko, ale len raz presadol na Daňovo miesto Martinko a tu hybaj napravo, a prask do slivky, do tej istej, kde stroškotala aj Harčokova nová saňa. Chlapci po tomto nečakanom údere sa rozleteli a ani nevedeli, ako sa sprplili v snehu.

Chvíľku bolo ticho, kým sa nespamätali. A veľmi ticho sa pozberali hore, tuším bolo im do plaču. Jeden si šúchal hlavu, druhý ohmatával koleno, tretí istú časť, na ktorej sedával, štvrtý utieral s veľkým hukom nos. Len Daňo vyskočil a neukázal nijakú bolesť. Pozbierali sa všetci, len Martinko Olman ostal ležať. Lebo ako sa chcel zdvihnúť, zaboľela ho v členku noha a s ťažkým stonom prevalil sa na druhý bok. Zastenal: „Jaj, nožička moja!“

A tu chlapcom preletela hlavou ako blesk povest' o Harčokovej nohe. I vycítili, že je veru zle-nedobre, a nečakajúc, čo bude ďalej, pobrali nohy na plecía a hybaj, kade ľahšie.

Martinko ostal sám a plakal. K bolesti pridružil sa aj bledý strach, že ešte aj výprask dostane, že šiel ta, kde bolo zakázané.

Lebo na tomto svete je to tak, že kým sa nejaký podnik darí, čo by hneď aj nebol dobrý a chváľitebný, dovtedy väčšina nemá nič proti nemu. Ale ako príde prvý nezdar, už sa všetko valí na podnikateľa, a potom vedľa straty a bolesti máš hneď aj posmech aj pokutu.

Kým sa Napoleonovi jeho smelé politické a svetoborné plány a výčiny darili, každý sa díval na neho s úžasom ako na poloboha a svet ho nazval Veľkým. Ale ako prišiel mravný nezdar v Moskve a na Berezine, zatým Waterloo, verejná mienka obrátila sa hneď od povaleného leva, ba kto

mohol, ešte ho i kopol, a neskôr ho ešte nazvali aj smiešnym a to je pre hrdého ducha najväčšia urážka.

Martinko chvíľku ležal na boku, poloziac si chorú nohu na zdravú, keď počul, že zamrznutým snehom sa ktosi k nemu blíži.

Bol to Danko. Tvár mu mala dumný, vážny výraz, keď sa zohol nad Martinkom. Vzal mu nohu do rúk a začal ju hýbať, ohmatávať. Martin bolestne vykrikol.

„Boľongá sa,“ povedal Daňo, nedbajúc na Martinkov výkrik. „Nekrič, pomysli si, čo by si robil, keby ti vo vojne nohu prestrelili ako báťovi Srnčíkovi?“

Martin zatíchol a pozrel na Daňa s porozumením.

„Buď ticho, kým prídem, idem po mamovku Paľove, tá vedia nohy naprávať!“ A s tým odišiel.

A Martin volá:

„Ale ťa budú hrešiť, alebo ťa aj zbijú!“

„A čože?“ odpovie Daňo a obzrie sa ešte. Uhne plec om a ponáhľa sa dolu.

Od farskej stodoly krížom cez záhradu v ostrom uhle viedol chodniček k malému domku. Vedľa domčeka do plotu boli zapravené dvere, aby obyvateľka malého domku mohla v každom čase prísť na faru a nemusela obchodiť ulicou. Domček bol obrátený do malého dvora a do Dolinky a len jedno okienko, malé ako dlaň, hľadelo do farskej záhrady. Pri tom okienku sedávala mamovka a priadla a kedy-tedy pozrela do záhrady. Odtiaľto vraj videla neskôr tie dve panie, ktoré sa zjavili pred samou smrťou pani farárky a išli hore sadom, pohybujúc rukami ako v živom rozhovore...

Mamovka bola už vdova a požívala v dedine všeobecnú úctu. Bola rozumná, mocná, smelá a nikdy nestratila duchapritomnosť. Pritom bola i nežná a láskavá, kde bolo treba. Vedela, kedy a komu má čo povedať. Povedala každému pravdu do očí, ešte aj pánu farárovi, keď videla, že je pani farárka smutná...

Vychovali ju na fare, keď ju ako sirotu vzali pani farárkini rodičia za svoju a chovali ju so svojimi šestoro deťmi spolu. Čomu sa učili farské dievčatá, tomu sa naučila aj ona, lenže nebola von z domu a nevedela „reči“. Priali, šiť, tkať, všetky domáce i poľné práce a niečo aj „literného umenia“, aspoň toľko, aby si dievčatá vedeli niečo prečítať, pesničku v kostole nájsť a prípadne napísať listok, to bolo všetko, čomu sa vtedy paničky učili.

Mamovka vedela naprávať zlámané údy, choroby liečiť a pri hospodárstve udeľovať dobré rady. Ale nie čarením a poverami, lež všetko s pomocou božou. A preto jej pánboh pomáhal, dal dožiť vysokého veku a umrieť smrťou blahoslavených duší.

Sám lekár z Tisovca mal ju v príslušnej úcte.

Zriedka sa stalo, žeby ho vyvolali do dediny, ale keď sa stalo, dal si zavolať „Mariku“, aby mu pomáhala, lebo vtedy už iste bolo zle.

Okrem polámaných údov naprávala z prípadu na prípad i prevrátené hlavy a zatvrdnuté srdcia. A to tak, že všetky nešťastné ženy utiekali sa k nej so žalobou a ona bola potom i fiškálom i sudcom. Poznala svojich ľudí, pokarhala, pomerila, vyrovnala a bolo dobre.

V ten čas, keď sa toto stalo, mamovka len čo bola prišla z fary. Pani farárka bola chorá a od dlhšieho času slabla a upadúvala. To mamovku náramne znepokojovalo.

V čistej a útulnej izbičke sedela aj jej dcéra Alžbeta, richtárka, a šila Ďuríkovi košielku. Mamovka, len čo prišla domov, položila mentiek (kabát) na truhlu, prihovorila sa dcére a sadla k oblôčku. Ale nesedela dlho, keď videla, že Daňo beží dolu sadom a rovno k nej.

„Jaj, bože ty môj, čože ten chlapec zasa vyparatil?“ zvolala. „Dozaista sa zasa niečo stalo, lebo je to nie jeho obyčaj, aby o tomto čase prišiel ku mne. Kedykoľvek vidím toho chlapca, pichne ma čosi do srdca, akoby som cítila, že raz bude nešťastný!“

Sotva dopovedala, Daňo už vrazil do dvier.

„Mamovka!“ volal, „hybajte do sadu. Martin Olmanove si zlomil nohu!“

„Jaj, nešťastník! Či nepovedám? A to si aj ty tam bol kalfaktorom? Za tebou sa tiež všia (všade) trnina vlečie.“ Daňo sklonil hlavu, nevyhovárал sa, ale hneď zvolal netrpezlivo:

„Podte skoro, lebo leží na snehu.“

Mamovka nemeškala, zahodila na seba obrúsok, dcéra Erža vyšla len tak ako bola, len čo si šatku uviazala na hlavu, a obe išli za Daňom. Cestou hovorila starká, ako sa to dalo očakávať.

„Hľa, nevrapela som vám vždy, nevystrihala som vás pred tou nešťastnou spúšťankou? Nerozprávala som vám, ako pochodil nebohý Harčok? Ale teraz je už všetko darmo, len keby sa už na tomto prenieslo. A len to nerozumiem, ako to on (obrátila hlavu smerom k fare) môže trpieť, že ťa neskrocuje, že to nezabráni. Čo len z teba bude, bojím sa, že ťa bude život biť.“

Došli k Martinkovi. Už neplakal, bolesť trochu „zatŕpla“, len akási slabosť sa ho zmocnila a driemoty ho prechádzali. Len tak žmurkajúc videl vežu a tu mu prebleslo hlavou, že kto ozaj dnes navečer bude zvonit? Mišo? On sa iste niekde skryl. Daňo je tu, Janko zo školy sotva, lebo mu zakázali, a tí druhí iste tiež uvrzli. A ďalej videl, ako na kríž veže zlietli štyri vrany a zakvákali a ako sa nad Ostrou zaskvel mesiačik v prvej štvrti. A už len tak v driemotách videl dve ženy v sprievode Daňa a cítil, že ho tá veľká, mladá berie na ruky, nežne, pozorne, ako malé dieťa, a že ho nesú. A že stretávajú ženy, čo idú so džbánkami na Lajtmanku, a Daňo že ide s ním. Len keď mu naovlaky odkrútili a studenú pripuchnutú nôžku narovnávať začali a stískali, vtedy sa prebral a skríkol.

„Jaj, mamovčička moja!“

A Daňo ho ani vtedy neopustil. Bol pri ňom a Martinko zatínal zuby, aby Daňo nepovedal, že nevie trpieť. Veď azda všetci počuli, čo im báta Srnčík rozprával o svojej nohe? A Daňo v ten čas o tom hútal, že Martin už nikdy nebude vojak, a to jediné pokladal za veľké nešťastie.

Len keď už noha bola obviazaná, ženy poslali po Martinkovho otca, lebo mu matka už nežila, aby si prišiel po syna. A keď ho aj odniesli, vydýchol si Daňo, sadol pod pec a ticho a pokorne povedal:

„Mamovka, čo ste varili?“

„Si lačný? Doma ťa síce čaká lepšia večera, ale ak chceš, zajedz si bôbu (fazule), hľa, tu je na kozúbku ešte teplý.“

Len keď sa Danko najedol, mamovka ho odviedla domov, ak by bol pán farár už niečo zvedel, aby predišla hriechu. Ale tam v ten večer nič nezvedeli, a aby chorú nerozčúlila, nepovedala ani starká nič.

Chlapci si zaslúženú pokutu pretrpeli a onedlho aj zabudli.

Aj Martinkova noha sa časom vyhojila, ale napadával na ňu celý život.

SEKERKA ALEBO HODVÁBNA ŠATKA

Míňala sa zima; slnko vystupovalo na oblohe vždy vyššie a čo raz zasvietilo, to našlo viac detí tu von na „rade“. Jedny ešte bledušské ako po prestátej chorobe krčili sa, hľadajúc teplé miestečko na podstienke, iné sviežejšie podskakovali veselo ako vrabce, zasa iné, nedbajúc na kaluže po ulici, behali o závod. Tým ani krutá zima neškodila, i zdalo by sa, že sú zo železa. Keby však slniečko bolo prečítalo tieto dietky, veru by zoznalo, že mu aspoň desiatka z tých, čo sa vlni o tomto čase takto veselili, chýba, kým ono bojovalo so svojim nepriateľom, pobrala si tetka smrť a uložila tam „pod Repište“ na večný spánok. Ale slnko by sa vtedy iste tak potešilo, ako sa tešia chudobní ľudia, hovoriac: „Keď chudobnému dieťaťku umrie, je to len akoby vypadla nôžka z lavičky.“ A skutočnosť dávala tejto výpovedi za pravdu: lebo ako božie slniečko nazrelo malinkými oblôčkami (z ktorých zväčša povyhadzovali pazder a mach), videlo tu i tam na hrade pripevnené hinty (kolísky). A ono sa usmialo a svietilo ďalej, vediac, že chudobný ľud sa postará, aby sa ľudstvo udržalo i ďalej.

Hej, milé, božie slniečko, ako sa mu teší každý tvor, ale najmä deti. Ako ožívajú sťa mušky, keď ich zobudí teplý lúč svetla. A ako sa ťahajú ta, kde je teplo, zátišie. A to je pri kostole.

Tu sa každý deň cez poludnie bavia deti veselo a vyvádzajú svoje jarné hry. Chlapci majú svoje hry, dievčatá zasa svoje, a to najviac pri speve a recitovaní dávnych piesní. A to je akoby oslavovanie novej jari, nového života. Ani netušia, ako to milo dojíma aj starých, ktorým poschádzajú na um dávne časy, časy zlatej mladosti.

Chlapci sa hrajú na „šviháre“ (biče), pričom hneď jeden, hneď druhý odletí a ak nie je pevný na nohách, sfrkne do mláčky. A keď sú už naši šarvanci pribujní, že sa nespracú do vlastnej kože, tu sa útokom žien do krdla dievčat a roztrhajú im reťaze, vence a „mosty“. Dievčence potom

s krikom a so smiechom sa znovu zbierajú, udielajúc, keď len možno, chlapcom buchnúty do kabaníc (ďalej ako na kabanicu tie údery nezájdu).

Medzi vývodiacími chlapcami sú, pravdaže, aj naši hrdinovia a sú tu ešte aj iní, s ktorými sa v našom rozprávaní oboznámime. Najmä Lajo a Samo Sekáčkove, synkovia bohatého mäsiara.

Daňovi sú najmilšie hry, ktoré sú spojené s akým-takým nebezpečenstvom: vojna, rozličné vynálezy, podniky, na aké druhý neprišiel. Ani pri švihároch, on, mocný a húževnatý, nepadne, to je isté, a keď niektorý odfrkne, to je jeho vec. Prečo sa nedrží ako chlap?

Mišo, mendík, prichodí z obeda. Obed bol pravdepodobne dobrý, a čo hlavné, aj výdatný, lebo Mišova tvárička je vysmiata a výraz blaženej spokojnosti žiari mu z drobných očiek. Aj postava akoby sa mu rozšírila: stojí pevnejšie a sebavedomejšie na tenkých nôžkach. Stojí v skupine niekoľkých biednych chlapcov a chváli si obed. A jeden z nich sa opytuje: a dali ti aj chleba? „Ako by nedali, aha, aký oval!“ — „Dajže mi z neho,“ — prosí predošlý. „Ahá, rád som, že ho mám!“ — „Ačak som ti aj ja dal, keď mi krstná dali koláča!“ — „No, tak na, tu máš!“ A Mišo odlomí kúsok a dá súdruhovi.

„Mišo,“ volá Samko, furták, zazrúc, čo sa tu robí, „a či keľo, veľo? A ty, Ďuro, nechaj si z toho aj nazajtra!“ Pritom malý posmešník skáče ďalej.

Hore radom ide Cigánka. Premoknuté papuče šuchotajú a plačkájú sa v blate, ktoré hoci ako obchádza, nemôže obísť. Pred Volkovcami stoja dve ženy a zhovárajú sa veľmi dôležite, pomáhajúc si rukami, hlavou a očami. Iste pretriasajú nejakú najnovšiu senzačnú udalosť dediny. Cigánka pri nich zastane, vytiahne spod plachetky štetku a núka.

„Kúpte, gaždinky, žíde ša vám, dám vám ju lačno!“ Ženy, namrzene, že ich vyrušuje, okríknu dotieravú Cigánku. „Ej, zíde, nezíde, daj nám pokoj! Zíde (vzíde) nám, čo si zasejeme,“ odsekne druhá, prikloní sa znovu ku kmotričke a oznamuje ďalej pod rúškom tajnosti, o čom do večera iste už aj vrabce budú čvirikať.

Cigánka schová štetku a šúcha sa ďalej. Pred kostolom zastane a díva sa na ihrajúce deti i vyškiera sa im. Zrejme aj ju teší tento prejav života, zdravia a veselosti.

A tu zvolá Samko:

„Chlapci, ej na mou prrrravdu (r mu bolo ťažko povedať), bude skorrrro leto, aha, prrrrvá lastovička!“

„Kde, kde?“ opytujú sa deti, najviac ale zvedavé dievčatá, podľa

starodávneho zvyku hotové hneď bežať k vode a umývať sa; vykrúcajú hrdlá, aby videli aj ony to prvé vtáča.

„Án, kde stojíš!“ volá Samko, ukazujúc na Cigánku a smejúc sa z plného hrdla, že takto obalamutil deti. S ním sa smejú aj iné deti, ba ešte i Cigánka, pritom sa ale durdí a dudre:

„No, ty žkažník voljaký! Ža to že je tvoj otec pánom mešiarom, ša ty nemušíš chudobnému človeku pošmievat'. Radšej ši kúp šekerku, ahá, aká je krásna.“ Pritom — nezabúdajúc na svoj obchod — vytiahla z plachietky malú sekerku.

„Kúpte, chlapci, žide sa vám! Šekerka čistá očel, ostrá ani žihadlo, kúpte, nedám ju draho!“

Samo pohrdlivo pozrel na sekerku, hovoriac:

„Ja mám doma inakšie sekerry a toporry, ak chcem,“ a ťahaný inými chlapcami, bežal zasa do hory.

Sekerka v Cigánkinej hrsti sa ligoce „ako striebro“ a chlapcom, čo ešte tu ostali, oči tiež; ne jeden z nich by pristal byť jej majiteľom, ale nečujúc u seba spôsobu kúpiť si ju, odchádzali za Samkom. I dievčatá pobehli ta ďalej, aby pokračovali v stavaní mostov a v sádzaní chlebíkov. Veď aj tak onedlho už prídu pán rektor zavolať deti do školy. Len Daňo ostal a spýtal sa Cigánky, ukazujúc na sekerku:

„Za čo ju dáte?“ Cigánka, nemajúc už úfnosti, že niečo predá, obzrie sa na Daňa a myslou jej prelietla predstava dobrého kšeftu.

„A čo dajú, mladý páno?“ opytuje sa Cigánka. Cigánska politika jej radí, aby Daňovi onikala, ináč, keď jej nekynie prospech, by aj jemu, ako pred chvíľou Samkovi, povedala príkre slovo.

Daňo nevie, čo má slúbiť; sekerka má pre neho cenu vysokú a rád by ju mať, to je isté. Pretože sa stala predmetom jeho túžby a žiadosti, hotový je dať za ňu hocikakú vysokú cenu. Ale čože? Peňazí nemá, ani nič, čo by malo hodnotu peňazí. Pozerá na ňu i dumá, že sekerka by rozmnožila asi jeho zbierku zbraní, lebo kušu má i pušku, takrečenú pukačku, šablí aj viac (drevené a plechové), a pištoľ má otec, dobre by bolo, keby mal aj sekerku. Hľa, na leto bude chodiť na salaš, tam videl baču i valachov, každý má sekeru i valašku a s tou kamarátkou pri boku hneď je veselšie aj v hore.

Hutajúc takto, Daňo postupuje k bránke a Cigánka za ním.

„Vedia čo, mladý páno,“ prihovára sa znovu, „pohľadajú dáku šmatu na hlavu, la, vidia, nemám ši čo na hlavu štoknúť.“ Na dôkaz svojich slov schytí handru z vlasov a ukáže svoju strapatú, kučeravú hlavu, z ktorej na Daňa blýskajú tie povestné krásne egyptské oči plnokrvnej Cigánky. Daňo

nehľadí na ňu, ale počuje, čo povedala. „Šmata“ by sa doma iste našla, o tom nepochybuje; dali by aj maminka, ba kúpili by mu sekerku, keby o to poprosil; ale nie, lepšie bude, keď si ju kúpi sám. Akoby tá cigánska potvora uhádla jeho myšlienky, ide za ním a pokúša ho.

„Idú, pohľadajú, mladý páňko, a pánboh im dá zdravia!“ Daňo ustupuje k fare a Cigánka za ním až k vrátam. Tam zastala. Chlapec vbehol do dvora, odtiaľ do domu a vpravo do čeladnej. To bola veľká izba; pri dverách veľká pec s ohniskom a nad ohniskom ohromný komín zo zeleného črepu, z ktorého viedla dlhá a hrubá rúra z hliny von do studenej kuchyne, kam odvádzala dym, aby velikánskym kochom unikal do vzduchu. Na peci bolo miesta aj pre troch mendíkov, ale býval tu len ten jeden, i on sa najviac zdržoval v škole. Zato neopovrhli chlapi pec, odkiaľ ako z hradieb hľadeli dolu a počúvali, čo sa priadky rozprávajú. Tú zelenú opachu nazval Daňo delom a skutočne neviem, či by bolo ešte takého exempláru v našej milej vlasti.

Keď Daňo vbehol do čeladnej, videl, že tam práve naprávajú krosná. Boli tu i mamovka Marika a jedna suseda. Slúžka Uľa sedela na zemi pod krosnami a držala priadzu, Iľa krútila návoj. Bola tu i staršia sestra Julka a maličká Pavlínka. Obe sa prizerali na prácu. Daňo len čo sa poobzeral, videl, že tu maminky niet, zachlopil dvere a bežal naproti do izbenných dvier. Otec nebol doma, to vedel i myslel, že matku nájde samu, ale nebola sama. Na pohovke sedel pán doktor z Tisovca, pri obloku pani farárka a šila. Ona vždy pracovala, teraz, keď prišiel hosť, musela krosná zveriť ženám a kým farár nepríde domov, zhovárať sa s hostom. Ináč sa nikdy nezamiešala do rozhovoru, len ak vtedy, keď musela.

„No, Danielko, ako povieš?“ napomenula matka synáčka, keď vtrhol do izby a ostal stáť pri dverách. „Poď, privítaj pána doktora a podaj mu rúčku,“ volala dobrotivá matka. I hosť sa prívetivo usmial na chlapca a volal ho k sebe. Daňo popošiel k nemu, podal mu ruku temer po kamarátsky, ale nie dôverne, potom, nedbajúc, že matka ho chce nežne pritiahnuť k sebe, pozrel len zbežne na ňu a vidiac, že nemá zvyčajnú šatku, ale len čierny čepček na hladko učesanej hlave, ponáhľal sa do bočnej izby. Matka sa spytuje svojím dojemne smutným, ale ľubozvučným hlasom:

„Čo hľadáš, Danielko?“

Čo hľadal, nepovie, lebo túženie mu napovedá, že veru maminka by sotva s tým súhlasili. A tak neodpovedajúc, poobzeral sa po izbe, či nenájde, čo mu je potrebné?

A skutočne našiel: na posteli bola položená hodvábná šatka, temer

ešte nová; schytil ju, skrútil do kľbka, vopchal pod kabát a myk von dvermi. Nič zlého netušiac, mamička pozerala za ním, znajúc jeho podivnú divosť a svojráznosť. Myslela, že zabudol škriptu alebo rečňovanky a prišiel si po ne. A Daňo bežal prosto von bránou, kde v kútiku stála a čakala Cigánka. Ako Daňo prišiel a vytiahol šatku, oči sa jej žiadostivo zablyslí a vystrela ruky po šatke, no zatajila radosť, začala s opovržením:

„Nó, či len takú? Ža tú šekerku by šom mohla došťať inakšiu, ako je toto, veď je to už nošená.“ Daňovi kleslo srdce, ako sa hovorí, za sáru. Myslel, že skutočne šatka nemá ceny, a sklamane stiahol ruku so šatkou naspäť. Ale Cigánka chytro vzala šatku, podala mu sekerku, lebo sa bála, že v ostatnej chvíli príde niekto z fary a urobí výhodnej čare koniec. I stratila sa, Daňo ani nevedel, len keď mu zmizla z očí a ostal sám so svojou sekerkou. Obzrel si ju zo všetkých strán a pravdepodobne nebol taký spokojný, ako očakával. Stalo sa, i stane sa ešte nejednému, že skúsil, ako vyplnenie vrúcnej túžby nebolo také krásne ako sama túžba.

Ale Daňo bol svojej sekerke rád. Na školu zabudol, alebo nemyslel na ňu, veď to, čo sa tam učili, asi už dávno vedel; viac ako škola zaujímala ho otázka, ako si nasadí porisko do sekerky. Zašiel do dvora a skoro bolo i porisko hotové. Hrdo si vykračoval potom pred faru k Rimave, aby skúsil, ako sekera rúbe. Zatínal do starej vŕby, ktorá už podobných rán veľa pretrpela, rúbal, sekera len tak odskakovala.

A ako tak rúbe a seká, idú detí zo školy (dnes skôr, lebo pán rektor mal inú prácu), a čosi-kamsi mal Daňo dosť divákov i závistníkov okolo seba. A on len tým horlivejšie odtína mladé letorastky a tne do živého.

„Počkaj, Daňo, zohnem ti ten konárik!“ volá na neho Janko zo školy a horlivo beží k druhovi i driape sa, naťahuje, aby ohol konárik. A Daňo len seká, v horlivosti rozoženie sa na haluz, sekerka odletí a hybaj, Jankovi do hlavy.

„Jajajaj!“ zaplakal Janko a pustí konár i chytil sa za hlavu. A tu cítil, že mu popod prsty siakne čosi teplého a mokrého, odchytil ruku, pozrie: krv! I pustil sa do plaču.

„Joj, chlapi. Daňo farárovi prebil Jankovi školove hlavu,“ začali vraviť okolostojaci chlapi a so zvedavým ustrnutím cúvali nabok. Janko fikajúc poberal sa domov, ale došiel len pred farské vráta, kde ho zachytila naľakaná pani farárka a odviedla do izby. Pritom vytiahla bielučký ručníček.

Priložila mu ho na hlavu a tešila ho.

„Našťastie sú tu pán doktor,“ riekla a viedla chlapca do izby. Doktor ešte tu bol v spoločnosti domáceho pána, sedel pri stole a upíjali vínko.

„Ta, ako sa to stalo?“ spytuje sa farár.

Janko prestal plakať od strachu, že vari Daňo dostane výprask, ale Daňo prišiel za Jankom a povedal:

„Ja som len rúbal a on sa mi nadhodil.“

„Nequissima tua —“ zahrešil pán farár a pohrozil Daňovi pipasárom.

Prišla aj mamovka Marika a spojenými silami, pri mnohých rečiach a tešeníach plačúceho chlapca, konečne ranu vyčistili, založili práchnom (a či pavučinou) a obviazali.

SRNČÍKOVE VOJENSKÉ ROZPOMIENKY

Tá čiastka dediny, ktorá sa menovala Dolinka, končila sa pri skalnom výbežku. Tam, nad mlynom a blízko neho, stálo niekoľko drevených domčekov. Základ a opierka im bol tvrdý kameň, v tomto kraji i zápoľami menovaný. Zápole dali nejednej chalupe a rodine nielen základ a podpierku, ale aj meno. Lebo treba podotknúť, že chotár dediny Píly tvorí kameň a divá voda.

Sám ten skalný výbežok Dolinky volal sa Skalka. Na Skalke najskorej zmizne sneh, najskorej vypučí tráva a rozkvitnú „králiky“, a preto ta zavčasu na jar chodia deti a mládež, aby sa v slnečnom svetle poihrali, lebo odtiaľ bolo vidieť do dediny, nadol i nahor, a preto tam bolo veselo.

Dolu pod Skalkou, jednou stenou temer opretá o zápole, stála Srnčíkova chalupa. Srnčík bol starý, vyslúžený vojak-invalid. Mal malú primitívnu tokáreň, a keď mu bolesť v nohe dovolila, pracoval usilovne; cez zimu točil vahančeky a iný riad, na jar, ako potreba vyžadovala, konal i kolársku prácu a nejedno koliesko do pluhu a do voza vyšlo z jeho rúk.

Na Srnčíkovu chalupu svieti jarné slniečko a dáva život i lesk všetkému, na čo padnú jeho zlaté lúče. V tom svetle je každá vec, každý predmet sto ráz krajší. I tá biedna chalupa, čo je len-len na zletenie, okienka málo väčšie ako dlaň, so slepými skielkami, strecha zarastená machom a nad ňou skalný briežok a z neho vyrastené brezičky. A pred chalúpkou sedí vycivený starček na svojej lavičke a kreše. Triesky okolo neho veselo lietajú a ako zakreše, ozve sa od západu veselá ozvena.

Dolinkou idú chlapi; radi navštevujú starého vyslúžilca, lebo vie tak zaujímavo rozprávať o vojnách, ktoré sa dávno, dávno odohrali a ktorých účastníci už temer všetci zložili zbraň k nohám toho Najvyššieho Veliteľa, Cisára a Pána všetkých národov. Idú chlapi hore vyšliapaným chodníčkom a napred ide Daňo. On najradšej počúva príbehy starého vojaka, lebo nikto sa tak ako on neoduševňuje za vojnu a čo s ňou súvisí. A

s ním idú aj jeho verní druhovia, Janko zo školy a iní, ba ešte sa i Martinko vliekol o palici a kulhajúc prišiel k báťovi, našťastie nie mu je ďaleko. On i tak často tu sedí a prizerá sa, ako to starkému zručne ide, aby aj on neskôr vedel podobne zhotoviť kolieska a čo pre hospodárstvo treba, lebo do inej práce pre nohu už nebol súci.

„Pánboh pomáhaj, báťa,“ — volajú chlapi zďaleka a Daňo doloží: „Bože daj šťastia!“

„Božedaj, fjam, božedaj, a pánboh uslyš, fjamové,“ zaďakoval stavec, po vojensky zdvihnúc pravú ruku k čiapke.

„Tu máte, báťa, trošku dohánu!“ povie Daňo a podáva starcovi v papieriku zakrútený voňavý štítnický dohán, ktorý podežmoval otcovi.

Vyslúžilcova stará tvár sa vyjasnila. Blažený úsmev rozhostil sa okolo úst. Práve taký bol ten úsmev, ako keď na jeseň zasvieti slniečko ešte raz na opustené stráne. Stavec vďačne vzal podávaný balíček z chlapcovej ruky, rozkrútil ho, aby ako opravdivý labužník i pohľadom užíval vzácny dar. Potom vytiahol z vrecka kabanice krátku zapekačku, vytriasol z nej pozostatky a napchal. A len pozrel na chlapcov, Janko Selčan už letel do izby, aby z pahreby spod kocha doniesol uhlík, ktorý stavec pozorne položil na dohán a pritisol „kupakom“, aby nespadol. Ináč radšej by si chcel zapiect alebo zakresať, ale v takýto čas, kde toľko triesok po dvore, je neradno a nebezpečne.

Chlapi sa trpezlivo dívajú na neho; posadali, kde ktorý mohol a vedel. Daňo si sadol na nízky klátik pred samým Srnčíkom, oprel lakeť o koleno a bradu do dlaní, díval sa svojim dumným výrazom očí na starého vojaka. Vidí, ako mu fajčka chutí, s akým pôžitkom ťahá do seba a opäť vypúšťa voňavý dym. A pritom oživne tvár, vpadnuté oči dostávajú lesk a ruky sa rezko chytajú ostrého topora, aby pokračovali v práci. Len kedy-tedy šklbne bolestne tvárou, mimovoľne vyderie sa mu z prs ston a noha, chorá noha, nevdojak hľadá pohodlnejšie miesto.

„Báťa!“ volá Daňo po krátkej prestávke.

„Hoj, fjam, hoj!“

„Rozprávajte nám!“

„Ale o tom, ako som dostal guľku do nohy?“

„Aj o tom, o vojne, o všetkom!“ žiada Daňo a jeho oči s prosbou uprene hľadeli na Srnčíka.

„Veď ja nedbám, fjam, koj tak chcete. Hoj, boli to za časy, chlapi. Čože je teraz byť vojakom? Zverbuješ sa, ak chceš, ak nechceš, a predsa ťa vezmú, ideš na tri roky, ale vtedy, fjamové, koj ťa lapili, tak si za úplných

dvanásť rokov nevidel tieto vršky a svojich. Ba ne jeden tam zložil svoje kosti a nikdy viac neuzrel matere alebo otca, alebo, ak už bol ženatý, čo sa tiež stávalo, ženu a deti.“ Prestal rozprávať, aby napravil oheň vo fajčke, a potom, ďalej okresávajúc bahry do kola, pokračoval:

„Vtedy, fjamové, na vojnu lapali. Každý richtár dostal rozkaz, aby vystanovil toľko a toľko regrútov. A na pomoc dostal pandúrov a potom nás naháňali ako divú zver po hore. Áno, i po hore. Darmo sme sa skrývali, darmo utekali, pandúri ako psi za nami, a kde ktorého dolapili, už si viac neunikol. Lapili ma, lebo môj otec nebol slobodášom, ale poddaným, a tak ma i s druhými vliekli jedným cúgom až hen k Morave. Mohlo mi byť vtedy okolo dvadsaťštyri rokov. Mal som už aj ženu, ženu mladú, eh, ťažko mi bolo odísť a sprvu som si myslel, že to neprežijem, že im alebo utečiem, alebo sa zmárnim. Ale človek je ako tot Cigán, privykne ešte i na šibenicu.“

Srnčík urobil malú prestávku.

„A potom?“ opytuje sa Daňo.

„Hneď ma dali k vojsku a ekzecírku museli sme sa učiť deň a noc, lebo celá krajina bola plná chýrov, že mocný nepriateľ, tot Francúz, chce udrieť na nášho tisára a že bude bitka veľká a že krv potečie potokom. A potom sme sa dostali k armáde Jeho cisárskej Výsosti samého arcikniežaťa Karola. A ten sa k nám choval ako otec k svojim deťom, a vtedy začali sa vojenské parády a deň i noc sa nehovorilo o ničom, len o nastávajúcej vojne. A raz, práve keď bola taká veľká paráda a bol prítomný i pán tisár, povedal nám pán arciknieža reč, v ktorej nám vravel, aby sme sa držali, ako sa na smelých chlapov svedčí, aby sme bojovali do kvapky krvi za našu vlasť a za nášho tisára a pána. A tu vojaci salutovali a volali hoch a hudba hrala, len sa tak stráne ozývali, a to panstvo v tých krásnych uniformách — a pod nimi bujné vrané kone tancovali, len im tak nôžky ihrali, ako keby vedeli, o čo ide.“

„A tot náš pán ‚tisár‘ — tot randoš!“ zrazu a neočakávano zmenil Srnčík tempo a hlas, zatnúc si v ohnivom rozprávaní kresačkou do palca.

Nastala malá prestávka, v ktorej Srnčík stačil obviazať palec ruky nie veľmi čistou handričkou; našťastie rana nebola veľká a nebezpečná a okrem toho položil na ňu i kus práchna. Pravdepodobne by bol rozprávke býval koniec, keby Daňo nebol donútil Srnčíka, aby rozprával ďalej.

„A potom ti nás viedli ďalej za Moravu, že pôjdeme do bitky.“

„A za čo ste sa bili, báta?“ ozval sa Mišov mendíkov diskant. Srnčík pozrel na neho s opovržením, ale i s rozpakmi. Akoby povedal: „Hlúpy sa vie vždy viac spytovať, ako múdry odpovedať.“

„Za kus chleba sa bili, Mišo!“ zasmial sa Samo Sekáčkove s narážkou na Mišov večný hlad a jeho žiadosti.

Daňo pozrel na oboch chladno a pritiahol sa bližšie k starcovi, oprel na neho oči a prosil:

„Ďalej, báta, ďalej! Ako bolo potom?“

„Už dávnejšie sme počuli,“ pokračoval Srnčík, „že nepriateľ, Francúz, i s tým svojím slávnym tisárom Napoleonom, takzvaným Bonapartom, postupuje dolu Dunajom. A všade, kde ide, že sa pred ním trasú malí i veľkí. Ba že chce i samého rímskeho pápeža dostať pod svoju ruku a odobrať mu moc. Na to náš ‚tisár‘ nemohol hľadiť a koj sa ho všetci druhí panovníci báli, on sa ho báť nechcel. Ba, ako sme počuli, poslal i druhým pánom a kráľom písmo, kde ich vyzýva, aby sa spojili s ním oproti nepriateľovi. Ale tí ni, tí sa ho báli. Každý deň chodili do nášho tábora iné a iné chýry a štachety. Kuriéri na rýchlych koňoch sa ustavične zamieňali. A tak sme vždy vedeli, čo sa robí vo svete a že vyše Viedne nepriateľ zbil našich a že ti museli utekať k Viedni, ale jeden granatier, aby Francúzovi hodil frčku, podpálil voz s pušným prachom, aby sa nedostal do rúk pyšného nepriateľa.“ Srnčík zastal a pozrel na chlapcov. A v ich očiach videl súhlas so smelým činom granatiera.

„Ale nenazdajte sa, že sa naši dali len tak dusiť ako sysle v dierach, hoj, oni bojovali, ako len mohli, lebo medzi nimi panovala kázeň, ale aj smelosť. Aj k nim sa dostali tie štachety a rozkazy i proklamácie tisárove, aby bojovali za svoju vlasť a vyhnali nepriateľa z krajiny. A my sme tiež každý deň boli hotoví ísť do boja. Raz sme sa dozvedeli, že nepriateľ zaujal už i Viedeň, a tu sme už vedeli, že skoro príde rad aj na nás. Za tri dni sa tot Napoleon zdržoval vo Viedni a naoko sa mu všetko klaňalo. Ale mu to ešte vždy nebolo dosť, tomu priezdušníkovi, on si chcel našu armádu úplne poraziť, a preto šiel vždy bližšie k nám, vždy dolu Dunajom. A tam, hľa, kde sa Dunaj na takej rovinke rozlieva, je v prostriedku jedna sihoť a na tej...“

„Ale ako na Piesku, v Rimave, kde to tá vrba stojí?“ spytuje sa zasa Mišo Kvačka. Srnčík zasa obzrie chlapca z pleca, chcel povedať nejaké štipľavé slovo na odvetu, ale predišiel ho Daňo so slovami: „Radšej by si povedal, ako od hate dolu medzi spustom a Bystrou až ku mlynu.“

„To už skorej,“ prisvedčil Srnčík s pochvalou na Daňa. „Ty, fjam, ak budeš vojak, môžeš byť ešte generál!“

Daňove oči svietili a okolo kútikov úst trhalo mu ako v duševnom

rozčúlení. I hľadel nedočkavo na starca a mocnou túžbou a vôľou temer donútil Srnčíka, aby rozprával ďalej.

„Na tej sihoti, fjamové, po nemecky ju volajú Lobavou, rozložil sa Francúz táborom. Ako sme počuli, mal do 80 tisíc vojska, mnoho oficerov, delá a munície nadostač. Lenže dakedy mu na inšom chybelo, lebo jeden čas Dunaj vystúpil a oni nemali vody a museli piť z Dunaja mútnu, iba samý múľ. Na tej sihoti si nepriateľ myslel, že bude bezpečný, lebo to miesto bolo obtočené zo všetkých strán vodou, cez ktorú, keď mu bolo treba prejsť na druhý breh, staval z člnkov mosty. A my sme na ľavom brehu Dunaja zaujali dediny, jedna sa volala Ašpern a druhá Eslingy. Pred samým Rusadlím boli sme hotoví do boja. Bojovali sme viac dní, ale na samý rusadľaný pondelok, fjamové, ešte len svitalo, už nás tot Napoleon napadol. Zo 400 diel strieľali na nás, a tu ti vám nastala besná bitka. Gule hvízdia v povetrí a pršia ako prchavica a bubny hvečia a krik a šmrk, ani vlastné slovo si nepočuješ. Kone rehčú, chlapani sa posmeľujú a tí generáli a oficeri, tí zasa so zástavami na samý predok. A kone pod nimi iherajú zasa, akoby išli do parády, a nie do boja. A tu Napoleon len dodieva do nás a mieri na prostriedok, aby nás mohol preraziť. Gule lietali ako dážd a trhali z našich radov chlappcov, ako keď kosec zájde kosou. A už by sa bolo zdalo, že sa nepriateľovi podarí úmysel, ale v tie časy Jeho Výsosť, náš pán arciknieža Karol, vzal do ruky zástavu a viedol práve náš regiment, čo bol vypočinitý, a my za ním s krikom hurrá vrhli sme sa ako besní na nepriateľa; a čo myslíte, chlapani moji, že sme sa dali? Ani za minút! Každý z nás bojoval ako rozľútený lev a ja medzi nimi, až, ani neviem ako, ako nie, odrazu cítim do nohy ako prudký úder, a akoby ma podťal, ležím na zemi tvárou hore a z ruky mi vyletel gver a ponad mňa sa ženú kamaráti napred. A ďalej neviem nič, lebo mi v ušiach začalo hučať a cvendžať a popred oči sa mi ukazovali všelijaké postavy a obrazy. A potom neviem, čo sa robilo ďalej. Len pozdejšie som počul, že v ten deň odbili naši nepriateľa tak, že sa zasa utiahol naspäť na sihot a že padlých a ranených bolo na oboch stranách na tisíce.“

„A potom, báta, potom,“ napomínal Daňo.

„Keď som sa prebral, bola noc a okolo mňa ticho ako v hrobe. Zdvihnem hlavu, hlava ako cent, obzerám sa, lebo sprvu som nevedel, kde som, a tu vidím okolo mňa samé mŕtve telá. Ba neboli všetci mŕtvi, lebo tichou nocou ozývalo sa bolestné stonanie, a vtedy som vedel, že som aj ja ranený, keď som sa pohol a noha ma zaboľela. I spomenul som si na

svojich a pomyslel: nikdy ťa ja už, dedinka moja, neuvidím, ani otca, mater a mladú ženu...“ zamĺkol.

Chlapci tiež mlčali, ustrnutí, zblednutí. Mišo sa zabudol usmievať a ústa zatvoril, ale široko roztvorenými očami díval sa na Srnčíka. Jankovi zo školy hrali slzy v očiach, i okolo úst mu trhalo, ale sa premohol a len kúšтик smrkol a potom sa odvrátil. Daňo však pomykol klátik ešte bližšie k starcovi, oprel hlavu o jeho pravé koleno a povedal:

„A potom?“

„No, naši nás nenechali zahynúť, hoci vraveli, čo na vlastné oči videli, že dost mŕtvych aj Dunaj odniesol. Dost na tom, prišli sanitieri a odnášali nás do dediny. Mŕtvych pochovali, nás ranených doniesli do jedného veľkého budoviska a pokládli jedného vedľa druhého ako snopy. Pri mne ležal môj kaprál či zbrojmajster. Aj on mal nohu prestrelenú ako ja. Hyba ti prídu dvaja vojaci, vezmú môjho kaprála a vlečú ho do druhej cimry. Počkajže, reku, čo toto už bude? myslím sám v sebe. Ležím tu a čakám a hľadím do povaly; počujem vravu z druhej izby i stonanie, a len keď sa znovu otvoria dvere, vidím, ako jeden vojak ide z tej izby a nesie na pleci nohu. No, reku, na mou hriešnu, toto je môjho kaprálova noha, a ozaj bolo tomu tak. Môjho kaprála bez nohy a bez vedomia doniesli naspäť, položili ho ko mne a ja si myslím, no, prisám, s tebou nebude dobre. A hľa, ledva som to pomyslel, už tí šarhovia prišli po mňa a teperia ma do tej druhej izby. Tam ma položili na široký stôl. A tu Nemci, doktori, okolo mňa a lapajú mi nohu, že takto a takto, začnú handrkovať medzi sebou, ale ja som dobre vedel, čo oni, kati, chcú. Nič inšie, len odrezať nohu! Ej, ni reku, nohe svätý pokoj! braním sa ja. Ale tí nič, len že mus a mus, a že brant. A už reku, poručená pánu bohu, keď brant, ale ja si nohu nedám, tá pôjde so mnou domov, alebo, ak mi je tak súdenô, do hrobu. Ale tí zasa počali do mňa dodievať a vera ich bola hodná hŕbka, ale ja, napaprčený, ako sa ku mne zblížili, hodil som rukou do pol kola a moji Nemci odfrkli do kútov. A tu tí do mňa: ferfluchter Šlovak. Ver' vy budete pamätať, kedy ste so Slovákom mali do činenia. Už som myslel, že budem mať pokoj, ale oni zas len zbili hlavy dovedna, ani ovce, koj sa naľakajú, a zasa len o mne handrkujú. A vtom sa blíži jedon untrác s dákou rišfľaškou a za ním obrác (Oberarzt) a mne tú fľašku pod nos. Ale ja mihnem rukou, rišfľaška prásk do steny, len vôňa po nej ostala. Nemci zasa len do mňa a okolo mňa, tu ja skrčím svoju nohu, objímam ju rukami a zvolám: vezmite mi hlavu, ale nohe mi dajte pokoj. Nato tí nahliadli, že so mnou nevykonajú nič, nechali

ma tak. Nohu mi poviazali, ako bola, a po dvoch mesiacoch ma prepustili domov, a hľa, tu som aj s nohou.“

Chlapci si oddýchli, akoby z nich bolo spadlo ťažké bremeno. Napätím poblednuté tváričky sa vyjasnili, okolo úst, ktorými neraz bolestne trhalo, zahral spokojný úsmev.

„Ale ako ste sa vylicili?“ dovedovali ešte chlapci.

„Nuž tak, že som nohu aj udržal, ona ma len bolela a bolela. Pichalo ma v nej a to boli drobné košťaliky, čo sa rozštiepili. Chodieval ku mne pán felčiar, i pán doktor z Tisovca, vyberal klieštikami tie košťaliky, ale ten najväčší nemohli. A tak mi ho nechali tam. Ale mňa ten košťalik mrzel, počkaj, veď ti ja spomôžem, pomyslí si. Vezmem kliniec, zrobím na ňom háčik, vopchám do diery, zatisnem zuby, skrútnem a šklbnem a košťalik bol tuvon. Odvtedy mám ak-tak pokoj, len keď sa čas má premeniť, trúpe ma v tejto nohe.“

„A či tá vojna dlho trvala?“ opytuje sa Daňo.

„Ej, netrvala: onedlho sa oba tisári vymerili a že Napoleon sa chcel lepšie upevniť, vzal si nášho tisárovu dcéru za ženu. Oni sa vyrovnali, ale na krajinu prišla bieda a psota. Lebo vám je to tak, že keď sa veľkí páni perú, vytrpí poddaný. Ale, bračekovci, príde na psa mráz... Ani Napoleon nepanoval dlho.“

„A to sa ako stalo?“ opytuje sa Daňo.

„Nuž tak, že ostatní tisári a kráľovia nemohli sa už dívať na to, čo ten vykazoval, spikli sa proti nemu a v jednej veľkej bitke ho na hlavu porazili — a...“

„Ako ho porazili?“ zasa sa vyzvedá Mišo.

„Nuž, premohli ho,“ uhádol Janko. „A ďalej? — a ho aj zajali,“ dotušil Srnčík.

„Že sa dal!“ čuduje sa Daňo. „Ja by sa nedal zajať!“

„Ej, synak, veľa vrán aj koňa premôže. A čo myslíte, čo s ním spravili?“

„Zabili ho!“ skríkol Samko.

„Zatvorili ho do tmavej veže,“ háda Janko.

„Nedali mu jesť,“ hlási Mišo.

Daňo chvíľku dumá a rečie:

„Odviedli ho ďaleko, ďaleko, strážili ho, aby sa viac nevrátil.“

„Uhádol si, odviedli ho na korábe na osamelú sihoť, ďaleko, ďaleko v mori, tam aj umrel a fjamové: vloženo je človeku umrieť a potom bude súd. Ale nemajte za bánnosť, je chladno, noha mi tŕpne, žiada odpočinok.“

DEDINSKÁ ŠKOLA, MENINY

V tom čase bola u nás drahota a zápät za ňou kráčal a strašil jej desný sprievodca: hlad. Zbožie sa neurodilo, a kde ho bolo, doprava bola drahá a neľahká. Na našich stranách musel ľud pristáť i na ovsenom chlebe, a keby ho len bolo bývalo nadostač! Nám deťom neskoršej doby zdá sa to neuveriteľné, že boli časy, keď sa ľud živil chlebom pečeným z brezovej kôry, no ešte aj teraz žijú svedkovia tých čias. A predsa aj my stoneme a ponosujeme sa a ľud zanecháva svoju rodnú zem a uteká za chlebom do Ameriky.

Vtedy ešte o Amerike nebolo chýru, len ak v školách počul niečo hmlistého o nej. A ľud si vypomáhal, ako vedel, aby udržal seba i svoju detvu. Povešť hovorí, že keď deti vstali hladné a pýtali chleba, matky im dali konopného semiačka do rúčok, a kým to žuvali, „premátali“ sa akotak. Ráno deti nečakali, aspoň väčšina, varené jedlo, ale sa uspokojili s tým, čo bolo poruke: s kúskom čierneho chleba, ak bol, alebo s krompeľkou, kým trvali, štiepanky, nejaká zadrhľavá hruška, alebo oriešky „pometívali“ matky deťom a s tým sa poberali do školy. A to temer za tmy. Bolo to už zvykom detí, že ako svetlo, chytro sa „preučili“ a hybaj i s raňajkami do školy. V spoločnosti seberovných im to vari lepšie chutilo. Potom si ukazovali, čo ktoré donieslo, a „čarívali“, ba i pôžičky sa robili. Ktoré donieslo chleba, cítilo sa byť boháčom a stalo sa predmetom obdivu, azda aj závidi, lebo je to hnutie srdca také ľudské, žiaľbohu, časté. „Požič mi kus chleba, veď ti ja vrátim, koj mati napečú.“ — „A keľo že ti?“ — znela priaznivá odpoveď. „Aspoň teloto.“ Pritom prosiaci ukázal pravou rukou na ľavú cez tri-štyri prsty, a veriteľ odlomil chleba, primeral na ruke toho, čo pýtal, a riekol: „Ale že mi aj ty telo vrac, aha, od tadeto po toto.“ Po vykonanej pôžičke veriteľ i dlžník pustili sa s chuťou do chlebička a bolo dobre. Hlad bol na čas zahnatý a tak sa prešlo na denný poriadok. (Aj Janko zo školy „čaríval“ svoj dobrý chlebič, lebo školský chlebič bol vždy

dobry a chutny, deťom, často vari aj dospelým zdá sa cudzie žiadúcejšie a lepšie, ako povedal ktosi kedysi, že vôľa človeka je jeho nebom.)

Deti sa už aj preto usilovali do školy, lebo pán rektor povedali, že o tri týždne bude „ekzáment“. Veľká noc sa minula, bolo práve v deň pred Ďurom. Zo školopovinných detí už veľká časť nesedela v škole, ale sa prehánala po vrškoch a stráňach za barancami a iným dobytkom, dievčatá za husami. Tí už povedali škole vale. A poniektorí ani pást nešli, ale do školy sa im nechcelo: veď knižka ni líška, škola ni zajac (aby ušla).

A že tak zavčasu prišli, aby nerobili šantu, bolo zvykom, že niektorý z chlapcov mal dozor nad školou. Prípadne aj vyexamenoval deti a referoval pánu rektorovi o výsledku svojho úradovania. Janko zo školy sedel tiež medzi deťmi, lebo by ho doma nebolo trpelo, ale on ešte neexamenoval, najviac ak tie mladšie. To musel taký spomedzi starších, čo v liternom umení už pokročil, ako napríklad Janko Selčanove.

Bolo to niekoľko rokov po revolúcii r. 1848 a v dedinských školách začala sa „pertraktovať“ medziiným aj maďarská reč. A že grunt, základ a fundament reči tvoria jednotlivé slová, mali sa deti učiť slová anebožto vokabule. Mluvníc nebolo, tak sa museli slovká písať do zošitov z tuhej pargamieny s kartami silnými ani remeň. Keďže to bol silný papier, zachovalo sa z tých dokumentov niečo i po naše dni na ukážku, aby mladí učitelia a učiteľky videli, ako sa vtedy vyučovala „reč“ a s akým výsledkom.

Školský rok chýlil sa ku koncu, malo sa teda všetko, čo sa deti cez zimu učili, teraz repetovať. Keď repetovať, tak repetovať, mysleli deti a rapotali naučené vedy, akoby hrachom sypal, nerečeno, ako straky. Lenže, tuším, s tým malým rozdielom, že straky vedia, čo rapocú, ale nejedno z detí vedelo, že rapoce, ale čo a načo, to už nie.

Vokabule si starší žiaci, lebo sa to len po piatu a šiestu zimu učili, odpisovali do svojich štúdií. Okrem týchto ešte boli iné vokabule, a to v troch rečiach s nadpisom: Vocabula latino-hungarico-slavica. No tieto boli len pre dvoch: pre Danka a Janka.

Aby to detvákom lepšie utkvelo v pamäti, vtipní učitelia poskladali slovká tak, aby sa rýmovali a všetko išlo pekne „skladne“, nehľadiac na význam, roztriedenie reči, ale len aby bol rým celý. Na večnú pamiatku nechže slúži niekoľko tých vokabulí, ale vopred prosím tých príliš chúlостivých, aby nezazlievali, keď prídu na niektoré slovíčka, čo urazia ich útlócit; veď sme v dedinskej škole a každý učiteľ vie, že medzi deťmi

také slová kedy-vtedy musia prísť. Konečne, čistému je všetko čisté, je to v knihe napísané, a že vraj: čo je v piesni, nech sa kliesni.

Janko Selčan, vyzvaný Jankom školove, aby examentoval, vyšiel spoza táfle naprostred školy, zastal si seabedome, podal svoj zošit najbližšiemu žiakovi, aby sám prvý vyrectoval a ukázal, čo vie. Pre lepšiu bezpečnosť odvrátil tvár, aby ani knihu nevidel, nie ešte to, čo je v nej napísané. A tak repetoval:

Fejer = bíly, drága = milý, széles = široký, vad = divoký, esztendő = rok, ugrás = skok, lúd = hus, darab = kus, élőfa = strom, mennydorgés = hrom, szoros = tesný, bomblott = besný, fősvény = skúpy, éktelen = hlúpy, homály = mrákota, drágaság = drahota, fésű = hrebeň, szarvas = jeleň, hamu = popel, takony = sopeľ, szamár = somár, szúnyog = komár, vétek = vina, agyag — hlina, éjszaka = noc, birodalom = moc, katsa (starý maďarský pravopis) = kačica, rosta = riečica, garas = groš, tetű = voš, édes = sladký, sima = hladký, liszt = múka, rét = lúka, tréfa = žert, ördög = čert, ajak = pysk, nyereség = zisk, híd = most, vendég = hosť, falu = ves, zab = oves, pap = knez, kutya = pes, szappan = mydlo, szárny = krídlo, háساب = poleno, térd = koleno, hold = mesíc, nyúl = zajíc, reggel = ráno, igenis = áno, János = Jano.

Toľko na ukážku, myslím, dostačí. Ale keď to tak išlo, akoby hrachom sypal, horlivo a zhurta, okrem toho ešte tým našim slovenským prízvukom, nuž, nie div, že zo všetkého vyšlo všeličo smiešneho. Našinec by sa azda od smiechu za boky chytal, a možno ak by to bola počula princezná, o ktorej naša povest' hovorí, že sa nikdy nezasmiala, len keď ju konečne Kubo, pastier z našej dediny, rozosmial, bola by sa zasmiala smiechom strieborným (lebo princezné sa iste len strieborne smejú) a bola by oblažila kráľa i celý dvor. Takto ale komikum toho repetovania mohol postihnúť len sám učiteľ. Iste i postihol, lebo hoci bol flegmatický a bieda ho tlačila, bol vtipný, duchaplný človek. Sám rád povedal vtip, ale sa málokedy zasmial, najviac mu v kútiku úst trhlo. Vedel anekdotu tak predniesť, že na konci kyjak rázne dopadol, a to málokto vie.

Janko vyrectoval, vzal knižku do ľavej ruky a kriedu do pravej, aby prípadne mohol meno niektorého odbojného neposlušníka „priklincovať“ na tabuľu. Ale nie všetci vyrectovali tak bez chyby a na jeden dúšok ako Janko a ne jeden sa aj pomýlil, zvedol ho rým a on potom improvizoval a povedal: aratás = vartáš, alebo salma = slama, papula = tlama. Na druhom mieste, tam, kde sa chlapci ešte dve reči odrazu učili (veď azda Uhorsko bolo štát mnohojazyčný a bolo treba vedieť aspoň štyri reči, aspoň vokabule z nich), Edko v horlivosti povedal: Akci piter = starý

Piter, nidrig = nízky, a po nemecky klain. Ani s naučenými slovami neodniesli si naše deti veľa z tých múdrostí do života a čo sa týka maďarčiny, tú, keď príde na trh do Soboty, náš Pílan všelijako mondokuje. Raz vraj priniesol Pílan do maďarského mesta drevo a gazdiná, chtiac ho poučiť, kázala mu odkrojiť chleba. Najprv mu však na jeho pozdrav odpovedala: „Pánboh pobila!“ Náš človek krúti hlavou i myslí: „Nuž ale začo? Veď som ti nič neurobil!“ A ona mu vraví: „Krájala kleba, krájala!“ „Ej, na mou hriešnu, ja som ho nekrájau, ani som ho nevideu!“ „Ale krájala, veď zitrá pečená, puha!“ „No, veď si ty vera sama pluha, len ju vidz! Najprv ti hreší, potom tá potvára za chlieb a naostatok, že vraj pluha! Čudo velijakô!“

Keď sa vokabule odbavili, Janko vzal pred seba katechizmus. On i to vedel, mal dobrú pamäť a bol aj usilovný a vyrectoval. Ale pri niektorých sa mu stalo, keď sa pýtal: „Co jest to?“, že mu opýtaný horlivo začal: „Máme se pána boha báti a jej milovati, abychom abychom — Jano, veže mi pošopni! — Abychom, počkajže, Jano, nak sa ešte preučím.“ Ba i samému učiteľovi sa stalo, že mu žiak, nevediac už kam z konopí, s výrazom úzkosti na tvári povedal: „Počkajte, pán rector, musím íst ta von,“ a bežal, nečakajúc každodennú akademickú štvrt, na dvor.

Že bolo blízko pred exámentom, deti dostali už aj rečňovanky alebo perorácie. Už vtedy perly slovenských rečňovaniiek, Škultétyho rečňovanky, boli uvedené v školách, najmä v našej, do ktorej ich pán farár, Škultétyho príbuzný, priateľ a ctiteľ, uviedol. Komu by neboli známe? Veru škoda by bolo zanedbávať ich pre nové, bezumné. Jeden veršík ale nie je vradený medzi rečňovanky a ten mal, tuším, Janko Selčanovie.

Znie takto:

Povadil se kalamár na stolíku s perem,
Kto z nich v nove napsané knihy byl auktorem,
Prišel ten, čo je zepsal i smál se z pletkárů:
Mnoho na svete takých per i kalamárů.

Jankovi školove sa z rečňovaniiek najlepšie páčila o Šalamúnovi. Daňo si mal tiež vybrať, ale jemu sa veru nezдалa ani jedna. Jemu by bola bývala milá len taká bojovná, ale tie sa v školách a pred dekanmi nemohli prednášať. Keď starší ešte aj druhé vedy a známosti prerepetovali (rozumie sa, nie celá škola všetko, lebo na to by nebolo času), prišli na rad prváci a druháci. Tu museli slabikovať, ukazujúc si prštekmi po zamazaných kartách. Šlabikár, prvá kniha dieťaťa! Stupeň medzi hrou a povinnosťou! Aké milé rozpomienky viažu sa na túto knihu a ešte na tú, čo vtedy bola v

užívaní! Na nej bol kohút nad hniezdom vyobrazený neznámym umelcom, ktorého meno sa nezachovalo pre ďalšie veky, v pozitúre, akú zaujíma, keď chce zakikírikať. Rozumie sa, kohút bol deťom milý a známy priateľ, veď im aj doma spieval, len sa tak hlásilo.

Aj pri Jankovej „auktorite“ nebolo by v škole bývalo bez kriku a šmrku, lebo nezbedníkov má každá škola viac ako treba, ale že v tej čiastke miestnosti, ktorá tvorila kuchyňu, vrtela sa pani rektorka a jej dve dcéry, Julka a Linka, neopovážili sa deti pustiť uzdu rozpustilosti. Najmä dievčatá obracali hlávky k ohnisku a pozorne sledovali varenie kávy. Už i sama vôňa kávy s cigóriou ich príjemne štekli. Prítomnosť Julky a Linky, ktoré sa ako vyššie bytosti pohybovali pri domácom zamestnaní, budila u dievčat pozornosť a údiv. Nejedna by bola vďačne išla pomáhať kávu drviť v odštrbenom železnom mažiariku (mlynčeka nebolo), alebo ísť po vodu, len čakali, kedy ktorú zavolajú.

Deti vedeli, že je Ďura; to bola pre nich veľadôležitá a radostná chvíľa! V ten deň nielen ovce sa vyhánajú na salaš, valasi a honelníci za svojim stádom opúšťajú dedinské príbytky, nielen hora sa rozvíja, tráva len tak „vavčí“, ale pán rektor svätia mena a v ten deň deti dostanú veniam.

Učiteľ, kým deti rectovali Jankovi Selčanovi, vybavoval niektoré notárske veci. Bol aj obecným notárom a za to dostal platu 20 zlatých šajn. (Veru šajn!) Nuž ale čože bolo robiť? Je to lepšie ako nič. Písal zmluvy, viedol obecné počty, lebo nie každý richtár vedel písať, a tak mal učiteľ dosť práce. Ba opravoval i hodiny, brúsil britvy a to kedy-tedy tiež donieslo niečo na kuchyňu.

V určitú hodinu vstúpil do školy. Deti zatíchli, povstali z lavíc, povedali jednohlasne: Dobrô ráno vinšujeme! a zložiac ruky, začali spievať, potom monotónne, spevavo sa modliť. Učiteľ si sadol na svoje miesto k stolíku a oprel si hlavu do rúk. Bol veľmi sklúčený, lebo rozličné starosti valili sa mu na hlavu. Vypočúval deti a potom prišli ešte počty, písanie a Nový zákon. K deťom bol zhovievavý, keď vo svojej detinskosti a samopaši niečo vykázali, ale cigánstvo a krádež trestal neúprosne. Ešte dnes žije jeden z jeho bývalých žiakov a dobre si zapamätal, ako ho učiteľ potrestal za krádež peňazí zo školskej kasy. Najprv tajil, ale keď sa na neho dosvedčilo, vtedy kázal, aby vinník ľahol na lavicu, tvárou dolu, a vezmúc prút, podal chlapcom. I každý z chlapcov musel jednu prišieť na istú časť odsúdenovho tela. To urobili vďačne, podľa toho, ako sa s ním kamarátili. A odsúdenec obracal hlavu a pozoroval, ktorý ho ako šibne. Pravda, vrieskal, ale potom sa chválil, že ho veľmi nebolelo. Zlý svet však vraví, že

to nebola prvá krádež a že ani posledná. Je to uveriteľné, lebo naši ľudia veľmi ťažko chápu rozdiel medzi mojím a твоjím. Spásť susedov ovos, to je každodenné (ale len v lete, keby bolo možno, aj v zime by ho spásli), ovocie a ruže, ale veď to pre všetkých pánboh požehnal! Ukradnúť teľa z rectorovej stajne, prečo tak žalostne blačalo? A dosky pánom, drevo z dvora, i veď to pánom neškodí, azda pre niekoľko kusov dreva ide zamrznúť, keď v susedovom dvore jest dosť, alebo plot ešte celý! A krmené husi, azda aj chudobný človek môže niekedy husacinu košťovať? No, ale väčšej krádeže sa nedopustí, to len taký „kvár“, a viac zo samopaše.

Učiteľ rozpustil deti a dal im na poludnie veniam.

V ten deň prišli milí hostia: dcéra Milka, vydatá za Ondrejom M. v Sobote, lebo sa im trafila dobrá príležitosť a tak ju použili a dovezli sa, aby zasvätili meniny; Imrich, gymnazista, prišiel ešte pred Veľkou nocou a pripustil si niekoľko dní. Julka, ktorá sa bavila dlhší čas u príbuzných v L., Linka, ktorú dali do Spiša pre nemeckú reč, už tiež prišla domov. Okrem týchto boli doma ešte chlapi Frico a Janko. Ale Milka, o ktorej už vieme, že u nej plač a smiech boli v jednom miešku, plakala a smiala sa radostou, keď prišla domov a objímala matku a deti. Potom už nebolo rozprávanie konca-kraja. Z krúžku detí chýbal už len Ľudovít, mladší od Milky, ale medzi chlapcami najstarší. Ľudovít pred niekoľkými mesiacmi odišiel do Prahy, aby sa zdokonalil v hudbe. Bol v tomto umení vynikajúci mladík, a keby ho nebola neúprosná smrť privčas vytrhla životu a práci, bol by iste mnoho vykonal v svojom povolání. Miesto seba poslal len list, milý a tesklivý. Otcovi opisoval mesto Prahu, kostoly a chválil v nich hudbu; potom písal, že ako prišla jar, chodí do prírody, zvlášť každé ráno k Vltave, kde sa na člku dá previezť, ba často aj sám vesluje na druhý breh. Jeho listy vždy radostne vítali a čítali nielen doma, ale i na fare. Dnes jeho list čítali aj hostia. Hostia boli najmä: z fary pán farár, ktorý ako duchovný kmotor prišiel zavinšovať kmotrovi, pani farárka, Julka, najstaršia, krásna dcérka, Janko, Imrichov vrstovník, Danko a malá Pavlínka. Ďalej z Tisovca pani krstná, jej brat učiteľ (starý mládenec), druhý učiteľ s paňou a synkom Danielom. A bol tu ešte jeden milý hosť, úprimný a verný kmotrík, ktorého treba menovať plným menom: Matej Hrebenda. Azda niekto z milých čitateľov ešte vie, kto to bol, najmä tí, čo majú ešte kdesi schované fotografie bývalých profesorov revúckeho gymnázia. Medzi nimi v pravom rohu malej fotografie nájdete postavu v širici, postavu chudobného slepého starca. Je to on, Matiš, „básník slovanský“, v tom čase takrečeno jediný kolportér kníh a slovenskej literatúry. Poznal každú knihu; videl

ju, ale nie očami, lebo oči mal slepé, ale prstami, rukou, ako ju hladil. Dal si prečítať všetko, čo mohol dostať, a medzi tými, čo mu predčítali a odpisovali, boli mu najmä naši malí priatelia vítanými tajomníkmi. Precestoval Slovensko; na farách a v školách bol vítaný hosť. Na slávnostné príležitosti napísal vzletné verše a sám ich doniesol. Za také priateľské služby dostalo sa mu rovného priateľstva a lásky. Nemal nič, ale nič nežiadal. Čo každodenne potreboval, to mu uštedrila láska priateľov. Jeho chalúpka na úpäti Ostrej poskytla mu útulok a bol spokojný a šťastný. S ním sa ešte v našich rozpravách stretne, lebo je úzko spriaznený s našimi milými z našej dediny.

Ani raz nezabudol priniesť svojmu úprimnému kmotríčkovi Vansovi verše na počesť menín, z ktorých úryvok prinášame. Písané sú švabachom:

Vlídnému a výborne učenému pánu pánu Jiřímu V, k památce

Jména obetované verše

Ach, bože, bože náš milý! o, cože bude s nami?

Přetěžký čas sme dožili, bída bídu prohání.

Zásoba živnosti skrovná, když v celé vlasti jest rovná,

Poradit si nevíme, asnáď zahynút musíme.

Takto s bídou potýkáni lidu množství veliké.

Vězí, upí v těžkém lkání v strasti v nauzi všeliké.

Kdy drahota s hladem hrozi, čehož se desíme mnozí

A v pravde žertu není, v takovém položení.

A vy, drahý pane kmotříčku! že den jména svítíte,

Z toho radost nemaličkú zase v nove cítíte.

Plesá s vámi i dům celý, všichni s vámi se veselí

A vrúcich vinšů kvítky obetují vám dítky

I Hrebenda co uznaly — kmotr s vami se — teší.

Tak vám toho Hačavský preje básnír slovanský

Keď toto predniesol, všetci ho pozorne poslúchali. Vedť tí, čo stolovali pri tejto malej slávnosti, boli všetci vysokoučení ľudia, farár sám básnik a spisovateľ (lenže jeho básne nikto nečítal), a vedeli oceniť Hrebendovho ducha. Všetci boli radostne nadchnutí, ešte aj deti, najmä chlapi s pozornosťou sprevádzali staríkové reči. Rukopisy niekoľkých takýchto veršov sa zachovali, najmä na Milkinu svadbu prednesená báseň, kde „básnír“ rozpráva, že videl orla, ako sa vznášal ponad našu dolinu, a vyrúč krásnu hrdličku v školskom dvore, spustil sa a odniesol si ju; potom básnik teší hrdličku a uisťuje ju o šľachetnosti toho kráľovského vtáka.

Každá báseň končí sa však podobne, alebo: „Váš ctiteľ verný a pravý slovenský básnik z Hačavy.“

Nemožno povedať, že víno tieklo potokom, to nie, ale pre obveselenie myslí bolo ho dosť a všetci sa výborne cítili. Po večeri sadol domáci pán ku klavíru a obe Julinky spievali. Najmä Julinka z fary mala utešený hlas. Pani krstná medzitým nemohla mlčať a spytovala sa kmotry o domácich veciach, lebo zo všetkých prítomných tuším ona jediná nebola muzikálna. To dosvedčuje aj udalosť, ktorá sa o niekoľko rokov neskoršie odohrala v tom istom školskom príbytku. Ľudovít prišiel domov už ako profesor a o jeho umení už išiel chýr medzi známymi. Chcela ho teda počuť aj pani krstná, prišla a kázala mu hrať. Hral jednu z Beethovenových skladieb, hral s citom a porozumením, vžil sa do hry ako pravý umelec, takže nevidel a nepočul nič. Až raz, keď mu prišlo hrať pianissimo, počuje hlasno ostrý hlas pani krstnej: „... a akože im vzišla petruška?“ Odvtedy viac pred pani krstnou nehral.

TINTILI-VANTILI, PUŠNÝ PRACH A SALAŠ

„Vstaň, Janík, dieťa moje, dnes budeš pšeničku merkovať.“ Týmito slovami budila istého rána mamička svojho miláčika. Chlapec predrapil oči a hupnúc zo sna do skutočnosti, nepocítil veľkú radosť nad týmto plánom pre nastávajúci deň. Osnoval si iný plán pre tento deň. Chcel využiť zlatú slobodičku a spolu s Daňom pustiť sa na vychádzku na salaš.

Zlatú slobodu! Áno, lebo už bolo po exámente; ten deň patrí už minulosti a Janko si ho pripomína ako taký, v ktorom sa mu prihodilo čosi nemilého. Stalo sa mu to, čo sa dosť často stáva i veľkým, ba azda i slávnym ľuďom. Vyzvali ho, aby zarečnil „Šalamúna“. S radosťou skočil, veď mal povedomie, že svoju rečňovanku vie ako amen: predstúpil teda pred slávne panstvo, poklonil sa (poklone ho naučila sestra Milka, ktorá sa tomu rozumela) a začal: „V nádhernej palote, blesku a ligote, stojí zlatý trún.“ Tu pozrel na pánov dekanov a, neviem prečo, zmiatol sa. A to, čo sa stáva niekedy aj hercom, ako pozrú na svoje obecenstvo, dostanú trému, stalo sa teda aj Jankovi. Začali sa mu kolena triasť, hodil hlavou, akoby sa chcel napraviť, glgol a nasilu sa spamätajúc pokračoval, ale omnoho slabším hlasom: „Na tom zlatom trúne v kráľovskej korune“ — tu ho nadchodila akási slabosť, strach a bázeň, a ktosi mu pošepkal: „sedí Šalamún“. On mechanicky opakoval, ale ďalej ani hnúť. Pred očami sa mu začalo tmiť, po chrbte a po hlave mu išli zimomriavky a do očí sa tísli slzy. Výraz trápnej neistoty, akoby strachu, rozložil sa mu po tvári, ruky nervózne krútili povrázok z novej, novučičkej šatôčky, ktorú ešte pred chvíľkou rozkladal a skladal do vrecka. A tak musel odísť na svoje miesto zahanbený, a predsa v povedomí, že to vedel. Nielen toto sa mu v ten deň stalo, ale prišiel ešte aj do veľkého pokušenia. Miško Jeleňove mal krásnu, novú, na Píle ešte nevidanú šatku. Bola červená a biela a na nej boli obrázky peších vojakov i husárov. A v samom prostriedku pán cisár. Táto šatka vzbudila veľkú senzáciu medzi mládežou, i stala sa

predmetom závidia. Čosi podobného ozývalo sa aj v Jankovom srdci, ale si myslel: „A čože, keď budem mať veľa peňazí, kúpim si ešte krajšiu.“ Aj tak ho šatka trápila. Po skúške, ako sa deti vypratali (ako mohli najskorej), pomáhal pratať školské veci, pod stoličkou zazrel čosi červeného. Zohol sa: Mišova šatka! Hľa, akoby jemu bola súdená. Zdvihol ju a chytro vopchal do vrecka. I myslel: „Kto si stratil, nech si hľadá, kto si našiel, nech si nedá!“ Ale šatka ho viac netešila, vytiahol ju, kde ho nik nevidel, aby si obrázky lepšie poobzeral, ale ju skoro zasa položil naspäť. Celý deň už bol neveselý a tak sa mu zdalo, akoby ho niečo páliło. Ale večer, ako matka ukladala Jankove hábky, zazrela šatku.

„Čia je to šatka, Janík?“ opýtala sa.

„Ja, ja som ju našiel, mamička,“ hovorí Janík a potom vyznal, čia je a ako sa mu páčila. Matka mu však prísne a láskavo vysvetlila, že takýto nález je nič inšie ako krádež a že najväčším bohatstvom chudobného človeka je čisté svedomie a statočnosť.

„Tak, dítä moje, slúb mi, že sa nikdy viac na cudzie nezlakomíš!“ Janko slúbil a slub i verne zachoval.

Tak maminka; otec by bol možno prútikom alebo remeňom vyháňal chlapcovu slabosť, ale či s lepším výsledkom, to je otázka.

V to ráno, keď ho maminka zobudila, aby šiel strážiť pšenicu, bol by sa rád trochu sprotivil. Otec nebol doma, šiel s pánom farárom na exáment do Tisovca, a tak jeho voľnosť bola tým širšia. Ale prišlo mu na um čosi, veď on mohol aj pri pšenici krásne stráviť deň, ešte krajšie ako na salaši! A ani Ďurko v rečňovanke: „vychytil sa ako jeleň“, ale nedal sa do plaču, hodil sa matke okolo hrdla a začal jej bozkávať zvädnuté líca. Ona, chúďa, od radosti, že má takého poslušného syna, tiež ho vyobľúbila a pri raňajkách kvapla mu do mliečka trošku kávy a pridala „melinku“ cukru. Myslela, že tak ako jej, kávička je každému najmilšia lakota. Lebo jej bola káva pokrmom, pôžitkom a — liekom, keď ju úbohá hlava tak veľmi bolievala. Potom šla do práce. Povymetala suseky a strovnú ládu od žita a od pšenice, žiaľ, ostatné to zbožie v tomto lete! „U boha viac!“ vzdychla, keď vyniesla jedno i druhé na dvor. Kým maminka odnosila pšenicu k Rimave a chystala sa ju umývať, za ten čas Janko zaskočil na faru. Chcel Daňovi oznámiť, že na salaš nemôže ísť, a ak sa len dá, chcel vykonať svoj tajný úmysel a dosiahnuť svoju túžbu.

Medzitým Daňo mal inú túžbu: od rána unúval matku, aby mu dala pušný prach. Vedel, že ho majú doma, bol by si aj sám vzal, ale ho pred ním skryli.

V tú chvíľu, keď sa Janko ukázal v pitvorných dverách, pani farárka niesla do izby mlieko. Oni ešte neraňajkovali. Pani farárka pila kávu, Julka a Pavlínka pili prevarené, Janko (farský) a Daňo surové mlieko. Zaradovala sa dobrá pani, že prišiel Janko, lebo myslela, keď bude s Daňom, Daňo zabudne na pušný prach a budú sa spolu inak baviť. Úfala sa, že ich odvedie na iné myšlienky, ale musela teraz zoznať, že nielen jej rozum, ale ani energia nedostačia zlomiť miláčikovú vôľu.

K stolu sadli Julka, Janko, Pavlínka a Daňo. Janko z fary, sotva si sadol, vzal si riadny okruch bieleho chleba a pustil sa do neho s takým chvatom, ako čo by tri dni nebol jedol. Vypil mlieko, zasa vzal druhý okruch a aj ten čosi-kamsi zmizol v jeho žalúdku. To bola jeho choroba, no mal ešte inú, nevyhajtiteľnú a tú mu vraj nadobudla príliš veľká otcova horlivosť, alebo jeho „láska“. Lebo otec, i tak prchlivý a náhly, správval sa podľa pravidiel, ktorého sa v ten čas držali všetci pedagógovia: „kdo miluje syna svého, často jej mrská.“ Tak chtiac ešte aj múdreho Sirácha prevýšiť, miloval i mrskal svojho Janka tak, že následky tejto lásky niesol nešťastný mladík cez celý, na jeho šťastie nie dlhý život. A prečo? Či zato, že Jankov obmedzený duch neuspel vniknúť do tajností deklinácie a konjugácie? Omrzený otec konečne sa uspokojil s opovrhlivým výrokom: „Nič je z teba, budeš aspoň rektor.“ Takto korigoval to, čo maďarskí páni na svojich synáčkov aplikovali, ale tiež len za onoho času: „Szamár vagy, fiam, pap lesz belőled“ (somár si, syn môj, budeš kňazom). Dnes maďarskí páni majú lepšie výhľady: pošlú svojich hlupáčikov do snemu a tak zo somára stane sa — mameluk.

Žil teda Janko, alebo lepšie: živoril doma a učil sa, ako sa dalo a ako mu sily ducha dostačili, ináč však používali ho domáci na rozličné služby. Napríklad chodil vartovať proso, ktoré mali zasiať, a keď sa už na to vyberal, povedal vždy: „Tajdem k tomu milému prosu.“ A preto ho vysmievali, pomenujúc ho: „milým prosom“. Oproti Linke zo školy prejavoval zvláštnu náklonnosť. Páčila sa mu vždy, ale v nedeľu, keď bola pekne oblečená, predsa najviacej. Vtedy jej onikal, celý týždeň si tykali, ako sa na krstné deti a deti z fary a zo školy vôbec patrí. Ba raz málo chýbalo, že jej nevyznal lásku, lenže svojím spôsobom. Sedela neďaleko neho, pozrel na ňu, potľapkal ju a chytro sa odvrátil, zasa ju potľapkal a povedal: „Linka, aká si pekná,“ a zasa odchytil ruku a pozrel inde. Potom jej povedal: „Čak, Linka, ak by si sa ty za mňa vydala, by si mi poplákala kabát.“ Linka sa zasmiala a ušla.

To bol chudák Janko z fary. Akoby Daňovi nebol ani bratom. Daňovi naučiť sa niečo, pochopiť i tie najťažšie veci bola hračka, keď chcel.

Janko zo školy, ako vošiel do izby, sadol si na lavičku pod pec a túžobne pozeral na klavír, ktorý stál naproti pri stene. A na klavíri bolo plno kníh a foliantov a pomedzi to zbierka nožíkov a britiev (staré, polámané a tupé), ktorá sa po pani farárkinej smrti ešte rozšírila a zveladila i zbierkou starých klobúkov. Bolo to celé múzeum. Ale náš Janko nevidel inšie len knihy a medzi nimi známe zväzočky s povestami v českej reči. V tých knižočkách bolo veľmi zaujímavé čítanie, nielen o Genovéfe a rytieroch i uhliaroch, nielen o dobrých ľuďoch a nevinných deťoch, čo ich zlí ľudia prenasledovali, nakoniec tí zlí vždy dostali zaslúžený trest a dobrí zadostučinenie, ale aj o Kolumbovi, Robinsonovi a o Vaskovi de Gama. Ba bola tu i Mészárošova Kartigam turecká panna — slečna-kišasonka; táto panna musela prenášať neslýchané protivenstvá a jej podivné príhody na suchu i na mori pohli k slzám, úžasu, až do vytrženia vtedajšie čitateľky. Čitateľky áno, ale nie takých malých čitateľov, ako bol Janko. On si vtedy vôbec zo slečien-kišasoniek nič nerobil. Nateraz jeho túžba bola dostať knižočky s nápisom: Tintili-vantili — a Zasněžená chatrč.

Len ako ich dostať?

Zo starostí vyrušil ho nežný hlas pani farárky:

„Janík, chceš mliečka?“ Strhol sa a zaďakoval, ale ona znajúc, že chlapec rád mlieko, vzala ho za rúčku a posadila k stolu. Predložila mu pohár mlieka a okružok bieleho chleba. Zasa zaďakoval, ale vypil. Pochutilo mu, a nebol by býval odmietol vypiť ešte pohár. Postriechnuc, kedy sa pani farárka na neho obzrie, potisol pohár k mliečniku a povedal: „Ďakujem ponížene.“

„Či ti ešte naliat, vypiješ?“ opýtala sa dobrá pani. Chlapec zasa ďakoval, ale zasa len potisol pohár bližšie k mliečniku. Nato mu znovu naliala a i to šťastne vypil. Teraz si už nič inšie nežiadal, len aby na chvíľku ostal v izbe sám. Ani čo by jeho žiadosť boli uhádli, všetci poodchodili z izby. Janko farský vzal si ešte dva-tri okruchy chleba, do každého vačku jeden, štípajúc z neho, ujedal si aj cestou dvermi a na pole. Pavlíčku netrpelo, lebo bola tiež pohyblivá ako živé striebro, i vybehla na dvor, Julka a jej maminka odnášali náčinie a Daňo sa ešte raz vybral na svoju päsť hľadať nešťastný pušný prach. Ako Janko ostal sám, skočil od stola a rovno ku klavíru. Srdce mu bilo prudko ako zvon, líca horeli, ruky sa mu chveli, keď odhrnul noviny a iné knihy, pod ktorými mienil nájsť vyžiadajú knižočku. Našiel ju, lebo vedel, kde je, vytiahol a strčil pod

kabát a ramenom tuho pritisol k sebe. Teraz mu už horela pôda pod nohami. Nevedel, ako kráča; len von, dostať sa von a užívať ovocie svojho činu.

Na ospravedlnenie tohto skutku podotkneme, že to nebola krádež knihy, lebo Janko ju vrátil a vzal si druhú, aby aj tú vrátil.

I teraz si Janko pomyslel, že keď bude mať veľa peňazí, kúpi si knihy a bude čítať, čítať! Po mnoho rokoch čiastočne sa mu splnila túžba, mal kníh dosť, ale radosť a pôžitok z nich už nemal ako vtedy pri oných!

So svojou korisťou utiahol sa do bránky pri kostole. Pred brámkou bolo pekné, rovné a suché miesto, tam mamika prestrela plachtu (poňvu) a vysypala na ňu už umytú pšenicu. Práve priniesla druhý košiar i obzerala sa, kde je Janko, keď prikvitol. Pochválila ho a uspokojená šla ďalej. A Janko otvoril knihu a čítal. O chvíľku jeho duch bol už v inom svete. Zabudol na svoje okolie, zabudol na pšenicu a na svoju povinnosť, len keď ho zobudí maminkin hlas:

„Heš ta, heš! Bodaj ste vyništeli, nuž, Janko, akože to merkuješ? Vidz, čo mi už sliepky porobili so pšenicom!“

Medzitým Daňo bez výsledku duloval za pušným prachom. Nemohol ho nájsť, ani vyžobrať od mamiky, teda začal hroziť:

„Mamika, ešte raz, či mi ho dajú, či nedajú?“

„Synček môj, nedám, ani neviem, kde ho otec položil,“ vyhovárala sa matka.

„Oni vedia, ale mi ho nechcú dať!“

„Danielko môj, nežiadaj si to, i otec prísne zakázal, a potom je pušný prach nie pre malých chlapcov.“

„Ja som nie malý chlapec, ani nejaký s..., a ak mi ho nedajú, uvidia, čo im spravím!“

„Danielko môj, nežiadaj to odo mňa.“

„Ale ja ho chcem a uvidím, že ho dajú.“

S tým odbehol. Pani farárka, nič zlého netušiac, šla do kuchyne, keď pribehne slúžka:

„Jaj, pani farárka, Danielko je na veži a nebodaj chce dolu skočiť!“

„Prepánaboha!“ zvolala beztak utrápená žena a bežala na dvor. Skutočne, jej Daniel sedí na zábradlí pod samými zvonmi a volá:

„Mamika! Či mi dajú tot pušný prach, či nedajú?“ Pritom sedí na zábradlí ako na koni a ruky má založené. Z tvári sa mu zračí divá odhodlanosť a opovrhovanie životom.

„Danielko, dieťa moje drahé, poď dolu, zabiješ sa!“ prosí matka a zalamuje rukami.

Miesto odpovede Daňo vyložil aj druhú nohu za zábradlie a ruky založené, prilepený viac visel, ako sedel.

„Nech povedia, či mi dajú, či nedajú?“

Matke strachom zmieralo srdce. Pred očami sa jej zatmelo a v tej hmle sa jej zdalo, akoby jej miláčik už letel dolu zo závratnej výšky. Veď táto výška zodpovedala asi štvrtému poschodiu veľkomestského domu. V trápení svojho srdca aj ináč nie šťastná pani vykrikla a vystrúc ruky oproti veži, volá v najväčšom strachu:

„Poď dolu, syn môj, dostaneš, čo si žiadaš!“

Daňo ďalej nečakal. Bol istý svojej veci, ale pravdepodobne, keby matka bola mala dosť sily a energie odoprieť mu túto žiadosť, bol by skočil a bol by ostal naskutku mŕtvy. Čože on vedel, aké muky pripravil svojej matke? Zvedel to, ak sa pamätá, možno len omnoho, omnoho neskôršie a iste vtedy už aj sám pocítil aspoň čiastku súženia, čo pocítilo úbohé materinské srdce.

Možno z tých, čo toto budú čítať, nájde sa niekto, čo povie: „Na takého šibala — virgas!“ Ach, ťažko riešiť takéto čosi virgasom. Istotne, viac prísnosti, ale aj porozumenia bolo treba tomu chlapcovi. Každé dieťa je osobitné individuum, človek sám pre seba, uzavretý celok so zvláštnymi náklonnosťami, vlohami, chybami alebo slabosťami, a preto každého treba zvlášť pochopiť a vychovávať. Nedá sa to len tak podľa jednej a tej istej šablóny utvoriť rovné figúry tam, kde príroda chcela stvoriť niečo zvláštneho.

Skorej, ako sa domáci nazdali, prišiel farár domov a dozvedel sa, čo sa prihodilo. Žalovala mu to Pavlínka a potom museli všetci ostatní vyznávať. Zdesil sa, ale ešte väčšmi sa nahneval. A aby si oblahčil, osopil sa na ženu, pripisujúc všetku vinu jej slabosti. Ona, aj tak slabá, preľaknutá a rozchorená, sotva sa držala na nohách. Ale keď jej neustal robiť výčitky, v usedavom plači odišla k mamovke Marike, aby si aspoň tam odpočinula.

Daňa, ktorý chcel umknúť, otec privrzol ešte zavčasu. Chytil ho mocnou rukou ako do klieští, hodil do bočnej izby a zavrel ho tam.

Bol nahnevaný, zahrešil:

„Za štyriadvadsať hodín budeš zatvorený o vode a o chlebe!“ zvolal rozzúrený. O tomto človeku sa hovorí, že bol mocný ako málokto. Za mladi že jednou rukou, i to vystretou, zdvihol vrece pšenice, čo na dnešnú mieru obsahovalo 120 litrov a vážilo najmenej 90 kíl. Neskôr, keď ho týfus privalil

na lôžko, museli štyria chlapi deň a noc strážiť nad ním, lebo balušil a chcel utekať. Po chorobe jeho sila bola zlomená, vždy jej však ostalo viac ako u normálneho človeka. Keby pri jeho telesnej sile bolo bývalo nadostač ešte i vychovávateľských schopností a trpezlivosti, bola by výchova jeho syna šťastnejšia. Ale on dieťaťu nerozumel a ono nerozumelo jemu.

Ráno, aby Daňa ešte viac pokoril, zatvoril ho do priestoru, ktorý predtým slúžil za stajňu, teraz však bol prázdny. Stál tam len mangel, v úzadí ohromný válov a rozličné haraburdie.

Pre Daňa tento žalár bol neznesiteľný a ponižujúci. Bitky sa nebál; bol by aj najbolestnejšie údery trpel bez slova, bez vzdychu a prosby, ale žalár, to ho rozlútilo. Bol vstave ešte aj sebe samému ublížiť. Sprvu zúrilo, potom začal myslieť na útek. Ale ako? Stajňa bola pevná, murovaná, mala len dva obloky a jedny dvere. Dvere boli zvonku zamknuté na kladku, od ktorej kľúč má otec. Jeden oblôčik ide do dvora, ale je tiež zvonku založený drevom. Druhý bol veľmi vysoko a viedol do uličky, neskoršej záhrady. Pod týmto oblokom bolo bahno a iná nečistota, taktiež nakrivená baza (chabz). Ako tak húta, začuje šramot, akoby zvonku nahádzané raždie praskalo. A počuje aj známy hlas:

„Daňo, hú, či si tu?“

„Priateľ,“ ozve sa druhý hlas a ten pozná Daňo ako hlas Janka zo školy. Hľa, badať stopy prečítaných povestí. Janko hneď ráno počul, čo sa s Daňom stalo, a ako verný kamarát chcel Daňa stoj čo stoj vyslobodiť z väzenia. Ale nevedel ako, preto si šiel do jatky po Samka. Samko hneď hotový ustanovil sa pod oblokom. A tu sa začali radiť, čo a ako. Janko, že aby podkopali fundamenty, ako to „hrabě“ v tej povesti urobil. Ale Samo povie: „Čoby tam fundamenty, on prinesie povrraz, pripevní jeden koniec na chabz, na druhý uviaže skalú a skalú zahodí do obloka. Potom nech sa Daňo vyškriabe, ak bude môcť, po oblok a tu naostatok mu ešte aj „rrojtlü“ priložíme, aha, tu pod Čuvajove strechou je tiež jedna, zavoláme aj Jana Selčanove a nášho Laja, ak by bolo trreba, a tak prriteperríme rrojtlü pod oblok. Len kedy?“ dovšil Samko svoju reč. Kedy? Janko myslí, že azda o polnoci, ale čosi mu šepce, že by sa mu vari predsa nechcelo vstávať, no útek z opravdivého väzenia ani nemôže byť v inom čase, len v noci. Keď sovy húkajú, kuviky lietajú, keď podzemnou chodbou svetlo fagle tajomne kmitá a po vlhkej zemi skáču žaby a behajú myši a potkany. Veď azda čítal, že to ten „hrabě“ sa tak vyslobodil. Ale Samko sa mu smeje a netrpezlivý Daňo volá, že čo aj hneď, ale najlepšie cez poludnie.

„Dobře,“ svedčí Samko, „ako odzvonila, som tu i s povrazom, Daňo môj. Hoj, neboj sa, ani slepá krrava oko neotvorí a ty už budeš tu von!“

„Samko, vieš čo ešte? Prines mi aj sedliacke háby. Koj by nohavice aj neboli, zbavia mi gätky, ale kabanicu, klobúk, krpce s návlakmi dones,“ rozkazoval Daňo.

„Akurráte máme kabanicu aj klobúk v zálohu, do komorry ich dali mamika, donesiem ti ich a ostatnô dakde vypýtam.“

Jankovi sa táto myšlienka nesmierne páčila. Útek v prestrojení, to je veľké dielo! A tak potešení odišli, ale nie ulicou do dediny, lež sadom vyšli do „dolinky“ a potom domov.

Dobre si Daňo premyslel, že na pravé poludnie. Vtedy otec trošku zdriemne, o maminke vie od rána, že sú chorá, Julka sedí v izbe a šije, Janko je iste pri svojom „milom prose“, jedna slúžka tajde s Pavlínkou do mlyna a druhá šúcha riad na Rimave a klebetí s každou ženou, čo ide zhora alebo zdola. Uspokojený si sadol do veľkého válova a nohami vyzváňal. Pušný prach mu vzali, ale má ešte inšie, čím sa na salaši zavďačí, a keď chce, môže ešte aj prach dostať. Preto, hľa, sa včera oneskoril, lebo nemohol kľúčik od ládičky dostať, a keď ho už mal, privrzli ho. I vytiahol z vrecka papierik, desiatku, a snuje ďalej program zábavy. Počastuje chlapov, dá im dohán, pálenku, mäso a potom bude bača gajdovať a valasi od zeme zaskočia.

Konečne prišiel obed, jemu doniesli (neostalo len pri chlebe a vode) a slúžky sa čudovali, že ho našli takého pokorného. Ani nepozrel na ne, ani sa jedla nedotkol. Nechali ho tam a zamkli, ako rozkázal pán farár.

Sotva sa vzdialili, počuje svojich vysloboditeľov.

„Pozorrr! Daňo, pozorrr!“ volá Samko a už skala s povrazom letí do obloka. Druhému vyliezť po povraze by bolo asi nemožné, ale svižný Daňo vyliezol ako mačka. Horšie bolo s oblokom, lebo bol tesný a nebolo sa za čo chytiť. Ale túžba po slobode pomáhala a dodávala odvahy. Čo po tom, že potrhal šaty, poškriabal tvár i ruky, len že sa prepchal. Tam ho čakali chlapci a radosť nad zdareným dielom bola veľká. Teraz chytro preč. Rebrík ešte naskoro odniesli, ale ináč všetci účastníci hybaj do sadu. Vo včelíne vykonala sa metamorfóza. Daňo zhodil svoje šaty a obliekol sedliacke. Kabanica mu bola trošku veľká a už aj nie celkom nová, klobúk mu zliezol po samé uši a do krpčiekov by sa bolo ešte po jednej takej nôžke spratalo. Keď bol hotový, zobrali sa všetci hore sadom, potom ta do Kremencovho poľa! Chlapci ho víťazoslávne sprevádzali, ale prv si sľúbili, že sa nevyzradia, keď na to príde, napríklad ak by ich niekto podžaloval.

Daňo veľkodušne sľúbil, a oni mu verili, že všetko vezme na seba. Konečne Samko povedal:

„Vidíš, Daňo môj, povedal som ti, že na svitaní brrravy opalujú.“

Pred kolibou sedel bača a plátal si krpce. Táto prozaická práca neochladila ani najmenej nadšenie našich výletníkov. Hneď si posadali okolo baču a po kamarátsky s ním besedovali. Keď Samko rozprával, že Daňa vyslobodili, bača pozrel s úsmevom na Daňa.

„Háj, ver' že si skazník!“ Pochvala sa všetkým veľmi páčila. A keď si bača skončil prácu, išiel do koliby, umyl si ruky, ruky samý sval, a potom častoval svojich hostí, lebo vedel, čo je bačova povinnosť. Dal im urdu, takú ani smotanu, chlieb a syr, koľko sami chceli. Potom chlapci šli do „húšťavy“ na drevo, hoci bača mal celú šichtu, no chceli si večeru zaslúžiť. I navatrli takú vatru, že ju museli i na Píle vidieť. A posadali okolo nej, rozprávali o Jánošíkovi, ba čo najnovšie i o Dovcovi, čo, hľa, na druhej, či vari na tretej doline robí remeslo „postranných chlapcov“. Bača ho osobne pozná, ale nie žeby niečo s ním mal, božeuchovaj, len ho pozná a vie všeličo, ale nepovedz nič, nebude nič.

Pred večerom začala sa príslušná čeliadka schádzať k salašu. „Hoňavník“ dohnal ovce, za ovcami prišli Zahraj a Dolesa; sprvu začali strašne na chlapcov štekať, ale bača im pohrozil a vyložil im pred kolibu šaflík so psiarkou. Do koliby nesmie ani jeden poriadny pes vkročiť. Hneď ho okríknu: „Či ti tu ovce?“ A pes to vie, zahanbí sa a ide, kde ho povinnosť volá.

Ale ako sa dlhý deň chýlil ku koncu, začali sa naši chlapci „mieštriť“ a pozeráť dolu do doliny, odkiaľ vystupujú modravé pary. Tam leží dedina a tu na noc ostať vari predsa nemôžu. Daňo rozhodne povedal, že on viac nepôjde domov, ale druhí nahliadli, že by nocľah na salaši mohol mať pre nich nemilé a veľmi citelné následky. Veď poznajú svojich tatíkov, že neznajú žartov. A preto sa rozhodli, že pôjdu domov, kým úplná noc nezahalí prírodu do svojho tmavého plášťa. Daňo ostal; jemu sa slobodný a veselý život na salaši páčil. Hora, pole, nenútenosť, úprimnosť, čo aj drsnosť detí voľnej prírody, to bolo Daňovi ideálom žitia. Prírodu vrelo miloval, a preto všetko, čo ho oddaľovalo od nej, nenávidel.

Večer bolo na salaši veselo. Keď už i dojčiar opustil strungu a priniesol mlieko a potom keď ho klagali i zberali hrudu syra. No keď bola už aj žinčica odvarená, vtedy Daňo vytiahol desiatku, zavolať baču pred kolibu a podával mu peniaze. Bača sa len díva.

„A to mne?“ spytuje sa.

„Vám, báťa, počastujte sa!“

„Ale vedže ma nekaz!“ bráni sa bača. Potom peniaze vzal a odložil, že v ten večer už nič nepotrebujú. Keď si poriadil kolibu, vzal gajdy a začal gajdovať. A jeden z valachov, starší už človek, spieval pri tom: „Hoj, gajdujte, gajdičky, hoj, z tej mojej kozičky; hoj, čo sa utopila, hoj, keď vodičku pila.“ A mladší valach začal pred vatrou hajduchovať. Daňo sa usmieval a chválil a honelník sprobúval, ale ešte dosť nezručne. A keď prišiel rad aj na Jánošíkove povesti, povedal valach, že on aj o Jánošíkovi vie, a spieval: „Jánošík, Jánošík, kde je tvoj palošík, na Kráľovej holi, zaťatý v topoli.“ Či a kedy na Kráľovej holi rástli topole, to neviem, ale musí to pravda byť, keď je to v piesni. A pri tom vždy cifroval rukami i nohami a pri poslednej krútil sa okolo svojho vatrála a spieval: „A bol by ten Jánošík ešte hajduchoval, keby si bol svoj opaštok na stole nenechal. Ten opaštok taký bol vygombičkovaný a každá tá gombička bola po toliari.“ A Daňo pripomenul, že keď Jánošík chodil po zboji, kričali jeho kamaráti „Vivát, vivát!“ A keď prišli na salaš, volali: „Vivát, vivát, bača náš, dobrých chlapcov na zboj máš, ešte by si lepších mal, keby si im syra dal!“

Konečne i Daňa premošla únava; bača mu popravil na lavicu v kolibe a uložil svojho hosta, ktorý sladko spal do bieleho rána.

MÔŽE SLEPÝ VIDÚCICH VIEST'

Leto pokročilo. Horúce júlové dni vyvolali obyvateľov dediny do poľa; len deti, aj to nie všetky, ostali v dedine. Vábené chladnými vlnkami Rimavy ochládzali sa v nej, a to temer po celý deň. Cez poludnie je pred farou zdola mosta celý krdel detí vo vode; jedny idú, druhé vybehujú a znovu sa vracajú. Kúpu sa v svojej nevinnosti v rajskom odeve, najviac ak niektoré dievčatko podrží na sebe vetchu už sukničku, ktorá okolo spodku obtrhaná tvorí zubce rozličného tvaru. Všetky škrečia, vrieskajú, pištia, čo im hrdlá a plúca stačia. Tým, čo sa už dlhšie vo vode šplachtali a čo im už zimomriavky chrptom bežia, zachce sa ísť von a zohriať sa. Vybehnú na breh, berú hábky na seba a zubmi drkotajúc kričia: „Kto sa najpozdejšie obléčie, toho žaba do mmočidla odvllečie; odvllečie odvllečie do myšacej diery, kde kadluba mieri; hájik, mihájik, lik, lik, lik!“ A keď sú už oblečené (lahko im, keď majú okrem košielky len sukničku, prípadne gatky), ľahnú si dolu bruškom na most do prachu a dívajú sa, ako sa tie druhé tamdnu prehánajú, alebo len do vody, ktorá má toľko prítťažlivej moci pre deti, že niektoré len tak „vavčia“ do nej. Pritom pomáhajú tým tam dolu „mieraz“ robiť, hádžu na nich prach a smeti, alebo okolo ich hláv šimrikujú papekom. Jedny stoja vo vode a plieskajú vodu za seba dolu prúdom a kričia: „Lou vtedy, ta dou (dolu) vodou, ani jeden na mňa!“ Túto zariekavú formulu opakujú donekonečna; skôr poslucháča nechá trpezlivosť a zbolia uši ako škreklúňa ústa. Zasa druhé, nádejné to gazdinky, plieskajú vodu na ďaleko a volajú: „Bodaj moja mati takéto konope mali!“ Chlapci však nedbajú na konope a na vtedy, ale i tu, nezbedníci, nemôžu sa obísť bez šarvátok a bitky; nemajúc inej zbrane, striekajú sa alebo hádžu pieskom a skalami okolo seba a pritom kričia, ani čo by im „pásky z chrbta dral“. Tie na moste dupkajú ešte aj nohami, krik, vresk rozlieha sa ulicou a ozýva sa izbami fary; najmä tou sklepenou, kde sa každý zvuk ozýva tajomne, nie inak, akoby prichodil z ríše duchov.

Pán farár by si po obede rád zdriemol, ale pre krik nemôže. Domrzený vybehne s fajkou na ulicu a na most a zahrní na ne:

„Ale sa pakujte, vy fagani nešerední! Či vám je Rimava nie dost veľká celou dedinou, a len tu ti prídu šantu robiť!“ Zjavenie sa pána farára má úžasný účinok. Vo chvíli je Rimava pustá. Všetko, čo je v nej (okrem rýb a rakov) a čo má nohy, ujde, môže sa doslovne povedať, že len s holým životom, lebo ešte aj košielky ostali na brehu. Všetci tí víťazi, hasrmani a víly sa rozpřchli kade ľahšie. Nastalo ticho, ulica akoby vymretá. Len spoza uhlov a kriakov kukajú predesené, zvedavé oči a belejú sa strapaté hlávky malých vinníkov. Vedia, že im najmilšie ihrisko neodníme ani sám pán farár.

Ešte pohrozil pipasárom na všetky strany sveta, ako keď čiernokňažník zažehnáva svojou berlou rozpustilú chásku škriatkov, lesných duchov a víl.

„Len sa opovážte takú lármu robiť, adanimam vás naučím móres! Ak dajedno dolapím, tak ho vyobšívam, že nezabudne do smrti, kanis vestra mater!“

S tou hrozbou kráčal k fare. S ním prišla i Pavlínka a zvedavá striehla spoza neho na deti. V jednej ruke mala hodný kus bieleho chleba, v druhej drahý hrebeň zo slonovej kosti, ktorý mamike vytiahla z kasne (všetky iné už bola polámala). Ako sa otec vrátil do fary, dcérka vybehla na most a volala:

„Podte už, deti! Apuško už odišli!“ Z uličiek a zo dvorov vynorí sa tu jedna, tam druhá postavička, dievčatá so svojimi mokrými sukničkami a s pletkami vlasov, z ktorých odtekala ešte voda, a čosi-kamsi Rimava oživla znovu. Pavlínka ich pozorne obzerala, najstrapatejšie dievčatko chytila za rúčku a vábila za sebou:

„Pod, Ilka,“ vraví, „učešem ťa.“ Dievča sa chytí za hlávku a odťahuje. Malo smutné skúsenosti s Pavlíkiným frizírovaním, lebo nedávno nielen hrebeň zložil kosti pri podobnom diele, ale aj Ilkina hlávka musela pustiť chumáče vlasov. Ale Pavlínka sľubuje:

„Dám ti tento chlieb, ak sa mi dáš učešať!“ Čo by taký hladný človek kvôli chlebu neurobil, čomu by sa nepodrobil?! Podvolila sa aj Ilka, vedela, že jej chlieb budú deti závidieť, a už to je hodno bolesti, ktorou si ho zaslúži. Ináč ani neviem za čo! Ani to si nevedela Ilka oceniť, že ju Pavlínka chce česať drahým hrebeňom. (Pán farár, keď niekde išiel, rád kupoval a donášal drahé veci; aj ináč mali na fare všetky veci drahocenné, najmä striebro a porcelán.) Konečne, keď aj tento hrebeň prišiel o niekoľko zubov

a Ilkina hlávka ako-tak bola v poriadku, Ilka dostala odmenu. Ale pohyblivá a netrpezlivá Pavlínka pohodila hrebeň doma kdesi do kúta (nechže si ho potom hľadajú) a šla do mlyna. Vedela, že už hodná chvíľa, ako chlapci tiež boli odišli tou stranou.

Chlapci mali úmysel ísť sa kúpať do hate a postrašiť aj pstruhy. Išli ku mlynu. Na mlynskom dvore sedí Šimo, mlynárov syn, a kreše. Aj on, tak ako jeho predkovia, vedel zručne narábať s toporom a kresačkou. Všetci píľanskí mlynári musia sa živiť i crmománstvom, lebo zo samého mlyna by nemohli veľmi kopýtkami vyhadzovať.

Šimo len kreše, nepočuje, že sa chlapci blížia; bol prihluchý. Vopred ide Imro zo školy a kričí: „Šimo.“ — On nič. „Šimo!“ — Šimo kreše horlivo ďalej. „Šimoó,“ volá Imro vždy hlasnejšie. Ale volaný, zabratý do svojej práce, obzerá ostrie kresačky a kreše ďalej. „Šimoó,“ zvolá teraz Imro za samým chrptom mladého remeselníka. Vtedy sa Šimo obzrie a dobrodušne, pokojne sa opýta:

„Čô?“

Chlapci sa dusia od smiechu a dráždia Šima i pýtajú taligu od neho. Ale Šimo odoprel žiadosť a vraví:

„Aha! Aby ste ju pokazili ako nedávno, koj ste sa na nej spustili zo Skalky dolu.“

„Veď sa nám nič nestalo!“ nadhodil Daňo.

„Vám sa nič nestalo, ale taliga sa dodrúzgala!“ replikuje Šimo. Videli, že Šimo taligu nedá a vlastne im teraz nebola treba, ale ho chceli trošku napaprčiť. Prešli cez mlyn, ktorý vtedy stál (posmešníci tvrdili, že píľanský mlyn viac stál ako peštiansky), brodili sa vrbinou a hustou burinou vedľa mlynského jarku a odtiaľ k hati. Pri hati chlapci rezko pozhadzovali svoje hábky a hybaj do vody. Keď sa ochladili, prešli ďalej hore, vyše hate. Ale ako sa zdesili, keď na hladkej vodnej tíšine, kde voda bola obstojne hlboká, zazreli plávať ľudskú hlavu! Hlávka nebola veľká, bola to hlávka staršieho mužského, lebo vlasy na nej už boli aj šedivé, tvár pokrytá vráskami, bajúzy ovisnuté, ako si to ináč nemožno myslieť vo vode! V ústach hlavy fajka s krátkym pipasárom a „na mou hriešnu“ ... z fajky sa kúri. I ústa sa hýbu, ako fajkárovi obyčajne, očká ako trnky, ba ako uhlíky svietia spod hustého obočia s výrazom posmešku na chlapcov, takže im spočiatku mrzne krv a ako elektrická iskra beží im umom myšlienka, že to nemôže byť s dobrým. A hlávka sa hýbe a blíži sa k nim. Nestačili sa však prebrať z prvého ustrnutia, keď hlávka prerečie:

„No len z rezna, chlapci!“ Vydýchli si. Teraz poznali, že hlávka patrí

„pánikovi“ z Hámrika. „Pánik“ bol nižší úradník železodielne a býval v takrečenom Hámriku tu povyšše hate. Menoval sa Vintal, ale ľud ho pre jeho drobnú postavu nazval Vintalkom a „pánikom“. I jemu sa zachcelo okúpať a že bol malý, sadol si do vody, bolo mu vidieť len hlávku. Na brehu mal sak a tak mu chlapci pomáhali loviť ryby.

Vracajúc sa poberali sa zasa cez mlyn. Ale teraz mlyn už bol pustený; mlelo sa jednej gazdinke žito už z nového. Koleso sa neveselo krútilo a pokúšalo chlapcov k ich starej zábave. Zavše si sadli na lopatu kolesa, dobre sa zachytili a dali sa raz skrútiť. Keď koleso prišlo na úroveň podlahy, vyskočili rovno zasa na ňu. Na toto bola potrebná odvaha a šikovnosť, ale oni mali obidvoje. Nielen oni, ale aj Pavlínka, ktorá sa vo všeličom ponáhľala za nimi, skúsila túto cestu. I teraz skočila ako vrtielka na koleso, a už sa zachytila a so smiechom sa dala preniesť. Ale ako chcela skočiť, vrkoče, zviazané hodvábnou šnúrkou, zachytili sa jej do kolesa a nechceli ju pustiť. I krútili sa ďalej, ťahali Pavlíkinu hlávku za sebou, až bola tesne vedľa kolesa. Dievča kričalo, volalo o pomoc, chlapci zdesení videli, že je zle, vybehli z mlynice na dvor a na ulicu; gazdiná, čo sa jej práve mlelo, nevedela rady. Dost trhala dievča za rúčky, za nôžky a sukničky, ale to bolo daromné. V tú chvíľu pribehne Šimo, vidí, čo sa robí; vo chvíli spoznal, že koleso zastaviť neskoro, a tak ostalo len jedno a to smelo a chytro aj urobil. Ako mal v ruke sekeru, rozohlnal sa a dobre cieleným úderom odťal Pavlínke vrkoče vedľa samej hlavy. Dievča mu odpadlo do rúk, odtiaľ ho vzali ženy, ktoré už na krik chlapcov pribehli. Pavlínka bola omdlela, mala oči vytisnuté a krvou podbehnuté, ústami, tvárou jej šklbalo. Ženy ju kriesili, oblievali vodou, za nožtek ťahali. Konečne prišla k sebe, začala plakať a pýtala sa k mamovke. Ta ju odniesla tetka Erža na rukách a len potom šla na faru povedať, čo sa stalo, lebo ženy sa obávali, že by pani farárka, i tak slabá, nepripravená na takú zvesť, mohla od toho ochoriť. Pavlínka mala dlho pamiatku po tomto prípade, ale len čo jej vlasy narástli, zabudla; potom zasa bola to isté pohyblivé živé striebro.

Ovocie dozrievalo. Vo farskom sade a v školskej záhrade nad Lajtmankou stromy boli obťažené včasnými i neskoršími hruškami a jabĺčkami. Na Píle, a tuším aj inde, sú ale takí milovníci chutného ovocia, čo si nezasadia, ale berú tam, kde jesto. Veď to vraj pánboh požehnal aj pre nich. Takémuto niečomu však naši ovocinári nechcú rozumieť, najmä šuhajci, tí sa tomu bránili a horlivo sa usilovali podobného huncúta chytiť pri čine. Na ten cieľ postavili koliby: jedna vo farskom sade, druhá v školskej záhrade a v tých spávali, pardon, strážili naši mladí hrdinovia

zverené im záhrady. Pred kolibou horieval každý večer ohník, v kolibe bola slama a pokrovce, kde sa potom chlapci uložili.

Daňo v izbe už nechcel spať; toto mu bola aspoň čiastočná náhrada za salaš a za život tamvon, plný poézie.

K chlapcom prišiel „vartovať“ aj sused kraviar; zlý svet hovoril, že obyčajne pri konci leta „vartáš“ mal viac jabĺk ako sám pán farár, a to všetko vyberané. Nuž a začo by bol vartášom, keby nemyslel na seba a na svoje deti? I tu sa našla príležitosť, aby Daňo robil experimenty so zápalnými látkami: keď nie inšie, tak vzal balík zápaliiek, zapaloval po jednej a podkladal pod strechu koliby, ktorej jednotlivé slamky s úľubou opaloval. Ak chcelo ďalej horieť, Daňo zadúchol a šiel so zapalovaním ďalej. To robil i poležiačky, nepomyslel na dosah týchto pokusov, na následky, ktoré z toho mohli pôjsť. Akoby bol mal rozkoš v zahrávaní so smrťou, alebo vôbec s nebezpečenstvom. Inšia hra ho netešila. Netušil, že po rokoch tu na Ostrej odohrá sa tragédia, ktorej predohra bola podobne nevinná, ale koniec smutný a osudný pre piatich mládenčkov a ich rodiny. Pásli tam volky a jedného večera nakládli si pred kolibou ohník, boli veselí a keď už besedovanie zunovali, ľahli si do koliby. Ale strecha koliby bola ťažká, ešte zeme si boli na ňu nanosili, koly, na ktorých strecha spočívala, však slabé, a tak kým chlapci spali, strecha sa zvalila na nich a zapálila. Len dvom sa podarilo vytiahnuť so zdravými údmi, jedného našli ešte živého, ale strašne popáleného, takže o dva týždne umrel, dvaja však zhoreli na uhol.

Ako ľahko sa podobne mohlo stať aj našim. No Daňo bol bezstarostný a spal tvrdo. A Janko vedel, že keď oni spia, príde pán farár v noci a díva sa na nich i zakryje spiaceho synáčka, aby sa v studenej noci neprechladil.

Videl to Janko, keď jednej noci bez sna sa krčil pod svojím pokrovčekom. Rozčúľil ho večerný rozhovor, ktorý sa zväčša točil okolo Jánošíkových dobrodružstiev a iných smelých hôrných chlapcov. Ešte vtedy žil aj Dovec na štítnickej doline a nebodaj ho poznali i naši pastieri a valasi osobne, lebo mu povest' šla po celej stolici. Jankova myseľ, zamestnaná početnými povestami, predstavovala si naše hory obývané týmito postrannými chlapmi, ktorým sa protivila každá disciplína, každý zákon a ktorí na vrchnosť hádzali frčky.

Ticho bolo dookola. Oheň nehorel, len z malej pahreby žiarilo niekoľko uhlíkov. Starý Pleva si už dávno odbavil svoju povinnosť na veži: odtrúbil desiatu, zazvonil a ťažkým, hrmotným krokom zišiel po planých schodoch veže do dediny, kde ešte niekoľko rás opakoval trúbenie. Potom

zatíchol. Pravdepodobne leží niekde na školskej podstienke a čaká, kým budú hodiny biť jedenástu, a možno driemota príde na neho a on odspí aj poľnoc. Jedna-dve hodiny, a to ešte v noci, na dedine sem-tam.

Keby sa nebál, Janko by sa zobral a šiel by domov, ale do školy je ďaleko a musel by ísť blízko miesta, kde nedávno mládenci zabili svojho kamaráta, lebo ho jedna dievka radšej mala ako tých iných. A ľudia vravia, že ho ešte i teraz tam vídať, ktoževie, pravda to nemusí byť, ale predsa by azda aj darmo nevraveli. Daňo sa tomu len smeje, on by sa nebál, ani čo by mu bolo ísť o poľnoci na cintorín. I teraz spí, len tak odfukuje. Slabý vetrik šeleští konáríkmi stromov a chladí rozpálené chlapcovo čielko. Na nebi svieta tisíce a tisíce hviezd a čím dlhšie sa dívaš na ne, tým milšie ti je ich jasné trblietanie. Vtom počuť kroky, blížia sa; kroky mužské, ťažké. Janko sa schúli a len jedným očkom sa díva k otvoru koliby. Pred kolibou zastane pán farár. Zohne sa a rukou siahne na odpočívajúce postavy. Daňo odhodil pokrovec a ním teraz otec pozorne zakrýva chlapcovu postavu. I pahrebu odhrabal, zasypal, aby sa niečo nezapálilo od nej. A keď trošku postál, poobzeral sa, odišiel nočný hosť od koliby zasa naspäť a Janko akoby úplne zbavený bázne a strachu, teraz už zaspal.

Len raz ich zobudí Imrov vojnový víťazný krik: „Chlapci, hor' sa, tu je zbojník, už ho mám.“ Chlapci poskákali ani strely a hnali sa hore sadom nad Lajtmanku, kde Imro „vartoval“. Nazdali sa, že ktovie, koho Imro chytil, a tu ti on drží v rukách postavičku malého mrzáka „Grblíka“. Iste, chudák, nevládal utekať, kým jeho kamaráti popchli kade ľahšie, dal sa lapiť, lebo nevládal zaskakovať tak ako oni. Daňovi sa toto víťazstvo naskrze nepáčilo, ale čože robiť: nepriateľ je nepriateľ, treba ho zajať, alebo aspoň urvať nejakú trofej, čo len kabaničku! A tak potom s Grblíkovou kabaničkou víťazoslávne šli dolu do dediny. Pravdepodobne kabaničku nevymenili za vojnovú náhradu, lebo Grblíkova matka ešte hrešila, že veď ovocie pánboh pre všetkých ľudí požehnal a že čo z toho majú takú drahotu robiť, tých druhých bol celý regiment, ale čože, keď vedeli utekať!

Istého rána zavítal do školy Hrebenda. Už dávnejšie ho nebolo vídať: cestoval a roznášal knihy po Slovensku. Doniesol pozdravy a novinky zo všetkých strán: z Liptova, zo Zvolena, z Novohradu. Víтали ho srdečne ako vždy a aj on sa privdčail, čím mohol: teraz priniesol v šatôčke už síce nebárs čistej zaviazaný uzlík a v ňom mak! Vedel, že pani kmotra nemá maku, nuž priniesol, že bude aspoň raz na rezance! Darček vďačne prijali a odložili a hosťa, ako sa patrí, pohostili. Zabaviť sa však nechcel, prišiel zavolať šarvancov (a kto sa k nim pripojí) na vychádzku na Trstie. Tento

vrch ho vždy veľmi vábil, hoci nevidel, ale cítil sa tam hore tak voľne a blažene. Vedel cestu celkom dobre, i teraz ešte stojí buk, kde na svojej ceste odpočíval, a ten buk menuje ľud Hrebendovým bukom. Nestačil svoj plán oznámiť, chlapi ho už s jasotom aj prijali a berúc kapsičky pakovali, čo mali: kúsok chlebička, slaninky alebo bryndzu na cestu. A horlivo obklopili slepého starca, pretekali sa o jeho priazeň, s ktorou podá ruku jednému lebo druhému. Zdanlivo viedli ho oni, ale v skutočnosti viedol ich on.

„Pustíme sa krížom cez Rúbanku,“ povedal slepec. Janko ešte zabehol po iných kamarátov a už šli.

Naším šarvancom nebolo treba dva razy povedať: „Podme krížom Kubánkou.“ Oni už vedeli a rezko zaberali vyšliapaným chodníčkom. Ktorý mal valašku, pýšil sa ňou a stínal letorosty jelší vedľa chodníka, keď tých nebolo, aspoň kdejakú hlavičku kolociera. A čo nemali valašku, to paličkou dupkali na tvrdú skalnatú pôdu a vyskakovali vopred, zasa naspäť k svojmu slepému vodcovi.

Imro a Janko zo školy, ako „kmoťríčkovia“ a horliví ctitelia starého kmoťríka, taktiež čítatelia básnikových kníh, držali sa viac vedľa neho, hoci aj im žilky hrali a pôda pod nohami akoby horela. Imro, študent, mal už len niekoľko dní vakácie, a preto rád užil čas na takú krásnu vychádzku. Janko vo svojich čistých bielych nohavičkách z činovate, ktorú usilovná maminka sama natkala a hábky ušila, nestaral sa ešte o školu a bol rád, keď mu Donát neprišiel na rozum.

Raňajšia hmľa valila sa dolu do dediny, akoby unikala pred víťazom prebúdžajúcim sa k životu a panstvu. Lúče slniečka kúpali sa v rose drobnej trávy a niekoľkých kvietkov. Skaly od vekov tu naválané, nikým nehýbané, machom obrastené, stali sa chodníkom a vedľa neho chodník viedol miernym svahom na juhovýchod poza Čelo, ktoré obíde, aby sa obrátil na severovýchod. Tak im to povedal a ukázal palicou staručký slepec.

Starec stúpал rezko, ale opatrne. Poznal tieto chodníčky, ale sám by, prirodzene, nebol mohol ísť. Mal pri sebe nielen malých kamarátov, ale aj dobrú pomoc v podobe palice s ostrým klincom.

Na boku mal remennú kapsu a v nej ktovie čo všetko! Azda vzácne knihy alebo listiny, rukopisy, aké dostal alebo roznášal na svojich cestách. I teraz, aspoň Janko to tušil, má náš starý pri sebe knižku, vzťahujúcu sa na Trstie a okolité vrchy. A Janko sa už tešil, čo počuje rozprávať o našom okolí.

A ako stúpali hore, tak stúpalo aj slniečko a hmly sa celkom stratili. Chlapcom začínalo byť teplo i hlásil sa smäd a tak kdektorý začal vyťahovať hrušku alebo jablčko. Čo aká „semendia“ bola teraz dobrá. V takom veku chlapci nevyberajú len samé „marianky“ a maslovky, dobrá je i „ovsianka“ a keď niet tej, aj hnilička alebo aj plánka, taká ako „hánka“. Ta ďalej už začali sa obzerať, kde si oddýchnu? Starík, akoby uhádol tajné túžby chlapcov, povedal:

„Tamto, bračkovci, pod tým bukom budeme odдыхovať.“ A skutočne, na kraji malej húštavy rozkladal svoje krivé konáre starý buk. Toto bol ten Hrebendov buk.

Chlapci s jasotom prebehli čistinkou, ktorá ich delila od vyžiadaného miesta. Hneď sa začali rozkladať v tráve a po machom obrastených skalách. Pozhadzovali kapsičky a neboli by dbali tu ukojiť hlad, zobudený čerstvým povetrim a rezkým pohybom. Ale v tom im zabránil vodca hovoriac:

„Pamätajte, chlapci, že deň je dlhý a cesta pred nami ďaleká.“

„Ale sme už hladní,“ protestovali niektorí.

„Zajedzte si po kúsku chleba, len toľko, čo ukojíte hlad, inšie odložte na obed. A smädilo by vás, vody tu niet, len pod samým vrchom, na žlaboch.“ Chlapci poslúchli a túlili sa k starcovi. Obrátil sa k severu a palicou ukázal v tom smere. „Tam leží Tisovec. Odtiaľto vidieť jeho boží chrám.“

S výkrikom radosti chlapci prisvedčili, že ho vidia.

„A táto úboč, čo ide odtiaľto a zvrchu dolu ponad Tisovec, Ladovo a Korymovo, pamätná je tým, že tu Tatári plienili, kým ich konečne zahnali. Tou stranou i dolu k Píle nachodili, ba ešte sa nachodia aj jamy a jaskyne, kde sa naši kresťanskí predkovia skrývali pred tými krvilačnými psohlavci.“

„Pravda je!“ zvolal Samko z jatky. „Ja som videl takú dierrru, Korrryrovci sypú do nej krrrompele.“

Starík sa usmial a kývol hlavou.

„Taká, hľa, je hra života. Za onoho času boli tie jamy skrýšou a bydliskom ľudí, dnes sypú do nich kromple!“

Daňo sa tiež ohlásil:

„Mamovka rozprávali, že keď sa tí psohlavci oborili na kraj, pustošili a drancovali, kde čo našli. Lud sa pokrýl do dier a jaskýň, i tamto na Hradovú a do toho kostolíka, čo je taký nedostupný pre toho, kto o ňom nevie. Len jednu dievku chytili a prinútili ju, aby vyvolala tých druhých.“

A ona volala: „Mara, Zuza, Mišo, Jano, podte, už psohlavci odišli!“ Ľudia sa dali vyvábiť a vyklamať a potom ich psohlavci pochytili a pobili.“

„Tu vidíte, bračekovci, príklad, čo nemôže nepriateľ, hocaký ukrutný a mocný, to vykoná zrada. Preto vystríhajte sa zrady. Sami nezradte svojeť, svoju vlastnú krv, nepotupte svoju mater.“

Chlapci ticho sedeli. Daňove oči sa upreli s porozumením a súhlasom na staríka. Jeho charakter, sám od seba neprístupný podlosti, upevňoval sa podobnými príkladmi a rozjímaním.

„Na svete souzení míti budete,“ citoval potom básnik — prorok, akoby cítil, že toto proroctvo sa mu doslovne vyplní na tomto chlapcovi, teraz malom a útlom, a za ním na nejednom mladíkovi, čo nechcel spáchať zradu krvi.

Po občerstvení vstali a pobrali sa ďalej. Chodník sa stával čím ďalej, tým strmší, namáhavejší. Hlbokými výmôľami driapali sa po skalách, ktoré pokryté lístím tvorili neistú stupaj i tak unaveným nohám.

„Ako v rozprávke: ideme starými horami, rudnými cestami,“ povedal Janko. Skutočne, také staré chodníky v tichej hôrnej samote nevdojak privodia poviestkovú náladu a človek sa mimovoľne poddáva akémusi čaru, akoby vyzeral a čakal, odkiaľ sa zjaví nejaký lesný duch alebo víla?

Konečne prišli k žlabom, kde ich čakala „voda ako oheň“. Čistá ako krištál, čerstvá ako ranná rosa. Napili sa do chuti, ej, veď oni vedeli oceniť dobrú vodu, a jeden z nich, porovnávajúc Lajtmanku s touto, povedal, že je Lajtmanka dcérou tejto tu. Potom sa pobrali ďalej. Nebolo už ďaleko na vrch, ale táto hodinka bola najťažšia, tento kúsok cesty najteplejší. Býva to i na cestách života tak, že púťou k určenému cieľu je posledný kúsok cesty najťažší. Dochodili na vrch. Cez riedke stromy prezeralo nebo, obzor na východ sa rozširoval. Chlapci, vidiac sa blízko pri cieľi, popchli a posmelujúc sa rozbehli sa, ktorý skorej príde na vrch.

„Chlapci, borrovnice!“ kričal Samko a na jeho povel vrhli sa šarvanci v stranu, kde sa už zjavili malé kopčeky pokryté čučoriedkami, v tomto kraji borovnicami zvanými. Začali si chlapci pochutnávať na chutnom ovocí, ba ako boli unavení, rovno posadali do nich, aby sa lepšie popásli. Po chvíli ruky, ústa a zuby niesli stopy požitého ovocia, nielen tieto údy, ale, ó, hrôza, Jankove biele nohavičky, ako vstal z borovničia, boli husto posiate bodkami. Prekvapený a troška i zarmútený a zahanbený Janík obzeral si ozdobené (Milka by bola povedala „vypucované“) nohavičky. Temná obava skrsla v ňom: čo povedia mamika a či sa to dá vyprat? Kto má škodu, o posmech nech sa nestará, i tu tak, kamaráti sa smiali a po chvíli

smial sa s nimi aj on, kráčajúc za vodcom k pyramíde. Dosiaľ ako dosiaľ, chlapi by boli len ta potrafili, ale na tomto ohromnom priestranstve, na tej širočičnej pláni, voči tým tmavým horám a vrchom by sa neboli vyznali. No vyznal sa ich slepý vodca. Zastal a ukázal palicou, povedal: „Tamto má byť pyramída.“ — A bola tam. Prišli tým smerom k hrbu skál, ktorú tam boli zanechali inžinieri. Tu má byť prostriedok vrchu. Blízko „pyramídy“ sa naši výletníci zložili, chlapi hneď chceli oheň klásť, ba boli by kdejaký suchý krík podpaľovali, ale opatrný vodca im bránil, lebo ľahko by sa bolo mohlo prihodiť nešťastie.

Vybral teda miesto pre vatru sám a dovolil chlapcom, aby doniesli dreva i rozložili oheň. Ale že ešte nebolo poludnie, neobedovali. Starík i tým napomínal chlapcov k miernosti a k trpezlivosti. Povedal im, že je nie radno na cestách a vychádzkach mnoho jesť, lebo tým sa človek obťažuje a činí si postup ťažším. Taktiež neradno piť z každej vody, ktorú vidíme; vôbec čím menej potravy a nápoja berie človek, tým bystrejší je do chôdze. To sám na sebe skusoval, keď celé dni putoval na svojich cestách.

Do obeda išli si radšej pozrieť výhľad. Starček zaviedol svojich kamarátov na ten bod, odkiaľ vidieť Tatry. Na severovýchod od čistého, belasitého vzduchu vypínajú sa veľikáni Tatier v sivom, kamennom rúchu, na lysých temenách biele čiapky pary. Chlapi, ako videli Tatry, zajasali.

„Tatry, Tatry!“

„To tam je Kriváň!“ kričí Daňo a jeho čierne oči blýskajú radostou.

„Áno, ten je Kriváň,“ dotušil básnik a pomenoval za ním všetky končiare s takou istotou, akoby bol videl alebo poznal ich z videnia. Od Tatier sa obrátili ďalej smerom k východu a tu sa rozkladali bližšie i ďalšie vrchy: Kráľova hoľa, Kohút a toto, hľa, kde sa strmia tie biele skaly, to je Muránsky zámok. A o tomto slávnom hrade im rozprával aj teraz i potom pri ohnisku, kde sedeli a piekli slaninku, podivné histórie. Poznol dejiny zámku a jeho pánov z počutia, ale najviac sa „dočítal“ z knihy, ktorú napísal Samo Tomášik pod názvom: „Pamäti jelšavské a muránske“ a ktorú priniesol i sem, aby si dal predčítať. Najviac mu predčítaval Janko zo školy. Mal doma hodnú zásobu kníh v stole, ktorý odtisol, keď chcel vziať knihu, a vediac, kde ktorá leží, vyňal tú, čo chcel, a povedal: „Túto, kmotríčku, na tejto strane to stojí, nože mi to prečítajte.“ A keď mu i neskoršie tenže kmotříček priniesol novú knihu, vzal ju zbožne do rúk a povedal:

„Núdzteže sem, nech ju vidím.“ To videnie pozostávalo z toho, že

ju svojimi jemnými prstami zo všetkých strán pozorne ohmatal. I tu na vrchu im rozprával, že za dávnych čias cesty neviedli dolinami, lebo tam boli neschodné močiare a húštiny, ale, hľa, tadeto vrchom viedla cesta od Filakova na Muráň a tak ďalej. Tadeto chodil Vešelín, tadeto viedol tých svojich „vojínov“, čo za onej pamätnej noci dobyli hrad Muráň, vlastne tiež len zradou. Odtiaľto ta dolu do doliny boli hory, pralesy. Kostol píľanský je postavený z dreva, ktoré tu rástlo. A bola tam na konci dediny pília i hovorí sa, že tá osada okolo nej bola staršia než sám Tisovec. Ale to je nie na uverenie a ničím nepotvrdené.

A zasa ďalej napravo ukazoval a pomenoval náš slepec všetky doliny a v nich posiate dedinky, a aby to chlapci skutočne poznali, opísal každú, aká asi je. Stadiaľto je výhľad uchvacujúci až po Matru. Ukázal im smer, kde tečie Dunaj, odkiaľ pochodí príslovie „Vtedy dobre na šuhaja, keď zahrní od Dunaja!“ To znamená, že v lete, keď chlapci pasú po vrchoch, búrky prichodia z toho kúta od Dunaja. A potom im ukázal Novohradské, Zvolenské vrchy, na západ, kde leží povestná Poľana, zasa ďalej charakteristický, jánošíkovskými povestami obotkaný Vepor. Konečne Breznianske hole a tu v popredí Tisovské vrchy, medzi nimi, hľa, Hradová, ako malý kopec, na ktorý ako z rozmarnej hry čias ruka položila kamenný štvorhran. Všetko je odtiaľto také malé a chatrné, a predsa také krásne. Duch okreje, cíti sa byť vyvýšený nad nízkoť hrudy, opája sa čarom širokej, večne krásnej a od vekov nestarnúcej prírody. Ľudia sa umárajú za cudzími krajinami, podnikajú nákladné cesty, aby videli cudzie vrchy a nivy, a medzitým nepoznajú svoje, svoj kraj, svoju otčinu. Nielenže ju nepoznajú, ale často nepriznávajú sa k nej, akoby sa hanbili za svoju vlastnú mater, a tí sú skutočne, ako Kollár hovorí, ako „dětí, do studnice, i níz se napili, házející kamení a smetí“.

Táto vychádzka ostala našim šuhajom večne pamätná a spomínali ju vďačne, i toho, ktorý ich viedol. Sám slepý otváral im oči pre poznanie nejednej vysokej pravdy a tak upevnil to dobré, čo sa hlásilo v srdiečkach malých hrdinov.

ZVON „GALANŠÍ“; MIŠOVO DOBRODRUŽSTVO

Odjakživa chlapci nemajú milšiu zábavu, ako sa driapať na vežu a k zvonom. Zvony a ich čudesná hudba, zunenie a dunenie, to ich vábi a púta. Sotvaže malý dedinský fafrnok zamenil vigan s nohavičkami, prípadne s gatkami, už sa štviera hore krkolomnými schodmi na vežu a len s krikom a plačom povoľuje, keď ho matka alebo pestúnka odtrhne od nej. Naši chlapci poznali píľanské zvony ako svoje vrecko. A to je nie málo povedané: vrecko takého šuhaja obsahuje rozličné zaujímavé veci. Napríklad pozrime, čo skrýva Jankovo vrecko: tu je nožík, niekoľko väčších i menších klincov, kus špagátu, farbisté skielka, zlomok prizmy z kostolného lustra, staré i nové (nových veľmi málo) grajciare, šatka, o ktorej nemožno povedať, že by bola čistá, chl p konopí a v kabáte zväzok husacích pier, o ktoré orabovali on a jeho spoločníci nevinné husi (menovali to „kaštrovaním“), keď sa pod ochranou pasáčok pásli tu na lúčke. Daňo mal ešte okrem menovaných vecí aj kremeň a ocielku, trošku dohánu, zápalky a často i kapslík. Potom ešte i šváb, ktorý vzal otcovi, keď otec včely vykdedil. V časoch, keď navštevovali školu, rozmnožil sa tento súkromný majetok ešte aj o ceruzky, grifle a kriedu.

A tak chlapci, poznajúc zvony, zaobchádzali s nimi ako so svojimi kamarátmi. Spomenuli sme už, že za Mišovo najvyššie dovolenie zvonit navečer platil Janko hotovým, zväčša chlebom, lebo chlieb bol Mišov najlepší kamarát.

Že im to zakázali? Práve preto ich zvonenie vábilo ta hore. Nemali väčší pôžitok, ako keď rozkývali stredný a on im „galanšal“, to vždy po prestávke, ako odzvonili, zasa začali a zvon im spravil po vôli.

Ale pán farár nemal horšie ako túto hru so zvonmi. Jeho takáto vytrvalá hra priniesla často do zúrivosti. Zakazoval, trestal, všetko darmo. Ale sa mu ani zväčša nepodarilo polapiť vinníkov. Najviac ak vytrpel Mišo, lebo bol v umení utekania oneskorenejší. Bol by možno poslušol a

nepodnikal sám od seba podobné zábavy, ale pokušitelia boli vždy za ním a pokušenie ho našlo vždy slabého, nuž dal sa zviest.

Raz večer dopustili sa naši chlapci s Mišom zasa tohto priestupku. Už na veži videli, že dnes iste nebude dobre, že dnes nebudaj neobídu suchí, preto sa poponáhľali dolu. Mišo od strachu ani nevedel, ako sa skotúlal dolu schodmi, ale dôveroval, že ho Daňo zastane, a preto sa ponáhľal za ním.

„Neboj sa nič, Mišo môj, skryjem ťa, len sa za mnou!“

Opatrnosť nebola zbytočná, lebo sotva chlapci zaskočili za uhol veže k lúčke, už z druhej strany stál pán farár ozbrojený virgasom, hrozil im a poberal sa za nimi. A teraz vyzýval aj učiteľa, aby si s mendíkom robil poriadok, a tak obidvaja duchovní otcovia pobrali sa za vinníkmi. Učiteľ síce vedel, že kalfaktor všetkého je Daňo, lebo Janko by bol poslúchol, keď nie, bol by sa s ním poráтал, ale nad Daňom on moci nemá. Ale aj tak teraz bol aj on nahnevaný a keby ich bol pristihol pri čine, bol by každý dostal svoje.

Daňo utekal, Janko tiež nelenivý vzal nohy na plecía, len Mišo, majúc slabé nôžky a väčšie bruško, už pri včelíne nevládal a začal plakať tenkým piskľavým plačom nenormálnych detí. Očervenel v tvári ako rak a puchtal ako krmna hus. Tu Daňo povie: „Sem sa, Mišo, do včelína, neboj sa, skryjem ťa.“ Vo včelíne bolo už viac úlov vybratých do radu, medzi včely postavil Daňo prázdneho veľkého drevenáka, v ktorom už dávnejšie včely nebývali, lebo mal puklinu, a do neho vpratol Miša postojačky. V kolenách sa musel pokrčiť. Hlava by mu bola vyzerala von, ale Daňo chytro založil na ňu slamený vrchnák z rozobratého slameného úľa. Mišovi bolo tesno, ledva puchtal, len dobre, že ešte tá škára tam bola, ale od strachu by sa bol vopchal aj do myšacej dierky, nielen do tohto úľa. Nestačil sa utíšiť a „zatajiť“, chlapci už fuk výšnými dvermi von do sadu a v tie isté časy nižšími pán farár a pán rector. Oba ozbrojení virgasmi a rozhnevaní na tých „lotrov, šibalov nešeredných, faganov“.

„Ušli nám, kmotre, ušli zasa, tí bezbožníci,“ povedal pán farár.

Učiteľ sa uškrnul, lebo ho už hnev prechádzal.

„Hja, domine spektabilis, majú lepšie nohy ako my.“ A pritom preložil fajočku z jedného kúta úst do druhého a chystal sa, že si ide zakresať.

„Ad animam, keby som ho v taký čas dostal, rozdrapil by som toho zd...“ riekol farár. „Čo robiť? Čakať ich tu?“

„To by bolo daromné,“ odušil učiteľ, „už sú niekde v Rúbanke a je

otázka, či prídu tadeto. Veď sa oni vrátia. Ja si Janka vezmem ,ad koram‘ a oni nech si vezmú svojho Danka.“

Chvíľku postáli, potom sa vrátili domov. Chlapci previnilci prišli domov, dostali síce trest, ale nie veľký, lebo z jednej strany hnev sa už pomínul, z druhej sa povážilo, že veď je to nie taký veľký priestupok, aby ho prísne stíhali. O Mišovi sa nazdali, že aj on už prišiel domov. Ale tomu bolo súdené tej noci prežiť ešte čudné dobrodružstvo, o akom sa jeho malému rozumčeku ani nespávalo. V strachu potom, omámený dusnou vôňou vosku a včiel, nevedel, čo sa s ním stalo. Či zdriemol a či čo. Ani to nevedel, či je noc, či deň, či bdie a či sa mu sníva, keď počul vedľa seba hlasy, a to neznáme.

„Ktorého že si, kamarát?“ opytuje sa hlas.

„Počkaj, nech ich poťažkám!“ odpovedá druhý.

„Aleže ho aj s podložkou chyt‘, aby sa ti včely nevzbúrili,“ napomína ten prvý, ktorý iste už mal okolo včiel isté skúsenosti.

„Totot, kamarát, to je, na mou hriešnu, ako nabitý. Ten má mädu okolo pov centa!“ A to vám bol ten istý drevenák, v ktorom čupel Mišo. „Prestri plachtu, položíme ho, aby nám včely cestou galibu nerobili.“ Chlapi úl zdvihli, položili do plachty a zaviazali. Potom jeden podvihol druhému batoh na chrbát a pobrali sa.

V tie časy sa Mišo už prebral a mrnčal. Chlapi, nevediac, odkiaľ ten hlas prichodí, nalakali sa, mysliac, že kdesi vo farskom sade straší. A preto tým rezkejšie popchli a stúpajú hore sadom k Rúbanke, iste niekde na salaš. Ale mrnkanie, vzdychanie a frnkanie sa opakuje.

„Ty, Ďuro, to ti je, prisám, nie s dobrým. Veď tot úl akoby bol živý. A volač sa mi v ňom mechří a skučí. Nach som dobrý, ak je to nie porobenía!“

Ďura tiež zachodil strach, lebo polnoc nie je ďaleko a odjakživa sa vraví, že vo farskom sade straší.

„Tuž, ale, bystú dade, veď sme už von zo sadu a to len ak mravčí, tak mravčí!“ Žeby takéto zvuky a ľudské hlasy vydávali včely, to len nemožno veriť, veď už nejeden úl takto odniesol a vyšvábil a to sa mu ešte neprihodilo!

Dost vysoko už boli, keď zastali. A tu zreteľne počuli.

„Jaj, jaj, jaj! Kdeže ma to nesiete? Jaj, jaj, jaj!“

„Počuješ?“ šepce Ďuro. „Otrep čerta a ratuj svoju dušu!“ Ten druhý rozviazal uzol plachty a neobzruc úl, zhodil ho z chrbta a zaberali hore k salašu. Za nimi niesol sa nárek úbohého Miša a zaháňal poverčivých zbojníkov do hory.

TERÉZIA VANSOVÁ:

Mišo však, ako sa poobzeral, videl, kde je, a vydýchnuv zhlboka, vzal nohy na plecia a zaberol do dediny. Zastavil sa len niekde pod farskou cieňou, kde sa zakutal do slamy a zaspal spánkom spravodlivých.

„VYNALEZENIE“ PUŠNÉHO PRACHU, JARMOK A ŠKOLA

Jeseň pokročila, ale naša dedinská mládež ešte vždy užívala zlaté dni slobody. Veď v našej dedine odjakživa zachovala sa tradícia, že sa škola začala len po tisoovskom jarmoku. Vtedy mamičky predali hus alebo plátno a za utržené peniaze zaodiali svoje deti. Tu kupovali i šlabikáre s kohútom, s ktorými potom deti hrdo a sebedovome kráčali do školy.

Naši šarvanci usporiadali veľké vojenské cvičenia vo farskom sade. Daňo, ktorý vždy unúval Srnčíka, aby ho zasvätil do vojenského umenia, viedol svoje „mužstvo“, ozbrojené drevenými šablami, puškami a zásobou streliek. Raz, dva, raz, dva, kráčali hore sadom, a keď Daňo myslel, že sú na mieste, zvolal: „Holt!“ Obrátiac sa k „chlapom“, muštroval ich pozitúry. A veru nebol celkom spokojný s nimi, lebo jeden zastal pravou, druhý ľavou nohou napred a niektoré zhrbené a skrčené postavy neslúžili na česť vojenskému stavu.

„Ako to stojíte? Mišo, nevieš regulu? Nohy rovno a nie tak ako kačica; brucho dnu, prsia von!“

Mišo sa naprával, ako vedel, ale celkom podľa reguly to nebolo. Pritom sa mu smiala tvár, ústa široko roztvoril, ruky pritisol tesne vedľa kolien (boli o hodne dlhšie ako po kolená), ale ani pri dobrej vôli nedostalo sa mu pochvaly.

Daňo ďalej komandoval svoju čeliadku, keď však prišlo na komando: „fajér“, zarmútil sa, lebo jeho puška nevydala oheň! Čo je z takej vojenskej hry, kde niet zbrane, a čo z takej zbrane, ktorá nevypáli, nezabíja? Čo sa už natrápil za pušný prach, čo všetko podujal, a všetko podaromnici. Už by ho bol aj kúpil, lebo peniaze by si bol „zaopatril“, ale jemu alebo niektorému z kamarátov v Tisovci by aj tak nedali, lebo aj tam už poznali jeho náruživú, nebezpečnú žiadosť.

V ten deň Janko neprišiel na vojenské cvičenie a možno by sa mu od prísneho veliteľa bolo dostalo pokarhania alebo príslušného trestu, keby sa nebol zjavil. Hra sa blížila ku koncu, keď Janko bežal hore sadom zadychčaný, rozčúlený a držiac v ruke knihu, kýval ňou a volal:

„Hurá, chlapani, už máme pušný prach!“

Chlapani sa obzreli a zabudnúc na disciplínu, vyšli z gliedy, ba sa pustili oproti Jankovi. Janko im ukazoval knihu: Fejérpatakyho kalendár! Všetci zastali v nedorozumení, mysleli, že kamarát nesie hotový pušný prach, a on im ukazuje starú knihu. Daňo vytrhol Jankovi knihu a spýtal sa trošku opovržlivo a nedôverčivo, čo chce s tou knihou.

„Tu to stojí, tu,“ hovorí zadychčaný Janko.

„Ale čo?“ sputuje sa Daňo netrpezlivo.

„Nuž, ako sa robí pušný prach!“

Toto slovo zelektrizovalo Daňa, že schytiac knihu, vrhol sa s ňou na pažiť, roztvoril ju a začal hľadať. Janko mu ukázal, kde to stojí, obaja sa ponorili do čítania, zabudnúc na druhov, ktorí sa potom už na svoju päsť zabávali, ako sa vedeli.

Daňo sa pustil do študovania známeho receptu, ako keď sa kuchárka s pozornosťou dáva do čítania predpisu na chutnú tortu. A čítajúc hútal, ako dostane a rozváži potrebné čiastky vyžiadaného pušného prachu! 74 čiastok sanitory, čo je sanitra a kde ju dostane? — 16 čiastok švábu, oj, ten má, našťastie zadovážil si ho, z otcovej zásoby, a 16 čiastok uhlia z lieskového dreva. Čo len to, liesok narúbu hocikde a uhlia si napália sami. A pokiaľ ide o vážky, vážky si tiež urobí. Do práce teda, do práce! S vyjasnenou tvárou vstal a hneď vydal rozkazy. Zajtra ráno mali chlapani ísť rúbať liesky a nad sadom, na príhodnom mieste, majú ich zložiť, kde potom založia „míľu“. Janko pôjde do Tisovca po sanitru (jemu by ju nedali, to tušil podľa predošlých skúseností). Len sa dozvie, čo je tá sanitra a kde ju predávajú. Preto hneď zo sadu zobral sa k „mamovke“, ktorá vyhládzala konope pred domčekom, a rovno ju oslovil:

„Mamovka!“

„Čo, syn môj, čo?“

„Čo je to sanitra?“

„Sanitra?“ sputuje sa stará žena začudovane a rozmyšľa, čo Daňo zasa kutí? Ale na pravú príčinu starenka zďaleka neprišla. Sanitru poznala ako nie nebezpečnú vec, potrebnú v istých prípadoch v domácnosti, povedala, že ju v Tisovci dostať v apatéke.

To bolo Dankovi dosť; i vypravil Janka hneď zrána do mesta, aby ju

priniesol, a to za tri groše. Potom si spravil vážky z veľkého jablka, aké rástli pod menom funtovky v školskej záhrade, a keď si vypálili uhlie, rozvážil veľmi pozorne čiastky a podľa udaného predpisu pripravil a pomiešal. Bola to malinká hrbka, ktorú vysypal na papier. Tešil sa tomuto výdobytku, ako sa azda teší chemik v svojej „kuchyni“ podarenému experimentu.

A že bol podarený, to skúsili skoro, keď jeden zo súdruhov, chtiac vedieť, či vybúši, zapálil. A tu milý pušný prach vyfúkol a zasyčal a buchol Mišovi do nosa, čo sa zohol, aby to lepšie videl. Ale našťastie nebolo toho veľa a tak i nešťastie nie veľké. Rovnaký účinok mal aj experiment s kapslíkom, ktorý položil ktorýsi na skalú a druhou udrel naň, nasledoval výbuch, jeden obišiel s oškúleným palcom, druhý s opáleným nosom.

A do týchto radovánok prišiel prísny rozkaz, že sa má otvoriť škola a začne sa vyučovanie. I prišiel túžobne očakávaný tisoľský jarmok. Hneď zrána, ba ešte pred dňom, bolo počuť melodické spiežovce na statkoch zvonit, cesta ožila, ľudia, kone, vozy, rožný statok šli cestou, a kde sa zišli známi, pozdravovali sa i ozýval sa živý, čulý rozhovor. Pri Skalici sa rozložil slepý žobrák a spieval svoju zvyčajnú nábožnú pieseň, ale nábožnosti nebolo; vzťahoval ruku k okoloidúcim, upozorňujúc na svoju biedu a nedostatok. A ľudia tu i tu mu hodili grajciarik do umasteného klobúka, za čo obdarený spustil celý chválospev a požehnával darcu, ako len vedel najvyberanejšími slovami. Naopak, keď sa mu dostalo od niektorého furtáka miesto almužny nejakej poznámky, nevzal to za žart, ale na jedno slovo padlo desať takých, akoby mlatkom na nákovu udieral. Popoludní pridružili sa k nemu i deti z dediny a mendíček Mišo. Deti tu čakali svoje matky a dary, ktoré im mali priniesť. Vyzerali túžobne, kedy sa na zákrute zjaví postava ženy v obrúsku alebo ktorá z tých, čo išli pospolu domov, je mamička.

Každé z detí s radostným krikom túlilo sa k svojej materi, vypytujúc sa, čo mu doniesla, a siahajúc po vytúženom predmete. Bol to hneď nožík s červenými čienkami, čo vzbudil u šťastného majiteľa obdiv a radosť, u druhých však úžas a často i závisť; tu zasa harmonika, tam koník, čo mal píšťalku namiesto chvostíka, drevená bábka, medovníkové srdce a šatky od výmyslu sveta. Potom čižmičky, kožušky, látky na teplé šaty ukazovali sa vytešeným zrakom detí, no najviac to boli šlabikáre, čo budili úctu a radosť zároveň. Šlabikáre s kohútom, ktorý v pyšnej pozitúre stojí nad hniezdom plným vajíčok. Deti žobrali o dovoľenie, aby si mohli samy niesť svoje poklady, a keď ich dostali, pritisli tesne k sebe jarmočnô, nasledovali svoje matky do dediny. Ach, ale nie všetky kráčali tak hrdo, tak šťastne k

svojim skromným príbytkom! Nejedno smutne pozeralo na šťastné družky alebo druhov, túžobne hľadelo, ktorá ruka sa otvorí, aby aj jeho obdarovala, ale tá, čo by to urobila, už hľavela v hrobe a zarmútené dieťa, sklamané v neistej nádeji, že sa nájde predsa niekto, čo myslel naň, odchádza smutne domov medzi ostatnými. Večerom odchodí i slepý žobrák, aby kdesi v krčme užíval radosti, zodpovedajúce jeho túžbam.

Teraz už mohli ísť deti do školy; doma sú nie potrebné a sú zaodiate. A čo sú nie zaodiate, tie už aj tak inak nebudú, niekto im len nejakú odhodenú hábku podaruje, aby aspoň zimu netrpeli.

Cestou do školy stretávajú sa ženičky, vedúc za ruky deti, i pozdravujú sa a rozprávajú si o udalostiach dňa. Škola čaká na malých obyvateľov vybielená, lavice a táfle sú vyšúchané. Prichádzajúce ženičky vedie pani rehtorka do izby, víta ich, núka sadnúť, kým učiteľ dieťa zapisuje. Mamičky šepotom a príslušným posunkom hovoria: „Nech prijímú vďačne“ a podávajú šatôčkou zakrytý tanier s hrachom (často splesnetým) alebo geršňou a fazuľou. Pani rehtorka ďakuje, odloží dar a núka chlebičkom. Ženička odkrojí s podákovanim tenučkú skyvočku, aby neohrdila, a dieťa hanblivo prijíma jablčko alebo oriešky z rúk dobrej pani rehtorky. Teraz je v škole hojnosť! Strovy „quantum satis“, ešte i vajíčko nejaké, nuž netreba sa báť hladu cez dlhú zimu. Hľa, i drevo deti prinášajú po polene, aby v zime zimu netrpeli, ale, žiaľbohu, dreva bolo málo a zima dlhá a ukrutná.

Podľa chápania nášho ľudu a podľa jeho vlastných skromných potrieb nechýbalo teda pánu rehtorovi a jeho rodinke nič inšie, len to báječné „vtáčie mlieko“.

Aj tak bol učiteľ často zadumaný, trápil sa, ako vychová svoje deti? Najmä teraz, keď nová starosť zaľahla nad domom, radostná, a predsa ťažká: vydaj druhej dcéry Julky. Milka už bola zaopatrená, Ľudovít odišiel do Prahy na konzervatórium, kam ho ťahala neodolateľná túžba a nevšedné nadanie. On si už zarábal sám na seba: hodinami na klavír, ale predsa ešte bol ďaleko od cieľa.

V dome sú dve dospelé dcéry: Julka a Linka, pomáhajú matke a čakajú, až príde ženich a odvedie ich do nového domova. Obe boli dobré i pekné, skromné a pracovité a vzbudili pozornosť, ba i náklonnosť u ľudí, najmä u mladých. Vtedy sa ešte mladí ľudia nezaháňali výlučne za bohatým venom. Ani vtedy neopovrhli povestnými päť P, kde bolo všetkých päť pohromade, ale keď to peňažité aj chýbalo, nebolo tak zle. Len aby tie druhé P nechýbali, najmä pracovitosť. Poriadnemu a pracovitému

dievčaťu i vtedy šla povest' naširoko a ďaleko; takú povest' neniesol ani telegraf, ani pohľadnice s fotografiami, ani platení agenti, ale podaním z úst do úst a poradením vandrovala z doliny na dolinu: „Poradím ti muža“ — nebol bludný sľub, ale skutočnosť, ktorú vykonávali dobroprajné osoby mužského i ženského pohlavia.

Povest' o dievčencoch vychovaných na pílanskej škole zaletela aj na druhú dolinu, až hen do veľkej železnej maše, do skromného príbytku úradníka. A odtiaľ sa vybrali vohľaci presvedčiť sa na vlastné oči, či ozaj povest' zodpovedá pravde. Možno tá istá fáma, čo odniesla jednu zvest', priniesla naspäť druhú do školy, aby boli prichystaní na vzácnu návštevu.

Hostia prišli a prijali ich s príslušnou úctou, vďačnosťou a vlúdnosťou, ako to duch času a etiketa vtedajšej spoločnosti prikazovala. Hostom predložili chutné pokrmy, ale nič od „bryndze“, „aby nešli indze“, radšej niečo od prasacinky. Obed bol jednoduchý, ale výborný.

Po obede mladý zať, oblečený veľmi elegantne, na rukách prstene, zavolať Janka na chodbu. Janko skočil na rovné nohy, postavil sa pred nádejného švagra i pýtal sa ho:

„Čo rozkážu?“

Mladý pán siahol do vrečka a vytiahol z neho za hrst' strieborných peňazí. (Nebodaj to bola celá jeho mesačná pláca.) Bolo tam hodne dvadsiatnikov, ba, ako Janko uspel pozorovať, bol tam aj tvrdý toliar! Z tých peňazí vzal mladý pán dvadsiatnik a povedal:

„Ši by si mi nešól na cigaróvy?“

Janko kývol hlavou, že vďačne. Vzal dvadsiatnik a už len letkom počul, že má priniesť štyri kusy a ostatné drobné aby nestratil.

Janko letel ako na krídlach do jatky, kde mali trafiku, vrátil sa čosi-kamsi a svedomite oddal peniaze i cigary. Ander, tak sa menoval nádejný švagor, prijal oboje a potom veľkodušne vtisol Jankovi šesták do rúčky.

„Tu ti, Janík, za posluhu,“ povedal a šiel k svojim. Janko sa zdráhal, ale prijal. Bleskom mu kmitla hlavou myšlienka, že i týmto zveladí svoj malý poklad. V jeho očiach bol Ander strašný boháč! Ako dobre bude sestre Julke, keď bude mať toľko peňazí! — (No nebolo jej veľmi dobre, nebola šťastná a niekoľko rokov zatým umrela.)

Hostia odišli so sľubom, že ešte prídu! Nová starosť! A to je isté znamenie, že treba chystať výbavu a svadbu. Väčšia časť ťarchy a starosti zaľahla, prirodzene, na dobrú matku, a kým ona s poradou dobrej kmotry Ambrózičky z Tisovca kupovala, strihala, šila, za ten čas sa otec zaoberal Jankovou výchovou.

Imricha, po nezdamenom učňovstve v obchode, dali do gymnázia, Frica, na radu dobrej pani Gyürkyčky z papierne, do cukrárskeho obchodu v Lučenci.

Z Janka chcel mať otec aspoň dobrého organistu a podať mu aspoň začiatky tohto umenia. Vzal noty a ukázal chlapcovi, čo je na prvej čiarke, čo je na prvej prázdne, zasa na druhej čiarke a na druhej prázdne, potom, čo je nad a čo je pod čiarkami a ako sa menujú tie noty, čo majú raz cez hlavu, a zasa tie, čo majú raz cez hlavu a raz cez krk... a to aj pod aj nad čiarkami, až kým neprešli celú škálu. Janko napínal svoj rozumček, kým sa to nenaučil naspamäť akoby hrachom sypal, a potom to musel ukázať i na klávesoch. A keď to už aj tam našiel, dal mu otec noty a povedal: hraji! Noty len poznal, ale čo je takt, čo je celá, čo pol a čo štvrtnota, o tých ostatných ani nehovoril, a za koľko má ktorú držať a o pauze nemal ani poňatia. Ale hral, ako vedel, a čo mu vrčalo, to si naprával podľa sluchu, kým mu lepšie neznelo a ucho neurážalo. Otec ho nikdy viac nepoučoval a nikdy nechválil. Bol i tak skúpy na slová a len kedy-tedy povedal vtip, ale ten už bol podarený. Na svojom vlastnom vtipe sa nezasmial, ale vedel do smiechu priviesť iných.

Aby Janko svoje muzikálne vlohy aj prakticky využil, chodil s otcom k organu a pomáhal slabému Mišovi ťahať mechy a spievať. Spieval tak horlivo, že prekričal aj organ a ľudia obdivovali jeho hlas. Starý Rádňan krútil šedivou hlavou a neraz pred kostolom zastavil organistu i speváka a vážne prehovoril:

„Verrabože, haj, jaj, verrabože, bude z Janka rector, verra bude, verra bude, haj, jaj, verrabože, akurátny rector, haj, jaj!“

Ten istý starík, keď Janko asi o desať rokov prišiel domov už ako kandidát teológie a s pánovým farárovým dovolením kázal, povedal, ukazujúc na Jankove mladé fúziky:

„Verrabože, nenačim, verrabože, haj, jaj, kňazovi nenačim, nenačim bajúzy, nenačim, verrabože, jaj, haj, hoj!“

Hlásil teda Janko pri boku svojho otca a vyťahoval, čo mu hrdlo stačilo. Nebol by býval div, keby od toho spevu zatriasli sa drevené steny a keby sa boli splašili čudné postavy i vtáci na obrazoch, ktorými boli chóry pomalované.

Obrazy, každý osebe jeden štvorec, vyrážajú istú myšlienku a na každom vidieť oblaky a pod nimi strom alebo aj viac stromov. Na niektorých sú i nebeskí vtáci, zver a ľudia. Ale najviac je tých s oblakmi a so stromami. Na jedných sú oblaky ešte nevinné a stromy stoja ticho a

nehybne, na inom je už strom akoby víchrom rozkolísaný a oblaky celkom nízko, a konečne je už strom napolo rozpáraný a z oblaku vidieť červený blesk.

„To ti udrelo do toho stromu,“ šepkali si chlapci, keď sa prizerali na tú krásu...

Vidieť i pelikána, ako si zobákom rozpáral prsia a ako červená krv tečie z otvorenej rany. Ale čo najčudnejšie: na jednom obraze stojí lovec s puškou. Lovec stojí na skale, dolu naľavo stojí medveď na dvoch nohách, lovec mieri, ale nie vľavo do medveďa, ale vpravo, a to do zeme! A na druhom boku sedí nevinný zajačik, akoby si z toho robil smiechoty.

Naši chlapci mali úctu pred tým milým kostolíkom, o ktorom asi o päťdesiat rokov neskoršie povedali českí umelci: Váš hezounký kostelík!

Istú nedelu pán farár musel ísť odbavovať služby božie do filiálnej cirkvi Hačavy; tu doma mal kázať len učiteľ. Keď išiel do kostola, kývol na Janka, aby šiel s ním, a hneď ho aj posadil k sebe. Keď mal otec ísť na kancel, ukázal synčekovi, aby prevzal organ a hral, kým sa pieseň neskončí. Janko poslúchol, zachytil tón a hral, hral, kým chlapci kamaráti ťahali mechy. Nikdy nepomyslel, že by ho mohla pochytiť taká bázeň, ale už ako tam sedel a organ začal hučať, začalo hučať aj okolo neho, celý svet sa točil a on s ním: pred očami sa mu tmilo, chrptom mu bežal mráz i triaška ho pochytila, že mu kolená jedno o druhé klepali. Keby strach pred prísny otcom nebol býval väčší ako čudná bázeň, bol by nechal organ organom, bol by zletel dolu schodmi a skryl sa niekam do myšacej dierky. Ale ohlásila sa v ňom istá ambícia, a preto sa premohol a hral, ako vedel. Preludoval i sprevádzal ťažkú pieseň: Díky Bohu vzdejme. Možno počas jeho hry chvíľami nevedela pravica, čo činí ľavica, ale, item, skončil. Medzitým otec zišiel z chóru, pomaly prešiel cez kostol a vyšiel na kancel; ako odzneli ostatné zvuky, začal kázať.

Janko nečakal, kým otec skončí, ale hybaj dolu schodmi, bráňkou do školy, do malej izbičky a za pec. Stade ho potom vytiahla dobrá matka obedovať. Pri stole len tak ukradomky pozeral na otca; či je nie nahnevaný? Nahnevaný nebol, naopak, Jankovi sa zdalo (a deti v takom prípade sú veľmi bystroumné), že sa otec potutelne usmieva, že mu v kútikoch úst čosi sedí, ako utlmený smiech. Malý organista si vydýchol a upokojil sa, že je všetko dobre.

V tú zimu páni otcovia prítahovali svojich synkov ešte prísnejšie do učenia. Teraz sa učili vokabuly hen v trojakej reči, niekedy ešte prišla aj nemčina, nuž mali čo prežúvať. Donát museli „pertraktovať“ od začiatku;

a to bolo to najhoršie. Či div, že toto „trápenie ducha a tela“ sa našim šarvancom spríkrilo a keď len mohli, unikli mu ku kolešni, kde mlatci mlátili na holohumnici a za otvorenými vrátami vysoké stohy slamy vábili dedinskú mládež športovať? Na tieto stohy sa chlapci škriabali a spúšťali sa o zlomkrky nadol. Mlatci sa na to hnevali a zakazovali, lebo že im chlapci hubia robotu, ale čože si Daňo robil zo zákazu mlatcov? Raz zletel dolu, ale tak nešťastne na sane zasypané tam slamou, že si rozpáral nielen nohavičky, ale aj nohu. V prvej chvíli vykrikol od bolesti, ale ešte aj vtedy chcel pokračovať v zábave, ale musel prestať. Nasledovalo liečenie, mamovka zasa musela ranu vymývať, obviazať, pričom sa nemohla zdržať, aby raneného Daňa nehrešila.

„Nešťastný, nezbedný chlapčisko! Nebodaj sa ešte niekde dobieješ. Hľa, už môžeš ísť za vojaka, už si vyslobodený od vojenčiny!“

Hrozná to potecha pre Daňa! Nemôže byť vojakom! Jeho i tak biela tvárička zbledla viac od tejto obavy ako od telesnej bolesti. A nadto ešte pokuta: domáci árešt, dlhé hojenie špatnej rany, ktorú spôsobil hrdzavý klinec v pohodenej korbe. Myšlienka, že by nemal byť vojakom, trápila ho dlho, ale iste to vôľa božia, aby nebral meč do ruky, ktorý zabíja, ale aby bojoval mečom slova božieho, ktoré dáva život.

Ešte kým bol doma, zatriasli mu mladou dušou dve smutné udalosti, ktoré dali jeho duši podnet pre vážne rozjímanie. Mladosť síce premohla dosť skoro tie dojmy, ale kedy-tedy vynorila sa rozpomienka a dala smer i jeho básnickým a filozofickým prácam.

II.

DOBRE SA MAJTE, ZDRAVÍ OSTÁVAJTE!

Nedaleko fary býval mnohovážený gazda Martin. Jeho dom stál pri domku, v ktorom bývali mamovka. Gazda Martin bol príbuzný tejto dobrej starkej, a kto ho poznal, ctí si ho a vážil. Žil statočne, ako pánboh prikázal, neublížil nikomu, každému žičil, svoje si chránil, opatroval, cudzie nežiadal. Ľudia, ako rečeno, ho ctíli, ale našli sa aj takí, čo si posmešky robili z jeho bohobojného života, najmä preto, že kedykoľvek odchodil z domu alebo sa s niekým lúčil, odoberal sa tak vážne, akoby to bolo navždy. Keď ho za túto zvláštnosť vysmievali, bránil sa prísloviem: „Na hodinu ako na deň; na deň ako na týždeň; na týždeň ako na rok; na rok ako na večnosť!“ Alebo: „Smrť je istá, ale hodina neistá.“

Istého dňa, bolo to už vo fašiangoch, gazdu povolali do školy na akúsi obecnú poradu. Učiteľ býval dovtedy aj notárom obce a za mizerný plat spravoval všetky obecné veci.

V tom čase však akýsi mladý vetroplach, menom Mrlian, prišiel do obce za notára a v ten deň i jeho pozvali do školy na obed.

Pred samým poludním sa gazda Martin začal zberať do školy.

Doma sa pekne pristrojil, čisto umyl, obliekol, vlasy pred malinkým kúskom zrkadla, čo bolo na stenu cestom prilepené, si uhladil, vzal čiapku a poberal sa von. Gazdiná spod praslice sa opýtala, kam sa tak strojí? A on odpovie:

„Do školy; na obed ma nečakajte, a dobre sa majte, zdraví ostávajúte! Nech vás tu pánboh opatruje!“

S tými slovami vyšiel z izby a vážnym krokom poberal sa pomedzi dvory na ulicu a odtiaľ do školy.

Gazdiná sa veselo zasmiala:

„No, či to niekto počul? Takúto odobierku, akoby pánbohvie, a tu: hore-dolu len do školy!“

V škole po odbavenej porade bol v učiteľovom príbytku pripravený obed, ktorý pán richtár rozkázal a učiteľka uvarila.

Prítomný bol aj pán farár, pán mäsiar a krčmár, richtár, kurátor, prisazní a kostolníci, vôbec, čo „lepší gazdovia“. Medzi prvými aj gazda Martin.

Naši chlapi, Danko a Janko, priplichtili sa tiež, sedeli pod pecou a počúvali vážne slová vážnych občanov. Lebo v taký čas rozprávajú sa ešte len samé rozumné reči, najmä v prítomnosti pána farára.

A medzi stolujúcimi bol aj spomenutý Mrlian, ktorý zo všetkých prítomných bol najpohyblivejší, akoby sa do vlastnej kože nevpratal.

Pri konci obeda vstal gazda Martin, aby sa cez stôl načiahol po vrečko s dohánom, ktorý mu podával pán farár. V tú chvíľu Mrlian samopašne a nepozorovane vytiahol Martinovi stoličku, a ako si tak tento vážny človek chcel sadnúť, spadol na zem a bez slova, bez vzdychu vystrel sa na podlahe. Mrlian sa na svojom mieste ešte hlasno zasmial, zasmiali sa ešte poniektorí, čo sedeli ďalej, ale keď videli, že sa gazda nehýbe, smiech prešiel každého a nastalo zdesenie.

Prvý skočil učiteľ, dvíhal Martina, ale tomu odpadla hlava, bol už nehybný. Keď ho zdvihli a položili na pohovku, každý videl, že je už nebohý. Porážka na srdce ho usmrtila.

Spomenutý Mrlian, ktorý pre svoju výstupnosť nebol dlho na Píle, stal sa skoro terčom posmechu a opovrzenia. Dlhو sa spomínalo, že sa raz opil a ostal kdesi v priekope ležať. Ľudia sa zľutovali, zdvihli ho a niesli na byt. A vtedy sa prebral, akiste mal akúsi strašnú predstavu, lebo kričal: „Jáj, ni mä do jamy, ta ma do Volkóv!“ Nuž tak: po pijanovi a darebákovi ostane len nepekná pamiatka.

A zasa tíško, tíško, ale istým krokom blížila sa jar, ustanovilo sa všetko v prírode svojím zvyčajným spôsobom. Aj hry detí a radovánky mládeže, ale už bolo poznať, že tak ako pred rokom to už nebolo...

Na fare bolo smutno, neveselo. Bolo tam všetkého v hojnosti, ale čohosi predsa chýbalo, a to zdravia. Pani farárka smutná, bledá chradla a zo dňa na deň akoby jej bolo menej. Často mala oči vyplakané a ne jeden raz sa ukryla ubolená do mamovkinej chyžky. Tam sa raz utiahla premrznutá, keď sadili zemiaky a sneh s dažďom pršal celý deň a ona v tej metelici pomáhala sadiarky (zemiačky) hádzať do jamôk. Takú premoknutú, uzímenú mamovka uložila na teplú pec do čistých perín, hriali, treli a schradnuté údy súchali octom.

To bol začiatok dlhej choroby, ktorá sa končila smrťou tichej, skromnej, nešťastnej ženy.

V ten deň kolísal sa Danko v záhrade a pohvizdoval si. Idú od stodoly mamovka s Pavlíňkou a s uplakaným Jankom zo školy.

„Daňo, synak môj nešťastný, už nemáš viac matky!“ volala dobrá starenka, zalamujúc rukami a hlasno vykladajúc na starý, prastarý spôsob...

A Daňo? Prestal sa kolísať... ale sa nepohol. Len okolo kútikov mu šklbalo, tvár mu zbledla, ale nezaplakal, aspoň ho nikto nevidel plakať. Hádanka je ľudské srdce...! Zaplakal Danko o mnoho rokov neskôršie, keď „hnaný žítia nevlôlou“ našiel sa v širej Pennsylvánii, kde už ako kňaz a buditeľ národa putoval medzi svojimi roztratenými veriacimi, keď sa zišiel s Píľanom. Vtedy sa už nehanbil za svoje slzy, lebo tie patrili vremlilovanej, nešťastnej otčine!

Kým Danko zdanlivo necítil stratu, ktorá ho stihla, vtedy Janko zo školy zasa nežne a vrúcne sa túlil k matke. A čo len vedel, čo len poznal, že by jej pôsobilo radosť, to podľa svojich slabých síl aj vykonal, alebo pokúsil sa o to. Keď nemali drevo, šiel s kamarátmi do hory, zoťali bučka a po snehu za povraz ho ťahali do školského dvora. Potešená matka vtedy uvarila Jankovi čír s mliekom (sekané cesto), každodenný pokrm, ale nikdy predtým a nikdy zatým nechutilo mu tak ako vtedy.

Janko svojej maminke pomáhal aj pri domácich prácach; keď tkala, súkal jej cievky i nitky pomáhal stáčať a odvtedy vedel spraviť tkáčsky uzlík, ako iní chlapi nevedeli. Keď trhali konope, aj tam pomáhal, až ho hlávka rozbolela od tuhého, omamujúceho zápachu. Vôbec mal mladosť i radostnú, ale aj strastiplnú.

Otcovia našich šuhajcov sa ustálili, že už budúcej jesene dajú chlapcov von z domu. Pán farár sa odhodlal, že Daňa odvezie do Kežmarku. Učiteľ sa hneď osvedčil, že on Janka ta dať nemôže, lebo nemá na to spôsob. Janka akiste musia dať na remeslo, len nevedia, na aké. Keď to Janko počul, zarmútil sa, lebo sa chcel učiť.

Jedného dňa videl Janko svoju maminku zamyslenú sedieť so založenými rukami, čo nebol jej zvyk. I pritúlil sa k nej a opytoval sa, čo jej je, čo ju zarmucuje? A ona mu povedala, že ju trápi obava o neho, čo bude z neho, aké remeslo mu vyvolia, veď je i tak slabý, a na školy že nemajú peniaze.

„Peniaze? Ja peniaze mám, mamika!“ skríkol radostne a vyliezol na pec a ponad kozúbok hore siahol na hradu a vybral z nebezpečného úkrytu

meštek, ktorý si z kúska farbistej činovate sám ušil. Potom zišiel dolu a vysypal prekvapenej matke do zástery hrbku peňazí. Ona zalomila rukami a zvolala:

„Jaj, dítä moje, kde si to vzäl?“

„Zgazdoval som si, mamika,“ pochválil sa Janko a začal vyratovať, kedy ktorý grajciar, šesták, ba i dvadsiatnik dostal. Tento je od báčiho Andera, ten od švagra Maróthyho, ten od pána farára, keď bol vinšovať, a tento dostal v papierni, keď bol s listom. Potom tie grošíky spolu prepočítali a bolo ich 14 zlatých šajn.

Rozumie sa, s touto sumičkou nemohli ho vypraviť do škôl, ale táto chvíľa rozhodla. Rodičia sa spoliehali na božiu pomoc a na Jankovu sporivosť, rozhodli, že ho dajú do prvej gymnaziálnej triedy do Rimavskej Soboty a že mu stravu budú posielat z domu. A tak sa aj stalo.

Koncom augusta najal pán farár furmana, bol to istý Hrnčiar, napakovali periny, kufor a „elemóziu“ na vozík a vyložili temer násilne aj Danku. Do Kežmarku! znelo heslo.

Daňo len železnou vôľou a otcovou rukou skrotený sedel pri otcovi na voze, zdanlivo úplne oddaný do svojho osudu. Ani raz sa nepokúsil o útek.

V Kežmarku pomocou a poradou iných pánov bratov našiel pán farár príhodnú izbu pre svojho synátora, išiel k profesorom, dal Daňa zapísať, potom aj do alumnie a poplatil hned všetko.

Ráno, len čo svitalo, vstal, lebo chcel toho dňa byť ešte doma. Hoci bolo ešte včas, Daňa už v postielke nenašiel. Gazdiná ho ubezpečila, že len práve čo vyšiel, že nemôže byť ďaleko, len tu niekde na dvore. — S tým sa pán otec uspokojil a že Hrnčiar náhlil, nečakal na chlapca, ale sadol na prázdny už teraz voz a zamyslený, časom i driemajúci, viezol sa krásnou cestou, Popovou, Telgártom a Muráňom domov. Doma sotva utrmácaný zliezol z vozíka, už tu pred ním aj Daňo.

Naskrze sa mu nepáčilo ostať v Kežmarku, a preto použil prvú a prázdnu „príležitosť“, vtiahol sa pod sedadlo a tak ako do Kežmarku odviezol sa aj domov s pánom otcom na jednom vozíku.

Pánu otcovi nepozostávalo inšie, len najat furmana znovu a zaviezt milého študenta ešte raz. Vtedy už boli všetci obozretnejší a chudák Daňo tiež nahliadol, že musí ustúpiť, poddal sa, ostal v Kežmarku, a neskoršie zapáčil sa mu život študentský, v ktorom tak voľne mohol pestovať priateľstvo so seberovnými, najmä ale so slovensky cítiacimi spolužiakmi.

No ani vtedy, ani potom neprestal milovať voľnosť a nadovšetko svoj ľud, svoj národ.

Tak sa rozdvojila dráha našich rodných druhov. Jeden šiel na sever, druhý na juh. Kedy-nekedy sa na čas zišli, ešte aj spolu študovali, neskoršie ich však zase život rozlúčil. Teraz už sú oba na večnosti.

Tým sa končia príhody dedinských hrdinov. To, čo sa ďalej dialo, vymyká sa z rámca týchto skromných obrázkov. Ich život bol i ďalej bohatý na rozličné udalosti a skúsenosti, veď čo život tvorí, je všetko zaujímavé. Ale to podať mohlo by len pero ďaleko obratnejšej pisateľky, vedenej duchom mocným a obdarenej neobyčajným nadaním.